

**ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ
НАВЧАННЯ**

МОВНІ ВИМІРИ СВІТУ

**Матеріали
III Міжнародної науково-практичної
студентсько-учнівської конференції
(20 квітня 2023 р., м. Житомир)**

Житомир 2023

ББК 81.001.2
УДК 811.161.2+81-119

*Рекомендовано до друку на засіданні
кафедри української мови та методики її навчання
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(протокол №10 від 26 травня 2023 року)*

Рецензенти:

Башманівська Л. А., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Житомирського державного університету імені Івана Франка;

Денисюк В. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови з методикою навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Сус І. Р., кандидат філологічних наук, асистент кафедри української мови імені професора Івана Ковалика Львівського національного університету імені Івана Франка.

Мовні виміри світу : матеріали II Міжнародної науково-практичної студентсько-учнівської конференції (20 квітня 2023 р., м. Житомир) / за заг. ред. Г. І. Гримашевич. – Відп. за випуск В. М. Титаренко, Л. В. Ящук. – Житомир, 2023. – 102 с.

У збірнику вміщено наукові роботи магістрантів, студентів та учнів, у яких порушено актуальні проблеми з лексикології, фразеології, граматики, діалектології, історії мови, ономастики, стилістики української мови.

Призначений для вчителів-словесників, студентів-філологів та всіх, хто цікавиться проблемами української мови.

Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за зміст матеріалів і правильність цитування несуть автори.

ЗМІСТ

БАРИЧУК О. В. ВИДАПЕЛЯТИВНІ ПРИЗВИЩА ЖИТЕЛІВ ЛЮБЕШІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	5
БОНДАРЧУК Е. Д. ПОЕТИЧНА ТВОРЧИСТЬ ОКСАНИ ЗАБУЖКО ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ В ШКОЛІ.....	8
БОРИСЮК О. С. МОВНА ПОВЕДІНКА ВЕДУЧИХ У ЗМІ М. ЖИТОМИРА.....	10
БУДЬКО І. В. ЛЕКСИЧНА БАЗА ПРИЗВИЩ БРУСИЛІВЩИНИ (НА МАТЕРІАЛІ «НАЦІОНАЛЬНОЇ КНИГИ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 РОКІВ В УКРАЇНІ»).....	13
ВЕЛЬМИК В. О. МОВНА СИТУАЦІЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ.....	16
ГЕРЦЕНКО І. О. ОКАЗІОНАЛІЗМИ У ТВОРАХ СУЧАСНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	18
ГЛУБОКА О. В. ЕПІТЕТИ В РОМАНІ СОФІЇ АНДРУХОВИЧ «АМАДОКА».....	21
ГОЛУБИЦЬКА А. В. ЛЕКСИЧНЕ НАПОВНЕННЯ СУЧАСНОЇ ПОЕЗІЇ ПРО ВІЙНУ.....	23
ГОНЧАРУК А. В. СУРЖИКОМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ В МОВЛЕННІ ЖИТОМИРСЬКИХ СТУДЕНТІВ.....	26
ДОВМАТ Х. В. МОВНЕ ВИРАЖЕННЯ МІЛІТАРНОЇ ЛЕКСИКИ У ТВОРЧОСТІ Б. ГУМЕНЮКА.....	28
ЄФИМЕНКО О. С. МІКРОТОПОНІМИ МІСТА БЕРДИЧЕВА, В ОСНОВІ ЯКИХ ЛЕЖАТЬ НАЗВИ ПОБУТУ, ВИРОБНИЦТВА, СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	30
ЗОЛОТАРЬОВА В. О. ПРОСТІ УСКЛАДНЕНІ РЕЧЕННЯ В РОМАНІ М. МАТІОС «МАЙЖЕ НІКОЛИ НЕ НАВПАКИ».....	33
ЗОЛОТАРЬОВА В. О. УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО ПРО СИНТАКСИС В 11 КЛАСІ.....	36
КОВАЛЬЧУК Я. В. ПОБУТОВА ЛЕКСИКА В ПАМ'ЯТЦІ «ДІЛОВА МОВА ВОЛИНИ ТА НАДНІПР'ЯНЩИНИ XVII СТОЛІТТЯ».....	38
КОЛЕСНИК Л. А. ПОХІДНІ КІЛЬКІСНІ НАЙМЕНУВАННЯ В ПАРЕМІЯХ.....	40
КОМПАНІЄЦЬ В. О. МОВНИЙ КОНЦЕПТ <i>ВОЛЯ</i> У СВИТОГЛЯДІ ЙОСИПА ОСЕЦЬКОГО (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «СТЕЖКИ КОЛЬОРУ МІСЯЦЯ»).....	43
ЛУК'ЯНЕНКО О. А. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ В ОПАНУВАННІ ПРОГРАМИ КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ».....	46
МАКСИМЕНКО Т. А. ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ ДАВНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	48
МЕГЕДЬ М. Є. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ ЗООНІМНИМ КОМПОНЕНТОМ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ.....	51
ПИРОГ В. В. МОДЕЛЮВАННЯ ОБРАЗУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ВІДЕОПРОЄКТАХ.....	54
ПІГРУХ К. В. МОВНА СИТУАЦІЯ В СОКАЛЬСЬКІЙ 30 САНАТОРНІЙ ШКОЛІ І–ІІІ СТУПЕНЯ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА.....	56
РЕШЕТНИКОВ Д. К. ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ «НАРИСІВ...» СЕРГІЯ СМЕРЕЧИНСЬКОГО.....	59
РУБАШЕВСЬКА О. О. ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ.....	61
СЕРПУТЬКО А. М. ОБРАЗНІСТЬ МОВОМИСЛЕННЯ ТЕТЯНИ РИБАК.....	63
СІРА О. Г. МОВОСТИЛЬ ПОЕТИЧНОГО ДОРОБКУ ЮРІЯ ГУДЗЯ.....	65
СМОЛЯР В. В. КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК КУРСАНТІВ У ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІН, ЩО ФОРМУЮТЬ МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ В МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ.....	67
СОКИРКО А. К. САКРАЛЬНІ НАЗВИ МІКРОТОПОНІМІВ В ОНОМАСТИКОНІ ЖИТОМИРА.....	69

СТАРОВОЙТ В. А. ХУДОЖНЄ ПОРІВНЯННЯ ЯК ВИРАЗНИК МОВЛЕННЕВОЇ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «БУКОВА ЗЕМЛЯ».....	72
СТЕПУШЕНКО О. В. ОСОБЛИВОСТІ БІЛІНГВАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЖИТОМИРСЬКИХ ШКОЛАХ.....	75
СТЕЦЬКО Я. І. ВИКОРИСТАННЯ СЛЕНГУ В КНИЗІ «ЕЛ І ЕВА» НАДІ БІЛОЇ.....	77
ТАБАЧНА О. В. ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ПЛАТФОРМ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	79
ХАУСТОВИЧ К. А. ІДЮСТИЛЬ, ІДЮЛЕКТ, ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ ЯК ПРОЯВ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ПИСЬМЕННИКА.....	81
ХОМУТОВСЬКА Н. А. ОСОБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ЛЕКСИКИ В ПАМ'ЯТЦІ «ДІЛОВА МОВА ВОЛИНИ І НАДДНІПРЯНЩИНИ XVII СТОЛІТТЯ».....	84
ШВАБ Д. А. КОНЦЕПТ ВОДИ В УКРАЇНСЬКОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ.....	86
ЯРИНОВСЬКА К. Т. ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК СКЛАДОВА ВІЙСЬКОВОГО КОМУНІКАТИВНОГО ДИСКУРСУ.....	88

МАТЕРІАЛИ УЧНІВ

БАЗИЛЮК А. Д. ПРИЗВИЩА УЧНІВ НАУКОВОГО ЛІЦЕЮ ЖИТОМИРСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА.....	90
ЛЩИНСЬКА К. І. СУЧАСНА ВІЙСЬКОВА ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ.....	93
ЛОБАЧ А. В. СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІЇ ЗАГОЛОВКІВ У ГАЗЕТИ «ЖИТОМИРЩИНА».....	95
ТКАЧЕНКО А. А. ДІАЛЕКТНІ ПОЛІСЬКІ РИСИ У ВЕСІЛЬНОМУ ФОЛЬКЛОРІ ОЛЕВЩИНИ.....	99
ЦЕСЛІВ А. А. ДІЄСЛІВНІ МЕТАФОРИ В ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ІВАНА МАЛКОВИЧА.....	102

О. В. Баричук,
магістрантка Волинського національного університету
імені Лесі Українки,
(науковий керівник: к. ф. н., доцент І. Д. Скорук)

ВІДАПЕЛЯТИВНІ ПРИЗВИЩА ЖИТЕЛІВ ЛЮБЕШІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Регіональне дослідження сучасних прізвищ – одне з найважливіших в українському мовознавстві, адже твірні основи спадкових особових назв зберігають інформацію про життя наших предків. Зокрема, сучасні прізвища відтворюють побут, вірування, особливості господарювання, культуру і духовний світ українців у минулому.

На сьогодні значною кількістю праць представлено дослідження прізвищ України: Закарпаття (П. П. Чучка [15]), Лубенщини (Л. О. Кравченко [7]), Опілля (Г. Д. Панчук [11]), Уманщини (Ю. І. Блажчук [3]), південної частини Волинської області (Л. О. Лісова [8]), м. Нововолинська (О. В. Хвіщук [13]) та інших регіонів.

Мета розвідки – проаналізувати відапелятивні прізвища жителів сіл Бихів, Бірки, Великий Курінь, Витуле, Деревок, Діброва, Залаззя, Лахвичі, Цир Любешівської селищної ради Волинської області за їх лексико-семантичними ознаками твірних основ.

З огляду на лексико-семантичні групи, розглядаємо прізвища, мотивовані основами зі значенням особи, та прізвища, мотивовані основами з неособовим значенням. Твірними основами прізвищ першої групи були апелятивні характеристики осіб:

- за **належністю до певної етнічної групи**: *Волошин* (*волошин* ‘представник романських народів, частіше румун’) [9, I, с. 422]; *Литвин*, *Литвинчук* (*литвин* ‘білорус’, ‘литовець’ ‘поліщук’) [9, III, с. 245]; *Мазур* (*мазури* ‘етнічна група поляків, що живуть у Мазовії’) [9, III, с. 360];

- за **належністю до етнічних груп, які жили на території України**: *Басарабець*, *Бойко* (*бойко* ‘горець - малорос з Галіції, житель підгір’я стрийського і самбірського повітів’) [5, I, с. 82–83]; *Гуцул* (*гуцули* ‘українець з гірських районів західних областей України’) [9, I, с. 630];

- за **соціальною належністю**: *Голець* < *голий* (пор. *голець* ‘овес голий, або голозерний’, *голень* ‘безпере пташеня’, *голізна*, *голік* ‘голодранець’ [9, I, с. 548]); *Голодюк* (*голодюк* ‘голодний’) [12, I, 225]; *Дядло*, *Дядук* (від польського апелятива *dziad* ‘старець, жебрак’ [10, I, с. 213]; *Дука* (*дука* ‘багач’ [5, I, с. 455];

- за **ландшафтом**: *Бережний* (біля берега), *Загребельний* (за греблею);

- за **професією, ремеслом, посадою**. Такі прізвища вказують на різні види промислів українців у минулому:

а) **деревообробні ремесла**: *Бондар*, *Бондарець*, *Бондарєв* (*бондар* ‘майстер, ремісник, що виробляє діжки, бодні, дерев’яні відра і т. ін.’) [5, I, с. 216]; *Драч* (*драч* ‘пильник, той, що працює на лісопильні’) [5, I, с. 441]; *Мажар* (*мажа* ‘великий віз’, а *мажар* ‘виробник маж’ (чумацьких возів) [9, 3, с. 358]; *Стельмах* (*стельмах* ‘майстер возів’);

б) **обробіток волокна, ткацтво, шиття одягу та взуття**: *Гарбарук* (*гарбар* ‘кушнір’, ‘фахівець, що вичиняє хутро із шкіри та шиє хутряні вироби; спеціаліст із кушнірства’ [2, II, с. 29]; *Кушнірук* (*кушнір* ‘фахівець, що вичиняє хутро із шкіри та шиє хутряні вироби’ [2, IV, с. 425]; *Ткачук* (*ткач* ‘майстер, який виробляє тканини на ткацькому верстаті’ [2, VII, с. 486]; *Шаповалік* (*шаповал* ‘майстер, який виготовляє з вовни шапки способом валяння’ [4, с. 1389], ‘той, хто виробляє шерстяні шапки’ [5, IV, с. 485]; *Шевчук* (*швець* ‘чоботар’ [5, IV, с. 489];

в) **металообробка**: *Ковалик*, *Коваль*, *Ковальчук* < *коваль* ‘майстер, який куванням обробляє метал, виготовляє металеві предмети’ [2, IV, 177]; *Слесарук* (*слесар* / *слюсар*);

г) **виготовлення продуктів харчування**: *Вінник* (*вінник*/*винник* ‘той, хто виготовляє вино’); *Бублейник*; *Мельник* (*мельник* ‘власник млина або той, хто працює в млині, мірошник’ [4, с. 518]; *Олійник* (*олійник* ‘той, хто виготовляє або продає олію; власник олійниці’ [4, с. 669];

г) **виробництво предметів побуту**: Гончарук; Ситник (ситник ‘майстер, що виготовляє сита’) [12, II, с. 958];

д) **рибальство й мисливство**: Мисливий, Рибалко (рибалка); Рибак (рибак ‘людина, яка ловить рибу, риболов’ [2, VIII, с. 527];

е) **бджолярство**: Бортник (бортник ‘лісовий бджоляр’ [4, с. 60]; Пасічник (пасічник ‘той, хто розводить бджіл, працює на пасіці, бджоляр’ [4, с. 709].

- за **індивідуальною фізичною ознакою**, яка вказувала на **особливості волосся** (Дерещук (дереш ‘сивувата людина’ [16, с. 191]; Косминя (косминя ‘пасмо волосся’ [9, III, с. 50]; **обличчя**: Губчик, Лобань (лобань ‘людина з великим лобом’); на **зріст, поставу**: Величко (величко ‘великий, високий’ [2, I, с. 319]; Гоцик (гоцик ‘прізвисько малої на зріст людини’ [9, I, с. 577]; Довгун; **зовнішній вигляд**: Дзюба (дзюба ‘людина із спотвореним віспою обличчям’ [5, I, с. 380]; Коструба (коструба – похідне від прикметника *кострубатий*) – людина зі скуйовдженим волоссям’; Кудля (кудла ‘кудлата голова’ [2, IV, с. 385];

- за **внутрішніми ознаками**, які вказували на **рисі характеру, вдачу** (Баглай (баглай ‘ледар, ледащо’ [14, I, с. 32], баглай ‘тхотій’ [10, I, с. 61], що знайшло закріплення у фразеологізмі *баглаї бити* (*баглаї напали, баглаї вкинулись* тощо; [2, I, 109]; Ємчук (ємко ‘швидко; швидка та поворотка людина’ [5, 1, с. 468]; Зух (зух ‘молодець, молодчина, удалець’ [5, 2, с. 185]; Кметь (кметний ‘кмітливий, тямущий’ [1, I, с. 2300]; Скупейко (скупий ‘який уникає витрат; надміру, до жадібності ощадливий).

У групі прізвищ, мотивованих апелятивами з неособовим значенням, також виділено різні лексико-семантичні групи. Антропонімізація окресленої групи апелятивів здебільшого проходила шляхом метафоризації. І на сьогодні складно визначити причини появи таких прізвищ, які могли в давнину існувати як автохтонні язичницькі імена чи прізвиська. Ці метафоризовані назви застосовували для ідентифікації особи за певними аналогіями, уподобаннями, ставленням до життєвих обставин. У них відбивались міфологічні уявлення наших предків, ставлення не лише один до одного, а й до життя та природи загалом.

Прізвища цієї групи дуже різноманітні, їхні твірні основи репрезентують: **назви рослин** (Багнюк (багно ‘болотяна чагарникова рослина з дивним запахом; її використовують у народній медицині’); Гічук (гічка ‘кропива жалка’); Гречко (гречка)); **назви тварин** (Бобрик (бобер ‘великий річковий гризун із цінним хутром’); Гац, Гаць (гац ‘кажан’ [9, I, с. 483]; ‘нічний ссавець із широкими крилами, утвореними перетинками між довгими пальцями ніг’ [2, IV, с. 69]; Круковець (крук ‘великий хижий птах із блискучим чорно-синім пір’ям, що живе подалі від осель (переважно в лісі); ворон’ [2, IV, с. 372]; ‘назва звичаю, за яким здебільшого на маслянку співають пісню про крукання журавля і про крука’ [9, III, с. 109]; **назви на позначення предметів домашнього вжитку** (Гребінка, Саган (саган ‘котел, великий горщик’)); **явищ природи** (Вітрик, Завірюха, Мороз) та багато інших назв.

Отже, регіональна антропонімія, зокрема відапелятивні прізвища жителів Любешівської селищної ради, багата на особливі прізвища, які доносять до нас безліч забутих слів і втрачених живою мовою форм. Вони постають своєрідною історією краю та народу, який заселяв цей край. І потребують подальшого їх вивчення як у плані допрізвищевої семантики, так і словотворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аркушин, Г. Л. (2000). *Словник західнополіських говірок*: у 2-х т. Ред.-вид. відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту імені Лесі Українки.
2. Білодід, І. К. (Ред.). *Словник української мови*: в 11 т. Наук. думка.
3. Блажчук, Ю. І. (2008). *Антропонімія Уманщини XII – початку XXI ст.* [Автореф. дис. канд. філол. наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова].
4. Бусел, В. Т. (2002). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Перун.
5. Грінченко, Б. (Ред.) (1907–1909). *Словарь української мови*: у 4-х т.
6. Корзонюк, М. М. (1987). Матеріали до словника західноволинських говірок. *Українська діалектна лексика* (с. 62-267). Наук. думка.
7. Кравченко, Л. О. (2004). *Прізвища Лубенщини*. Факт.

8. Лісова, Л. О. (2014). *Антропонімія півдня Волинської області* [Автореф. дис. канд. філол. наук, Волинський національний університет імені Лесі Українки].
9. Мельничук, О. С. (Ред.). *Етимологічний словник української мови: у 7 т.* Наук. думка.
10. Онишкевич, М. Й. (1984). *Словник бойківських говірок: у 2-х ч.*
11. Панчук, Г. Д. (2001). *Антропонімія Опілля*. Видавничий відділ ТНПУ.
12. Редько, Ю. К. (2007). *Словник сучасних українських прізвищ: у 2-х т.* ТЗОВ «Простір-М».
13. Хвіщук, О. В. (2018). *Структурно-семантичний аналіз прізвищ жителів м. Нововолинська Волинської області* [Автореф. дис. канд. філол. наук, Волинський національний університет імені Лесі Українки].
14. Чабаненко, В. А. (2002). *Словник говірок Нижньої Наддніпряниці*.
15. Чучка, П. П. (2008). *Антропонімія Закарпаття*. Папірус.
16. Чучка, П. П. (2005). *Прізвища закарпатських українців: істор.-етимол. словник*. Світ.

Е. Д. Бондарчук,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

ПОЕТИЧНА ТВОРЧИСТЬ ОКСАНИ ЗАБУЖКО ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ В ШКОЛІ

Необхідна складова духовного становлення та розвитку багатой, соціально активної особистості, здібної плідно і творчо працювати в різних сферах суспільної діяльності – володіння мовою як засіб спілкування, знання та впливу. На сучасному етапі розвитку мовної освіти акцентовано на формуванні компетентної, комунікабельної особистості.

Актуальною є проблема комунікативної компетентності особистості учнів загальноосвітньої школи навчальних закладів, оскільки рівень сформованості мовленнєвої культури учнів певною мірою залежить від здатності мовця побудувати ефективну мовленнєву поведінку, що відповідає нормам соціальної взаємодії, притаманної спеціальній культурі; здатність учасників спілкування володіти комунікативними стратегіями, правилами спілкування і передбачає органічну єдність мовної та мовленнєвої компетенції. Розроблене граматично правильне мовлення передбачає, що оратор володіє значною кількістю граматичних моделей, правил заповнення, трансформації, поєднання граматичних одиниць і вміє добирати та поєднувати їх у процесі спілкування [6, с. 545].

Лінгодидактичні основи синтаксису як сучасного методи вивчали: О. Біляєв, О. Горошкіна, Н. Дика, К. Плиско, М. Пентилюк, С. Караман, О. Караман, С. Омельчук, О. Заболотний, Т. Донченко, Л. Пацько, Л. Попова, І. Ющук, А. Нікітіна, Н. Іваницька, Р. Христіанінова, Г. Шелехова, В. Шляхова, Л. Мацько [1; 3; 4].

Перш за все потрібно потрібно розглянути такі поняття, як «синтаксис», «речення», «словосполучення», «мінімальна синтаксична одиниця [2, с. 327].

Синтаксис (грец. Syntaxis – побудова, додаток, будова) – частина граматики, яка пояснює систему синтаксичних одиниць та правила їх вживання.

Термін «синтаксис» також відноситься до синтаксичної структури мови. Синтаксис мови – це сукупність мовних законів, які визначають будову та вживання слів [2, с. 327].

Останнім часом в українському мовознавстві поширюється вчення про три синтаксичні одиниці – речення, словосполучення та мінімальну синтаксичну одиницю (речення чи частину речення). У сучасній системі мови навчання синтаксичних одиниць здійснюється за допомогою різноманітних методів.

Речення є предикативною одиницею, оскільки його зміст пов'язаний із дійсністю через модально-часові параметри (ірреальність, спонукальність, бажальність, теперішній, минулий, майбутній час). Це основна синтаксична одиниця в системі мови.

К. Шульжук дає таке визначення: «Словосполучення – непередикативна синтаксична одиниця, яка лише в складі речення як одиниці повідомлення є його компонентом» [7, с. 8].

Учені сходяться на думці, що, на відміну від синтаксичних одиниць-конструкцій речення і словосполучення, мінімальна синтаксична одиниця є їх компонентом, тобто функціонує в межах речення або словосполучення [7, с. 13].

Виразності й емоційності мови автор досягає не лише добором доречних слів, а й структурою речень, їх інтонацією. Синтаксичні особливості зумовлені змістом твору. При описах та розповідях подій, що повільно розгортаються, інтонація спокійна, переважають закінчені речення:

По рядах басами гримить буряковий хор –

І в верхах золотиться бджолине панікадило... [5, с. 5].

Там, де розповідається про динамічні події, гострі суперечки, конфлікти, глибокі переживання героїв, переважають короткі, іноді неповні, уривчасті речення:

Пийте кров мою.

Доки не вдавиться.

Доки не пронесе [5, с. 6].

Синтаксичні особливості залежать від творчого задуму автора, ставлення автора до зображуваного, жанру, а також способу написання твору (віршами чи прозою), кому він адресований (дітям чи дорослим читачам).

Специфіка поетичного твору визначається особливостями таланту автора. О. Забужко прагнула розкритості, динамічності оповіді. Її мова багата на фігури:

*Трамвай погодувати із руки,
Гукнуть «прощай» – і не відчути болю,
Сміятись і чманіти – так, як всі,
В холодний писок цілувати вітер,
В веселім і забрьоханім таксі
Вчорашній день по вулицях ловити!* [5, с. 9].

Наведені приклади синтаксичних конструкцій із поетичних текстів Оксани Забужко свідчать про важливість їх використання як прикладів у процесі вивчення синтаксису в школі.

Отже, речення в писемному мовленні будується відповідно до норм літературної мови. Однак це ще не все, що становить основу речення. Нормативні характеристики доповнюються індивідуальними, авторськими, а також виражальними, тематичними, композиційними та іншими характеристиками. Сукупність цих чинників дає синтаксичну картину художнього твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Біляєв О. М. Зміст уроку мови. *Українська мова і література в школі*. 2003. № 4. С. 2–6.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : Підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
3. Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади створення підручників з української мови для профільної школи. *Вісник Львів. ун-ту. Серія філол.* 2010. Вип. 50. С. 73–79.
4. Дика Н. М. Робота з учнями старшої школи над лінгвістичними поняттями: вивчення складнопідрядного речення. *Педагогічний процес : теорія і практика*. 2015. № 5–6 (50–51). С. 37–42.
5. Забужко О. С. Вірші : 1980 – 2013. – К. : Комора, 2020. 304 с.
6. Кушнір Т. І. Специфіка реалізації традиційних методів навчання у процесі вивчення синтаксису. *Молодий вчений*. 2016. № 4. С. 545–549.
7. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. 2-ге вид., доп. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 408 с.

О. С. Борисюк,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

МОВНА ПОВЕДІНКА ВЕДУЧИХ У ЗМІ М. ЖИТОМИРА

Мовна поведінка ведучих у ЗМІ відображає не лише їх професійну компетентність, але й відповідальність перед аудиторією, вплив на громадську думку та культурну картину суспільства.

ЗМІ відіграють важливу роль у формуванні думок, переконань та відносин глядачів або слухачів. Мовна поведінка ведучих впливає на сприйняття інформації та взаємодію з аудиторією, а отже, вивчення цього аспекту може допомогти краще розуміти вплив ЗМІ на громадську думку. Актуальність дослідження мовної поведінки ведучих ЗМІ м. Житомира визначається важливістю вивчення мовної етики та комунікаційних норм у медійному просторі. Ведучі телеканалу виступають у ролі відправників повідомлень, які впливають на сприйняття глядачами телевізійного контенту, формують публічну думку та визначають мовну культуру аудиторії.

Актуальність дослідження мовної поведінки ведучих у ЗМІ м. Житомира полягає в тому, що мова в ЗМІ має великий вплив на формування громадської думки, ставлення глядачів до подій та людей, а також на культурний контекст суспільства. Мовна поведінка ведучих у ЗМІ має важливе значення в процесі комунікації з аудиторією, встановлення довіри, передавання інформації та формування образу ЗМІ.

Об'єктом дослідження є мовна поведінка ведучих ЗМІ м. Житомира, яка охоплює різні аспекти комунікації: мовний стиль, мовні засоби, мовні стратегії, мовні етикети тощо, використовувані в телевізійних виступах.

Предметом дослідження є особливості мовної поведінки ведучих ЗМІ м. Житомира, а саме: використання різних мовних засобів, взаємодія з гостями та аудиторією, відповідність мовним нормам та етикету, відображення культурних особливостей регіону Житомира.

Дослідження мовної поведінки ведучих на ЗМІ має важливе наукове значення, оскільки воно сприяє розумінню впливу мови на формування медійного образу та сприйняття телевізійного контенту. Вивчення мовних аспектів ведучих може допомогти вдосконалювати медійні комунікації, забезпечувати високий рівень мовної культури в медійному просторі та сприяти взаєморозумінню між ведучими, гостями та глядачами.

Мовна поведінка ведучих відображається в їхній мовній компетенції, стилістиці, виборі слів, тону голосу, невербальному спілкуванні та інших аспектах комунікації. Ведучі ЗМІ виступають перед широкою аудиторією, зокрема в ефірі телевізійних передач, де їхня мовна поведінка має значний вплив на глядачів та їхнє сприйняття подій, які вони відтворюють.

Дослідження мовної поведінки ведучих у ЗМІ м. Житомира заслуговує особливої уваги в контексті дотримання мовних норм та принципів мовної етики в ЗМІ. Закон України «Про засади функціонування української мови як державної» встановлює вимоги щодо використання української мови в мас-медіа, зокрема в ефірі телебачення. Дотримання мовних норм та етичних принципів у мовній поведінці ведучих є важливим аспектом забезпечення мовної культури та розвитку національної мови [3].

Мовна ситуація в північних регіонах України є складною і відрізняється від інших регіонів. Це пов'язано з поліетнічністю населення, що сформувалося внаслідок різних історичних подій та загальнодержавної мовної політики. Тут використовуються українська, російська та деякі мови національних груп (польська, ідиш), а також поширені різні перехідні говірки між українською та білоруською мовами, суржик тощо [2, с. 100–111].

Проаналізувавши мовну діяльність медіа «Суспільне Житомир» [6], можемо виділити такі особливості:

1. Доступність мови. Мовна поведінка ведучих на «Суспільному Житомирі» є доступною для різних категорій аудиторії. Ведучі використовують загальноповсякденну лексику,

унікають складних технічних термінів та фахової жаргонної лексики. Це дозволяє працівникам ефективно спілкуватися з різними групами глядачів, урахувавши й широкий загал.

2. Культурна різноманітність. Ведучі «Суспільного Житомира» виявляють розуміння та повагу до культурної різноманітності регіону. Вони уважно ставляться до традицій, звичаїв та мови різних етнічних груп, які проживають на Житомирщині, беруть до уваги це у своїх мовних висловлюваннях, що сприяє створенню відчуття рівності та включеності серед глядачів різних національностей.

3. Об'єктивність. Ведучі «Суспільного Житомира» виявляють зобов'язання до об'єктивності та неупередженості у своєму мовному висловлюванні. Вони уникають використання емоційно забарвлених слів, висловлюють думки та аргументи, факти і докази, а не стверджують на основі особистих відчуттів чи припущень. Це сприяє високому професіоналізму та довірі до мовних висловлювань ведучих.

4. Етика та мораль. Ведучі «Суспільного Житомира» дотримуються етичних принципів у своєму мовному висловлюванні. Вони уникають використання образливих, дискримінаційних або неетичних слів чи висловлювань. Ведучі ставляться з повагою до гідності та прав людей, уникають розпалювання конфліктів чи сприяння нетактовності поведінки у своїх мовних висловлюваннях.

5. Інформативність. Ведучі «Суспільного Житомира» прагнуть бути інформативними та передавати об'єктивну інформацію своїм глядачам, використовуючи точність, достовірність та перевірені джерела інформації, також намагаються уникати поширення фейкових новин або маніпулювання інформацією у своїх мовних висловлюваннях.

6. Соціальна відповідальність. Ведучі «Суспільного Житомира» виявляють свідомість щодо соціальної відповідальності в мовній поведінці, стимулюють позитивні цінності, відзначають досягнення громади й поширюють позитивні наративи, також можуть висвітлювати соціальні проблеми та закликати до дії для вирішення цих питань у своїх мовних висловлюваннях.

7. Відкритість до різних поглядів. Ведучі «Суспільного Житомира» виявляють відкритість до різних поглядів та думок, допускають можливість розбіжностей думок та дебатів, висловлюють повагу до різних переконань.

Л. В. Заславська та Г. А. Кудрявцева звертають увагу на мовні аспекти журналістики, зокрема й мовну поведінку ведучих телепередач. Вони вказують на важливість використання належної мовної компетенції ведучих, а саме: правильність уживання мовних одиниць, відповідність стилістичним нормам, розуміння мовних особливостей аудиторії та вибір адекватного тону й стилю мовлення [4; 5, с. 53–159].

О. В. Безпалова акцентує увагу на мовній поведінці ведучих у телевізійному проєкті «ЗМІ м. Житомира» в контексті використання сленгових висловів та мовних одиниць, що можуть бути нецензурними чи образливими [1, с. 28–33]. Дослідниця зазначає, що використання такої мовної поведінки матиме негативні наслідки, зокрема може порушувати етичні норми, спричинити конфлікти та негативно впливати на сприйняття ведучих та передач загалом.

Спостереження також вказують на значення невербальної мови в мовній поведінці ведучих. Жестикуляція, міміка, постава та інші аспекти невербального спілкування можуть впливати на сприйняття ведучих та виражати їхні емоції, настрій та ставлення до теми обговорення.

Отож мовна поведінка ведучих «Суспільного Житомира» може бути оцінена як етична та відповідальна. Вони дотримуються етичних принципів, використовують повагу до гідності людей, уникають образливих, дискримінаційних та неетичних слів чи висловлювань, прагнуть бути інформативними та передавати об'єктивну інформацію, використовують достовірні джерела та уникають поширення фейкових новин. Ведучі також виявляють соціальну відповідальність, стимулюють позитивні цінності та висвітлюють соціальні проблеми, відкриті до різних поглядів та думок, висловлюють повагу до інших переконань.

Узагальнюючи інформацію, отриману в результаті досліджень медіа «Суспільне Житомир», можемо відобразити основні висновки, а саме: мовна поведінка ведучих ЗМІ в

Житомирі має велике значення для сприйняття інформації глядачами та слухачами. Ведучі є важливими посередниками між новинними подіями й аудиторією, їхні слова, мовні висловлювання можуть впливати на сприйняття та розуміння інформації. Дослідження мовної поведінки ведучих ЗМІ в Житомирі показує, що вони використовують різні мовні стратегії: уживання офіційної, наукової, розмовної мови, а також використання емоційно-оцінних висловлювань, передусім дотримуючись етичних норм: об'єктивності, точності та відповідальності в передаванні інформації. Мовна поведінка ведучих ЗМІ в Житомирі може бути покращена шляхом більшої уваги до стилістичних аспектів мовлення, зокрема уникання суржику, запозичень, подекуди просторічних слів тощо. Також важливо враховувати різноманітність культурних, соціальних та етнічних груп у місті Житомирі та використовувати мовні прийоми, які сприяють взаєморозумінню та різноманітності.

Особливу роль мовна поведінка ведучих відіграє у формуванні публічної думки, ставлення до подій та явищ у місті та регіоні, оскільки ведучі несуть відповідальність перед аудиторією та мають дотримуватися професійних етичних стандартів, зокрема у використанні об'єктивної та достовірної мовної інформації.

Висновки дослідження можуть бути використані для подальшого вдосконалення мовної поведінки ведучих ЗМІ в Житомирі: проведення тренінгів з покращення комунікаційних навичок ведучих, зокрема стосовно використання мови в різних контекстах, а також забезпечення розуміння важливості етичних аспектів у мовленні. Побіжні маніпуляції допоможуть розкрити різноманітні аспекти мовлення в медіа-контексті та робити акцент на необхідності дотримання професійних стандартів у комунікації з аудиторією. Отже, мовна поведінка ведучих ЗМІ в Житомирі відіграє важливу роль у сприйнятті інформації та формуванні думки глядачів і слухачів. Удосконалення мовлення ведучих може сприяти покращенню комунікації, взаєморозумінню в медіа-просторі Житомира.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпалова О. В. Мовна поведінка ведучих на телебаченні: аспекти етики та культури мовлення. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2015. 1 (81). С. 28–33.
2. Бовсуновська М. А. Мови в культурно-інформаційному просторі Житомирщини. Українська мова. 2020. № 2 (74). С. 100–111. Режим доступу: <https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.02.100>
3. Закон України «Про засади функціонування української мови як державної». (2019). Верховна Рада України. Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>
4. Заславська Л. В. Мовні аспекти журналістики. Видавництво Львівської політехніки. 2017.
5. Кудрявцева Г. А. Мова ведучого як складова взаємодії з аудиторією на телебаченні. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету, 2012. 103(1). С. 153–159.
6. Офіційний сайт. «Суспільне Житомир». Інтернет ресурс. Режим доступу: <https://zt.suspilne.media>

І. В. Будько,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Л. В. Яшук)

**ЛЕКСИЧНА БАЗА ПРІЗВИЩ БРУСИЛІВЩИНИ
(НА МАТЕРІАЛІ «НАЦІОНАЛЬНОЇ КНИГИ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ
1932–1933 РОКІВ В УКРАЇНІ»)**

Український антропонімікон мав довгий і складний шлях свого становлення – у ньому відбилася специфіка побуту, культури, вірування, суспільно-політичне й економічне життя нашого народу на різних відрізках його історичного розвитку. М. Л. Худаш наголошував, що «антропонімійне багатство кожного народу – це продукт його історії» [6, с. 5].

З 1950–1960-х років почали з'являтися праці відомих науковців: Л. Л. Гумецької, М. Л. Худаша, М. О. Демчук, Ю. К. Редька, П. П. Чучки, Р. Й. Керсти та ін. Мовознавці ґрунтовно вивчали питання зародження й історії розвитку української антропонімії, розв'язували проблему підходів до класифікацій і шляхів утворення прізвищ і прізвиськ, поклали початок систематизації та інвентаризації антропонімів.

На сучасному етапі вчені-ономасти акцентують увагу на регіональному дослідженні особових назв у різних аспектах і на різних часових зрізах. Зокрема, вивчено антропонімікон Бойківщини (Г. Є. Бучко), Буковини (Л. В. Кракалія, Л. О. Тарновецька), Опілля (Г. Д. Панчук), Тернопільщини (С. В. Шеремета, Н. О. Свистун), Поділля (Н. І. Рудьова), Сходу (В. Д. Познанська), Північного Степу (Т. В. Марталого), Лубенщини (Л. О. Кравченко), Наддніпрянщини (І. І. Льченко, Ю. К. Бабій), Середнього Полісся (І. І. Козубенко), Житомирщини (Л. В. Яшук), Гуцульщини (С. П. Павелко, Б. Б. Близнюк) та ін.

Об'єкт нашого дослідження – прізвища Житомирської області Брусилівського району, відображені в «Національній книзі пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область».

Складність вивчення прізвищ у лексико-семантичному плані полягає в тому, що значення, яке лягло в основу антропоніма й у період формування виражало прямий стосунок до носія, на сучасному етапі повністю «закам'яніло», тобто вже ніяк не стосується сучасного власника. Наприклад, прізвище *Мельник* не вказує на професію чоловіка, що його має, однак колись *мельником* був його далекий предок. Тому в нашій розвідці здійснено лексико-семантичний аналіз не прізвищ, а їхніх твірних основ, які здебільшого співзвучні з основами апелятивів чи інших онімів.

У дослідженні застосовуємо класифікацію М. Л. Худаша, виділивши такі семантичні типи: а) прізвища, що походять від антропонімів (християнських і слов'янських автохтонних власних особових імен); б) антропонімно-апелятивні прізвища, утворені від слов'янських апелятивних імен та прізвиськ категорії «*nomina personalia*» й «*nomina impersonalia*»; в) прізвища, похідні від апелятивів: етронімів, назв місць проживання і походження, назв професій чи роду діяльності першопосіїв.

Прізвища, похідні від християнських імен. Здебільшого прізвища утворювалися від повних, усічених, усічено-суфіксальних чи суфіксальних чоловічих імен, і лише зрідка – від жіночих [2]. В антропоніміконі Брусилівщини «Національної книги пам'яті жертв голодомору...» виявлено такі відіменні прізвища: *Антонечко* (с. 331)¹; *Бенедишук* (с. 328) < *Бенедикт* [5, с. 64]; *Васечко* (с. 337); *Ващук* (с. 329) < *Вашко* / *Васько* < *Іван* або < *Василь* [5, с. 61, 145]; *Венедчук* (с. 340) < *Венедко* < *Венедим*, *Венедикт* [5, с. 64]; *Герасимко* (с. 332); *Гриценко* (с. 329); *Грищук* (с. 329); *Дем'янчук* (с. 329, 333); *Єльчик* (с. 339) < *Єлько* < *Єлисей*, *Єлизар* [5, с. 130–131]; *Захарчук* (с. 332); *Кірух* (с. 333) < *Кирило* [5, с. 173]; *Клімчук* (с. 329); *Костюченко* (с. 331) < *Костюк* < *Кость* < *Костянтин* [5, с. 183]; *Левченко* (с. 330); *Лук'яненко* (с. 333); *Лунько* (с. 338) < *Лунь* < *Лука* [5, с. 198]; *Миколаєнко* (с. 334);

¹ Тут і далі вказуємо номер сторінки за виданням: Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область. Житомир : «Полісся», 2008. 1116 с.

Несторенко (с. 334); *Ничипорук* (с. 337); *Олексієнко* (с. 332); *Олихвір* (с. 330) – фонетичний варіант імені *Олефір* < *Єлевферій* [5, с. 267]; *Омельчук* (с. 336); *Опанасюк* (с. 330); *Останчук* (с. 338, 339); *Панчинко* (с. 330) < *Панко* < *Пантелеймон* [5, с. 286]; *Пархомчук* (с. 332, 339, 340); *Самчук* (с. 337) < *Самко* < *Самійло* [5, с. 332]; *Сергієнко* (с. 335); *Тимошук* (с. 330); *Тимчук* (с. 330); *Федорович* (с. 339); *Федорченко* (с. 331) та ін. Зафіксовано кілька прізвищ, похідних від жіночих імен: *Тацюк* (с. 339) < *Таця* < *Тетяна* [5, с. 360]; *Геленко* (с. 331) < *Геля* < *Олена*, *Гелена* [5, с. 266]; *Луна* (с. 334) < *Якилина*, *Килина*, *Кулина* [5, с. 172]. Слов'янська автохтонна антропонімія представлена у твірних основах прізвищ Брусилівщини не менш яскраво й варіативно, ніж християнський іменник.

Прізвища, утворені від слов'янських імен та прізвиць категорії «*nomina personalia*». До цього лексичного типу належать оніми, базою для яких є характеристика зовнішніх чи внутрішніх рис денотата (колір волосся, фізична вада, риса характеру тощо): *Байдюк* (с. 328), *байда* «безтурботна людина, гультай» [4, I, с. 89]; *Біленький* (с. 329); *Горбатюк* (с. 331); *Гулий* (с. 337) < *гулий* діал. «безрогий» [4, II, с. 190]; *Журбенко* (с. 328); *Забарина* (с. 338), *забара* «повільний, неквапливий» [4, III, с. 16]; *Кривенчук* (с. 329), *Кривенчук* (с. 329, 330), *Кривинчук* (с. 330); *Рудий* (с. 337) і под.

Прізвища, похідні від від слов'янських імен та прізвиць категорії «*nomina impersonalia*». Серед відапелятивних прізвищ цього типу виокремлено ті, твірні основи яких виражають:

1) назви тварин: *Білоконенко* (с. 331); *Жабенко* (с. 331); *Заєць* (с. 338); *Зубро* (с. 333); *Індюк* (с. 329); *Карась* (с. 333, 336); *Кочубей* (с. 334), *кочубей* «посмітюх, жайворонок чубатий» [1, 3, с. 67];

2) назви рослин: *Капустюк* (с. 337, 338); *Лузан* (с. 338, 339), *лузан* діал. «горіх, що вилущується сам» [1, 3, с. 301]; *Синяченко* (с. 334), *синяк* «дворічна трав'яниста медоносна рослина», «бур'ян родини шорстколистих», «їстівний гриб» або «синець» [4, IX, с. 190];

3) назви частин тіла людини чи тварини: *Головащук* (с. 338); *Зубчук* (с. 336); *Колінчук* (с. 333); *Куксюк* (с. 334), *кукса* «залишок ампутованої кінцівки чи пальця» [4, IV, с. 387];

4) назви предметів побуту та речей загального вжитку: *Білет* (с. 336, 337), заст. *білет* «документ, який свідчить про належність людини до певного громадянського стану, організації тощо», «паперовий грошовий знак, що значив 25 карбованців», «те ж, що й квиток» [4, I, с. 180]; *Гребенюк* (с. 333), *гребінь* «високий дерев'яний стоек із зубцями, на які насаджуються пряжа при ручному прядінні», «гребінець» [4, II, с. 162]; *Лиштва* (с. 334), *лиштва* «вишивка у вигляді прямої гладі», «планка на прорізі вікна або дверей» [4, IV, с. 505] та ін.

Окремий тип антропонімів Брусилівщини становлять прізвища, **похідні від апелятивних означень особи:**

а) етнонімів: *Бойченко* (с. 336); *Литвинчук* (с. 328); *Ляшенко* (с. 330); *Сербенюк* (с. 331); *Француз* (с. 330);

б) назв осіб за місцем походження чи проживання: *Берестівський* (с. 328) (с. *Берестя* Рівненської обл.); *Білоцький* (с. 329) (с. *Білка* Житомирської обл.); *Висоцький* (с. 329) (с. *Висоцьк* Рівненської обл.); *Вототийць* (с. 329) (с. *Водотії* Житомирської обл.); *Загребельний* (с. 329); *Лаговський* (с. 334) (с. *Лагів* (Łagów), Польща); *Порицький* (с. 328) (с. *Старий Порицьк* Волинської обл.); *Слободенюк* (с. 335); *Соколівський* (с. 330) (с. *Соколів* Житомирської обл.) і под.;

в) назв професії, роду діяльності, соціального стану, військового чину: *Бондар* (с. 338), *Бондаренко* (с. 333); *Войтівський* (с. 329); *Гутніченко* (с. 333), *гутник* «майстер, який виготовляв скляні вироби» [4, XI, с. 677]; *Ковальчук* (с. 329); *Кравченко* (с. 329); *Мельничук* (с. 331); *Старовойт* (с. 334, 335), *Старовойтенко* (с. 328); *Ткач* (с. 334), *Ткаченко* (с. 330); *Шевчук* (с. 334); *Козаченко* (с. 335, 336); *Музика* (с. 338); *Паламарчук* (с. 334), *паламар* «служитель православної церкви, дячок» [4, VI, с. 20]; *Пахольук* (с. 338), *пахоля* «слуга; підліток» [4, VI, с. 101] та ін.

Отже, аналізовані прізвища Житомирської області Брусилівського району насамперед утворювалися від чоловічих і жіночих християнських імен, а також від слов'янських імен та прізвиць. Онімів, похідних від апелятивних означень особи, значно менше. Попри сучасний

широкий і різноаспектний розвиток української антропоніміки, актуальними все ж лишаються питання особливостей морфемної будови й лексико-семантичних типів твірних основ прізвищ і прізвиськ, фіксації міжмовних контактів та діалектних явищ в антропонімії. Важливе завдання сучасних дослідників – виявляти, фіксувати й аналізувати українські прізвища на всій території України та за її межами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. Київ : Наукова думка, 1989. Т. 3: Кора – М. 552 с.
2. Кравченко Л. О. Прізвища Лубенщини : монографія. Київ : Факт, 2004. 198 с.
3. Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область. Житомир : «Полісся», 2008. 1116 с.
4. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
5. Трійняк І. І. Словник українських імен. Київ : Довіра, 2005. 509 с.
6. Худаш М. Л. З історії української антропонімії : монографія. Київ : Наукова думка, 1977. 236 с.

В. О. Вельмик,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

МОВНА СИТУАЦІЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Мовне питання в Україні повсякчас актуальне, позаяк багатовікова асимілятивна політика, спрямована на нищення нашої ідентичності, має відгомін і сьогодні. Окрім того, жодна влада так і не запровадила комплексної та послідовної мовної політики, яка зобов'язала б повсюдне використання саме української мови. Наслідки таких діянь бачимо сьогодні.

Водночас із початком повномасштабної війни мовна поведінка багатьох громадян зазнала змін: люди (хоч і не всі) поступово переходять на спілкування українською мовою в щоденній комунікації, вивчають її, повсюдно поширюють. Ці процеси, безперечно, є позитивними.

Зазначимо, що вивченню мовної ситуації присвячені напрацювання Т. Бондар, О. Вишняка, Р. Лозинського, Ю. Макарець, Л. Масенко та інших. Водночас вплив на неї повномасштабної війни досліджений недостатньо, що зумовлює *актуальність* нашої розвідки.

Мета – висвітлити загальні тенденції впливу сьогоденної ситуації на мовне питання (на матеріалі проведених соціолінгвістичних онлайн-анкетувань).

Л. Масенко зауважує: «...головним чинником збереження й розвитку мови є застосування її в щоденній комунікації» [1, с. 26]. Цілком очевидно, що національна мова – потужний чинник самоідентифікації та відмежування себе від чужого. Повсюдне її побутування – запорука успішного функціонування держави.

У травні, липні, серпні 2022 року ми провели соціолінгвістичні онлайн-анкетування серед різновікових комунікативних груп (студентів, дорослих громадян й учнів відповідно). Їх мета – простежити, як повномасштабна війна вплинула (і, зрештою, впливає) на мовну свідомість українців. Нижче наводимо лише окремі результати.

Передовсім зауважимо, що до анкетувань долучилися 332 здобувачі загальної середньої освіти, 327 здобувачів вищої освіти, 559 дорослих громадян (віком від 24 років).

Відзначимо, що як *українськомовних* себе ідентифікують 63 % школярів, 88,4 % студентів, 71,9 % старшого населення. Окрім того, саме *українську мову* вважають рідною 96,4 % здобувачів загальної середньої освіти, 99,1 % здобувачів вищої освіти та 89,6 % учасників опитування серед дорослого населення. Водночас у повсякденні нею послуговується значно менший відсоток респондентів. Наприклад, в учнів цей показник становить 65,7 %, студентів – 85 %, старших осіб – 75,1 %. Зауважимо, що відсоткове співвідношення комунікації українською мовою варіюється залежно від обставин, у яких перебувають мовці.

В учнівському комунікативному середовищі маємо, зокрема, такі показники: *удома (у родині)* нею послуговуються 65,7 % учасників анкетування, *в освітньому процесі* – 91,3 %, *з однокласниками на перервах* українською комунікують 66,3 % здобувачів загальної середньої освіти, *на дозвіллі (із друзями)* – 67,8 % респондентів, *у громадських місцях (транспорт, магазин, перукарня тощо)* – 63 % школярів. Окрім того, *читають книги, журнали, газети українською мовою* 60,8 % опитаних, а *переглядають інтернет-ресурси, відео, фільми державною* лише 37,7 %.

У студентському середовищі показники дещо різняться. Наприклад, *в освітньому процесі* нею комунікують 83,5 % учасників анкетування, *удома та в колі друзів* – 61,5 %, *у громадських місцях (транспорт, магазин, перукарня тощо)* – 79,2 %, *у соціальних мережах* – 57,2 %. Українською мовою *читають газети, журнали, інтернет-ресурси* 65,4 % респондентів серед здобувачів вищої освіти.

Із-поміж старшого покоління маємо такі результати: *удома* нею спілкуються 64,8 % респондентів, *у колі друзів* – 59,7 %, *із колегами на роботі* – 69,4 %, *у громадських місцях*

(транспорт, магазин, перукарня тощо) – 72,6 %, у соціальних мережах – 74,1 %. Окрім того, українською мовою читають журнали, газети, інтернет-матеріали, дивляться телепередачі, відео 29,3 % учасників анкетування.

Відзначимо відносно високий рівень розвитку мовної стійкості українців. Якщо до них звертаються або з ними розмовляють російською мовою, то *не переходять на мову співрозмовника* 66,9 % учасників анкетування серед учнівства, 79,8 % респондентів серед студентства, 73,3 % опитаних серед старшого покоління.

На питання «*Чи з'явилося у Вас бажання спілкуватися тільки українською мовою (з огляду на повномасштабну війну росії проти України)?*» ми отримали ствердну відповідь від 41 % здобувачів загальної середньої освіти, 33,3 % здобувачів вищої освіти, 47,8 % старшого покоління. Водночас зауважили, що й досі розмовляли українською 47,3 % школярів, 60,2 % студентів, 44,2 % респондентів серед дорослих громадян.

Згодні українці з думкою, що *російський продукт (музика, фільми, серіали, література тощо) має бути повністю витіснений з українського простору* (ствердна відповідь від 55,7 % учнів, 63 % студентів, 69,1 % старших респондентів).

Відзначимо також і те, що 61,4 % респондентів серед дорослих громадян простежують факти *переходу раніше російськомовних людей на українську мову*. Представники старшого покоління зазначають: сьогоденна державна політика в мовній царині має бути спрямована на *поширення української мови в усіх сферах життя суспільства*.

Усі три комунікативні групи одностайні щодо того, що всі громадяни України повинні володіти українською мовою. Окрім того, вони згодні з тезою, що *мова – це питання не лише культури, а й національної єдності та державної безпеки*. Відзначимо, що сьогодні дедалі більше українців починають усвідомлювати: *побутування національної мови в усіх царинах нашого життя – один із факторів протистояння російській агресії*.

Отже, можемо відзначити такі тенденції впливу повномасштабної війни на мовну ситуацію України: у комунікативному просторі учнів, студентів, старшого покоління зростає попит на українську мову. Окрім того, більшість опитаних саме її вважає рідною. Щоправда, результати анкетувань засвідчують: не завжди українська мова домінує в щоденній комунікації. Здебільшого все залежить від обставин, у яких перебувають індивіди.

Безперечно, мовна ситуація України ще далека від ідеалу, однак позитивні тенденції такі є: російська мова відходить на маргінеси в комунікативному просторі нашої держави, а громадяни поступово усвідомлюють визначальну роль національної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Масенко Л. Мовна ситуація України з погляду соціолінгвістів. *Дивослово*. 2020. № 10 (763). С. 24–26.

ОКАЗІОНАЛІЗМИ У ТВОРАХ СУЧАСНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Мова змінюється з розвитком нових технологій, культури та моди, тому з'являються нові слова, які надають пояснення новому поняттю. Це можна простежити у використанні спеціальної авторської лексики. Її вживання допомагає автору краще пояснити свої думки, описати почуття та передати всю атмосферу своєму читачеві. Так і з'явилася в мовознавстві лексика, яка отримала назву okazіonalіzmi.

До поняття «okazіonalіzmi» вчені зверталися уже давно. Це лексична одиниця передбачає одноразовість у використанні, тобто вона обмежена часовою ознакою. Їй не притаманна відтворюваність і тривалість існування.

Ж. Колоїз у своїй роботі з'ясовує, що «Історія фіксування індивідуально-авторських новотворів у вітчизняному мовознавстві має давні традиції, бере свої початки від середини ХІХ ст. і пов'язується передусім з так званими «кованими словами» та дискусією, що виникла навколо них. Це й закономірно, оскільки у другій половині ХІХ ст. дуже гостро постало питання про те, чи є українська мова окремою слов'янською мовою, чи наріччям російської або польської. Одним з показників її «окремішності» мала стати розмаїта лексика, відмінна від іншомовної, що й спричинило масову появу індивідуально-авторських новотворів, реєстрація яких і відбувалася здебільшого у словниках. У тогочасній лексикографічній практиці досить помітно починають упроваджувати інноваційну лексику, створену «на народній основі» [2, с. 100].

За визначенням О. Турчак, «терміни «okazіonalіzmi» та «okazіonalіzmi» вважаються загальновизнаними й використовуються багатьма лінгвістами. Сама назва (від латинського *occasio* – випадок) стверджує, що подібні слова створюються відповідно до певного випадку, до конкретної ситуації. У ньому досить чітко визначено специфіку подібних слів, утворених індивідуально конкретним автором: обслуговувати мінімальний контекст, певний приватний випадок, певну мовленнєву ситуацію; ці слова не претендують на те, щоб закріпитися в мові, увійти до загального вжитку» [4, с. 164].

Аналізуючи різні дефініції, М. Бойчук прийшла до висновку, «що відмінності, які стосуються його визначення й трактування, зумовлені тим, що дослідники демонструють різні погляди на описуване явище (пор.: okazіonalіzmi – будь-яке слово, що не входить до лексичного складу мови (В. Хохлачова); okazіonalіzmi – це:

– слова, наявні у мовленні однієї особи (групи осіб), які не мають регулярної відтворюваності в сучасній літературній мові, стоять поза системними відношеннями з узуальною лексикою, позбавлені загальноприйнятого значення (О. Чиркова);

– слова, створені для певного контексту або ситуації, які не потрапляють до словників (С. Єрмоленко);

– структурно-семантичні новотвори, авторські варіанти загальномовних слів, слова, що за формою збігаються з лексемами, які раніше існували в мові (семантичні новотвори), а також слова, фактично запозичені з інших мов (Г. Вокальчук)» [1, с. 9].

У роботі «Okazіonalіzmi як окрема група неологізмів» С. Романчук подає таке визначення: «Okazіonalіzmi – надбання мовлення. Вони завжди експресивні, створюються конкретним автором, породжуються цілями висловлювання і контекстом, з яким пов'язані і поза яким не відтворюються. Основна їхня функція не номінативна, як у звичайних неологізмів, а характеризуюча. Ці слова іноді стають загальновживаними, тобто входять в лексичну систему мови, проте така метаморфоза відбувається рідко і, головне, вони на неї не претендують, тому що це не просто слова, а особливі слова, спеціально призначені для експресивних та художніх цілей» [3, с. 53].

Як відомо, на ефективність будь-якого тексту впливає саме мовне оформлення. Воно несе надзвичайно важливу роль, оскільки пишність й різноманітність мовних засобів допомагають краще керувати свідомістю і поведінкою людини.

Авторські новотвори надзвичайно експресивні та емоційні. Вони можуть легко викликати інтерес у читача. А це дає змогу краще осягнути текст, особливо це стосується дітей шкільного віку. Наявність okazіоналізмів – це вибір автора. Поет Іван Малкович створює у своїх поезіях та казках okazіоналізми, які сприяють кращому засвоєнню матеріалу дитячою аудиторією.

Okazіональні утворення в сучасній художній літературі посідають важливе місце, що й зумовлює доцільність їхнього вивчення. Автори використовують ці слова, щоб краще пояснити свої думки, описати почуття та передати всю атмосферу своєму читачеві. Так вони сприяють збагаченню поетичної мови українського народу.

У художній літературі будь-який okazіоналізм, виконує експресивно-емоційну функції.

Okazіональні слова зазвичай створені для конкретного тексту чи ситуації і поділяються на ті, які утворені за правилами мови, тобто потенціалізми, або з порушенням цих правил, тобто егологізми.

Потенціальні слова вже існують в мові, але потрібен був стимул, щоб вони з'явилися. На відміну від індивідуально-авторських слів, вони легко входять в мову.

Чудові зразки потенціалізмів знаходимо в поетичних творах І. Малковича:

*Ой дуб-дуба, дуб-дуба,
Лізе дятел на дуба
По дубовій драбині,
у червоній шапчині,
дзьобом дуба – дзьоб!
Дзьоб задзьобився,
Дуб завалився.
Ду-дух на землю (25).*

Зауважимо, що слово «шапчині» немов би існує уже у мові, але для його відтворення був потрібний лише невеликий стимул. Похідним для цього слова стала уже наявна лексична одиниця «шапка». Це слово реально існує у мові. Але автор вирішує поряд з ним створити потенційне слово «шапчина». У цьому випадку автор бажає надати слову образності і більшої емоційної забарвленості. Таке мовне новаторство м–оже існувати й надалі, навіть перейти в активну лексику.

Наведемо ще один зразок потенціалізму:

«Дівчинка схватила пензлик і почала розганяти ту пляму по паперу. Виходило щось квадратоподібне...» (9).

Такі лексичні одиниці потенційно можуть існувати в нашому мовленні, потрібний лише стимул для її появи. Отже, можна зробити висновок про те, потенціалізми не використовуються як готові лексичні одиниці. Ці слова створюються відповідно до певної ситуації в момент мовлення. Вони можуть з'являтися відповідно до потреб контексту чи інтенції автора, виділити щось у тексті.

Таким чином, поява okazіоналізмів цілком мотивована, адже лексична система мови постійно розвивається, тож виникнення нових слів – досить закономірне явище, яке символізує постійний рух.

На сучасному етапі не існує єдиного трактування визначення «okazіоналізм». Відмінності, які стосуються трактування, зумовлені тим, що дослідники демонструють різні погляди на описуване явище. Але з опертям на дослідження вчених кваліфікуємо okazіоналізми як слова, створені автором для опису певної ситуації чи явища; вони не потрапляють до словників і використовуються одноразово.

Основними причинами виникнення індивідуальних неологізмів є пошук авторами найкращого способу, щоб повідомити читачеві про свої почуття, думки чи ставлення до певного явища, та бажання автора оновити мовлення чи надати більшої виразності лексиці.

Оказіоналізми виконують певні функції у творах художньої літератури: креативну, імпресивну, комунікативну, експресивну та прагматичну.

Значущим у вивченні оказіоналізмів є визначення способу їхнього утворення. Це складний процес, який може проходити як стандартним шляхом, так і нестандартним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойчук, М. С. (2011). Параметризація поняття оказіоналізм. *Лінгвістичні студії*. Випуск 23. Київ. 8–12.
2. Колоїз, Ж. В. (2012). Оказіоналізми в лексикографії. *Структура і семантика мовних одиниць. Вісник Криворізького університету*. 97–114.
3. Романчук, С. Є. (2011). Оказіоналізми як окрема група неологізмів. *Вісник Житомирського державнодержавного університету імені Івана Франка*. 52–55.
4. Турчак, О. А. (2003). Поняття оказіоналізм у мовознавчій літературі *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Збірник наукових праць. Серія: Філологія*. Вінниця. No 5. 163–168.

О. В. Глубока,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

ЕПІТЕТИ В РОМАНІ СОФІЇ АНДРУХОВИЧ «АМАДОКА»

Софія Андрухович – українська письменниця, публіцистка, перекладачка. Авторка популярних романів «Амадока», «Фелікс Австрія». Змалечку любила читати, це було найулюбленіше її заняття. Також цікавилась історією України. Автор кращого твору за версіями літературних премій. Перекладала книги для дітей з польської та англійської мов.

Понівечений до невпізнаності в одній із гарячих точок на Сході України, герой роману «Амадока» тільки дивом залишився живим. Це сумнівна втіха, оскільки важкі травми призвели до повної втрати пам'яті: чоловік не пам'ятає ні свого імені, ні звідки походить, не пригадує жодної близької людини, жодного фрагмента свого попереднього життя. Таким його і віднаходить жінка, любов і терпіння якої здатні творити дива: сягати найглибших пластів забуття й спогадів, поєднувати розрізнені клапти понівеченої свідомості, зшивати докупи спільну історію.

Нижче проаналізуємо постійні епітети, ужиті в романі С. Андрухович «Амадока».

Постійний епітет – це епітет, який нерозривно пов'язаний з означувальним словом і з них утворюється сталий вислів. Такі епітети вживаються системно в розмовному стилі, тому нерідко входять у вжиток. Трапляються такі епітети найчастіше в художній літературі, публіцистиці, але переважно належать і походять від фольклору. Такі епітети найчастіше вживаються в усній творчості. Головна їх відмінність від інших – стійкий характер, а також вирізняється тим, що виділяє характерну рису не конкретного предмета, того, про який ідеться «саме зараз» і «саме тут», а предмета взагалі, безвідносно до особливостей контексту, у якому про нього згадується.

Н. Данилюк зазначає, що постійні епітети – це ті, які часто повторюються при тих самих іменниках: вони характерні для фольклорної мови й для художніх текстів, стилізованих під фольклор [1, с. 8]. Постійні епітети притаманні не тільки фольклористам та прозаїкам, але також притаманні поетам – класицистам і романтикам.

Постійним епітетом у романі «Амадока» є *білий пісок* (с. 1). Прозаїки завжди використовували постійні епітети із *білим* та *чорним*, так вони відображали символічну складову народного світогляду. Вони стверджували, що *білий* – це як символ божества Верхнього світу, а *чорний* – символ божеств Нижнього світу. Тому що, у Верхньому світі живуть добрі істоти, а в Нижньому – злі. У романі слово *білий*, який є частиною постійного епітета *білий пісок*, також є позитивним явищем.

Епітети переважно виражаються прикметником: *зеленковий відтінок* (с. 3) (з роману «Амадока»), хоч не кожен прикметник може бути епітетом.

Постійним епітетом називається, той який традиційно супроводжує означення предмета, закріплюючись за ним постійно, у межах певного художнього стилю *легкий вивих* (с. 2), *прохолодний вивих* (с. 1).

У романі «Амадока» Софії Андрухович виявили такі епітети: *темні відбитки* (с. 1), *розтягнутий комір* (с. 1), *клапти хмар* (с. 1), *добрі стежки* (с. 2), *чорна смужка* (с. 3), *чорної борода* (с. 3), *великі склопакети* (с. 3), *сміттєвими урнами* (с. 3), *побіленими бордюрами* (с. 3), *промислові склади* (с. 3), *фруктовий сад* (с. 3), *позаминулорічний календар* (с. 5), *чорні плями* (с. 5), *ребристі смуги* (с. 5), *невидимі фігури* (с. 5), *пластиковий стаканчик* (с. 6), *вертлява трісочка* (с. 6), *темний лінолеум* (с. 7), *терпкий запах* (с. 7), *жирні мазки* (с. 7), *невимиті смужки* (с. 7), *вицвітає поверхня* (с. 7), *ритмічні рухи* (с. 7), *безіменний сон* (с. 8), *добрі руки* (с. 9), *червоний рот* (с. 9), *рівні зуби* (с. 9), *світле волосся* (с. 9), *графічна стрижка* (с. 9), *чистий язик* (с. 9), *тендітний контрабандист* (с. 11), *льняні пасма* (с. 12), *святковий базар* (с. 12), *паралізований симпатяга* (с. 12), *новостворений бізнес* (с. 12), *акваріумна рибка* (с. 13), *фатальний хрускіт* (с. 15), *незавершена нота* (с. 15), *мокрый сатин* (с. 15), *салатні листки* (с. 16), *тополіний пух* (с. 16), *солодкі пахоці* (с. 16), *тонкі завитки* (с. 16), *тонкий*

пасочок (с. 16), *волоський горіх* (с. 17), *молоді горіхи* (с. 17), *гладенькі роти* (с. 18), *ворожий снайпер* (с. 18), *місячне сяйво* (с. 18), *дивний сон* (с. 20), *сонячне світло* (с. 20), *незнайома жінка* (с. 20), *фруктові дерева* (с. 22), *двоповерхова будівля* (с. 22), *театральні декорації* (с. 24).

Отже, епітети належать до активних мовних засобів у стилістичному арсеналі Софії Андрухович. Використовуються вони з широкою стилістичною метою, насамперед як засіб увиразнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Данилюк Н. О. Постійні епітети в мові народної пісні // Філологічні науки. Мовознавство. 2011. № 1. С. 39–46.
2. Елементи фольклору (традиційні образи, постійні епітети). URL: <https://sites.google.com> (дата звернення: 27.04.2023).
3. Епітети постійні – визначення в літературній енциклопедії. URL: <https://www.ukrlib.com.ua> (дата звернення: 27.04.2023).
4. Постійні епітети. URL: <https://ukrclassic.com.ua> (дата звернення : 27.04.2023).
5. Постійні епітети: приклади, історія, вживання – Урок. URL: <https://yrok.pp.ua> (дата звернення: 27.04.2023).

А. В. Голубицька,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

ЛЕКСИЧНЕ НАПОВНЕННЯ СУЧАСНОЇ ПОЕЗІЇ ПРО ВІЙНУ

Останні дев'ять років були важкими для всіх громадян України, адже у 2014 році росія вирішила реалізувати свої імперські амбіції й захопити нашу державу. Однак тоді не вдалося цього зробити, тоді ворог захопив східні території та АР Крим. 24 лютого 2022 року державатерорист вирішила повторити спробу захопити Україну, однак уже в значно більших масштабах та з ще більшою злістю та ненавистю – не тільки захопити вони хотіли, а й винищити як націю. Уже понад півтора року триває повномасштабне вторгнення росії в Україну, за цей час громадяни нашої держави відчували стільки страждань та болю, які вкоренилися у свідомості кожного українця. Однак, незважаючи на весь біль, розруху, вбивства, знищення, українці незламні й уміють виплескувати свої емоції не тільки через сльози, а й через поезію, яка наразі отримала новий вектор розвитку та тематику. Ще з 2014 років українська поезія наповнена віршами про війну, однак після 24 лютого 2022 року вона вже зовсім інша: і жартівлива, і зловісна, і про біль, ненависть, і про любов до України та про ненависть до ворога. Українці з кожним днем створюють ще більше шедевральної поезії, яка не тільки заспокоює, а й веселить, піднімає бойовий дух та настрій.

У такий складний час для України актуальним є аналіз лексичного наповнення поезії, адже війна породила чимало віршів, які відображують всі жахіття тих подій, що наразі переживає вся Україна, а особливо окуповані території. Однак навіть у такий час мистецтво слова продовжує існувати, хоча дещо в зміненому вигляді, адже в лексиці з'явилося чимало слів, пов'язаних із війною, з переживаннями щодо війни, а також вірою в перемогу України. Тому лексичне наповнення сучасної поезії про війну потребує докладного аналізу.

Питання лексичного наповнення поезій порушували такі науковці, як С. Бибик, С. Єрмоленко, Л. Пустовіт, В. Назарець, Є. Васильєв та ін.

Мета нашої розвідки – дослідити особливості лексичного наповнення сучасної поезії про війну, зокрема на прикладі матеріалів інтернет-джерел та віршів відомих авторів.

Для досягнення мети було поставлено такі завдання: 1) представити загальну характеристику лексичного наповнення поезій; 2) схарактеризувати лексичне наповнення сучасної поезії про війну.

Виклад основного матеріалу. Поезія – художньо-образна словесна творчість. Термін «поезія» пов'язаний із мистецтвом слова і фольклором та, у вужчому розумінні, представляє собою ритмічно організоване мовлення, сформоване на основі конкретно-історичної версифікаційної системи на відміну від прози [7, с. 540–541]. Цим терміном позначають віршовані твори певного поета, нації чи епохи. У переносному значенні «поезія» означає чарівність, привабливість [7, с. 540–541] і є синонімом до художньої літератури. Поетичний текст відтворює «іншу реальність» [7, с. 540–541], пов'язану з довколишнім світом багатьма асоціативними каналами. Оперта на ірраціональні принципи світобачення, поезія відмінна тим самим від логічних структур і відрізняється від прози з її виразним логічним компонентом, котрий посилює частку раціональних ознак у романі та повісті [7, с. 540–541].

Українська мова має надзвичайно багатий і різноманітний словниковий склад. Іноді потрібне ціле життя, щоб освоїти усе багатство лексем. Доцільним є аналіз лексичних засобів виразності мовлення, якими передусім виступають тропи, такі, як епітет, метафора, метонімія, перифраза, евфемізм та інші [8, с. 438].

Проаналізуємо лексичне наповнення поезії про російсько-українську війну. Опрацювання поезій дає змогу виділити такі тематичні групи лексики: тематична група лексики, пов'язаної з війною; тематична група лексики, пов'язана з емоціями та переживаннями під час війни; тематична група лексики, пов'язана з перемогою у війні. У віршах застосовано різноманітні лексико-семантичні засоби та синтактико-стилістичних

прийоми, зокрема метафори, порівняння, епітети, персоніфікації, гіперболи, паралельні конструкції тощо.

Для тематичної групи лексики, пов'язаної з війною, характерне застосування різноманітних лексико-семантичних засобів, зокрема метафори, порівняння, епітетів, персоніфікації, ономапопеї, риторичних запитань, гіперболи, паралельних конструкцій тощо.

Вірш Анатолія Марущака «Каланчацькі гуси» присвячений тим «гусям», які не повинні бути в нашому небі, – ракетам та літакам ворога, які бомблять та вбивають: *«Ніс літак, як безкарний хижак, Смерть, приховану в кожній ракеті. / Він летів, щоби сіяти жах, Щоб невинним в стражданнях померти. / Виглядала весна з-під пера, Над деревами хмари загусли. / Із далеких країв до Дніпра, В Каланчак поверталися гуси»* [4]. Метафори оживляють літак, ракету, хмари, так краще передається біль від того, що тепер у небі літають не тільки гуси. Таке оживлення смертоносних ракет дає змогу читачу усвідомити все жахіття, що відбувається в українському небі, адже до ракет, винищувачів ще додалися іранські дрони, так звані «шахеда», які тероризували українське небо протягом останніх місяців.

У вірші Наталі Запорожець «Горить Ірпінь» описано страшні події в Ірпені, наслідки яких досі усувають: *«Горить Ірпінь... Завали скрізь й руїни; / Купка людей сховались під мостом – / Це біль та відчай для всієї України / Від нелюда з рогами і хвостом»* [5]. «Від нелюда з рогами і хвостом» – диктаторський режим Путіна, а також його посіпак, що справді схожі на чортів, які нещадно винищують український народ. Таке переносне значення якнайкраще відображає всю сутність російської влади, яка уособлює собою не людей, зовсім ні, люди ніколи б не допустили таких звірств, які здійснюють окупанти на нашій землі, таке жорстоке беззаконня, такі тортури можуть здійснювати тільки чорти, якими і є влада росії та її пропагандисти.

У поезії Мар'яни Савки «Мій Бог» відображено нове «обличчя» Бога, яке побачили українці під час війни: український «Бог» не тільки слухає молитви, а й захищає своїх людей, нищить ворога, лікує, оберігає – робить усе можливе й неможливе, аби зупинити російську нечисть. «Український Бог» формує батальйони, формує допомогу, захищає від ворога, він всесильний: *«Мій бог формує всю ніч батальйони, / Прицільно стріляє, веде бої. / Мій бог толерує мої прокльони / І протирає скельця свої. / Мій бог не ховається поза спину, / Він над дітьми розстеляє покров. / Мій бог скуповує кровостинне / Й стає у чергу здавати кров. / Мій бог не може поки що спати, / Коли вся країна на варту встає. / Мій бог дозволяє мені не прощати / І називати усе як є»* [9]. «Мій Бог» уособлює всіх захисників, медиків, волонтерів, усіх, хто боронить України на всіх фронтах.

У вірші Тетяни Аколішнової «Боже, збережи Україну» описано всі страшні речі, які вчинюють окупанти з нашими людьми на нашій землі. Ці кати жахливі, їм місце не на нашій планеті: *«Україно наша, Україно-мати, / За що ж тебе, милая, прийшов твалтувати / Отой ворог з московити, оті недолюдки? / За що принесли стільки горя й смутку? / Дітей наших убивають без жалю і болю, / Які встали боронити нашу честь і волю. / Проклинають у всім світі придурка і ката, / Який змусив росіян до рук зброю взяти... / Соловейко хай співає і радіють діти, / Що подолані назавжди кляті московити!»* [1]. У вірші застосовано багато метафор-оживлень, Україна постає як жінка, уособлюючи весь український народ.

У поезії Галини Британ «Дружині московитського окупанта» описано звірства окупанта, який після всього скоєного спокійно повертається у свою сім'ю, забравши життя не в однієї української сім'ї: *«Ти чекаєш його із війни / Московитська дружино, чекаєш... / Руки в нього по лікті в крові / А у грудях вже серця немає... / Він – істота, чорніша за ніч, / Їде з Бучі, твій «освободитель», / Привезе тобі крадену річ, / Що з дитини зірвав, пери ніж вбити... / Ще парфуми пахучі такі, / Пів флакона, доволі багато... / Донці, тувфельки, майже нові, / Що із ніжок малесеньких зняті... / Нечестивий загарбник і кат, / Із прогнилим нутром кровопивці, / Не врятує новий аромат / Від пекельного смороду вбивці...»* [2]. Часте вживання епітетів допомагає передати всю емоційність, усі переживання, весь біль вчинків окупантів та незрозумілість, як жінки ворога, можуть приймати назад такого «звіра», та ще й з украденим в українських громадян.

Військовий ЗСУ Павло Вишебаба поезію «Як же спрагло ми будем кохатись» присвячує коханій дружині, яка віддано чекає його вдома та переживає за свого чоловіка. Це

вірш про те, що, незважаючи за весь біль та страждання, що пережили захисники на війні, вони всі хочуть повернутися до своїх коханих, до звичайного життя, а порожнечу всередині, яку лишила війна, лікувати коханням: *«Як замовкнуть усі автомати / і розчуємо врешті весну, / як же спрагло ми будем кохатись, / щоби змити із себе війну, / розчинити її клятий запах / у солоному потові вдвох. / Я по мушках, по зоряним мапах, / вивчу всю, як створив тебе бог»* [3]. Оживлення автоматів, які «замовкнуть», означає, що вже настала перемога, що цей тяжкий шлях подолано, що ворога вигнали з України і всі захисники повернуться до своїх домівок, до своїх коханих половинок. Метафора «змити із себе війну» відображує те, що наслідки війни будуть ще довго відчуватися, насамперед для військових, які боронили нашу землю, які втратили побратимів, але не втратили жаги до життя. Кожного захисника після перемоги чекає тяжка робота над поверненням до мирного життя, а допоможе в цьому щире кохання.

Вірш Надії Красоткіної «Ми переможемо у цім важкім бою» присвячений незламному українському народу, який щодня страждає від ракетних обстрілів, вимкнення світла, життя в блекауті, однак вірно та віддано вірить у перемогу України й чекає, скільки потрібно: *«А річ у тім, що спокою нема, / Повітряні тривоги з дня у день... / І холодно бо вже прийшла зима, / Тож у природі теж не до пісень. / І людям тяжко. Ворог далі б'є / По всіх містах і селах, щоб здались... / Він гнобить душу, кров, як воду н'є, / Знущається, як і давно колись. / Та не здолать нас! Ми були і є! / І будемо, допоки є цей світ! / Й нестимем в душах сонечко своє, / І хліб на рушнику у дивосвіт. / І мудре слово, та любов свою, / І доброту, й тепло своїх сердець... / Ми переможемо у цім важкім бою, / А ворогам таки прийде кінець!»* [6]. Метафора *«І доброту, й тепло своїх сердець»* надає віршу зовсім іншого змісту й символізує те, що серця українців попри війну є добрими до інших людей, але не до окупантів.

Отже, у віршах про війну вжито різноманітні прийоми, зокрема метафори, порівняння, епітети, персоніфікації, гіперболи, паралельні конструкції, які увиразнюють звучання поезії, надають додаткових відтінків, свідчать про світосприйняття автора.

СПИСОК ВИКОРИТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аколішнова Т. «Боже, збережи Україну!» (вірші про російське вторгнення в Україну 2022). URL: <https://mala.storinka.org/> (дата звернення: 01.04.2023).
2. Британ Галина Ярославівна «Дружині московитського окупанта». URL: <https://galynabrytan.lviv.ua/poezii/poezya-na-temu-ato/poeziya-druzhyni-moskovytskogo-okupanta-rosijsko-ukrainska-vijna-2022/#more-3343> (дата звернення: 02.04.2023).
3. Вишебаба П. «Як же спрагло ми будем кохатись». URL: <https://war-art.mkip.gov.ua/?p=1353&page=3> (дата звернення: 03.04.2023).
4. Вісімдесят відсотків – оптимістичні. Портал "Поезія вільних" зібрав понад 10 тисяч віршів про війну. URL: [URL:https://life.pravda.com.ua/culture/2022/04/6/248129/](https://life.pravda.com.ua/culture/2022/04/6/248129/) (дата звернення: 04.04.2023).
5. Запорожець Н. «Горить Ірпінь». Портал «Поезія вільних» зібрав понад 10 тисяч віршів про війну. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/04/6/248129/> (дата звернення: 05.04.2023).
6. Красоткіна Н. «Ми переможемо у цім важкім бою». URL: <https://krasotkina.com/> (дата звернення: 06.04.2023).
7. Літературознавчий словник-довідник, за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка (Київ, ВЦ «Академія», 2007), 752.
8. Лужецька Л. Лексичні засоби виразності мовлення та їхня роль у становленні мовної особистості майбутнього вчителя. Рідне слово в етнокультурному вимірі. 2012. С. 438–445.
9. Савка М. «Мій Бог». URL: <https://chytomo.com/mij-boh-formuie-vsiu-nich-bataljony-nova-poeziia-pro-vijnu/> (дата звернення: 01.04.2023).

А. В. Гончарук,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

СУРЖИКОМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ В МОВЛЕННІ ЖИТОМИРСЬКИХ СТУДЕНТІВ

Молоді люди є найбільш динамічною соціально-демографічною групою, яка відчуває вплив процесів трансформації в українському суспільстві, переоцінки і духовних, і матеріальних цінностей. Роль молоді в побудові громадянського суспільства з демократичними цінностями є визначальною, адже це його потенціал. Науковці різних галузей звертають особливу увагу на вивчення своєрідностей та проблем молодого покоління на сучасному етапі розвитку соціуму, оскільки студентство представляє собою важливий духовний ресурс оновлення українського суспільства.

Актуальність роботи зумовлена такою проблемою, що молоді найбільш складно формувати свою власну систему цінностей, оскільки ще має нестійкі або ж нечіткі уявлення про авторитети, норми поведінки та переваги. Це особливо помітно в ставленні до мови свого народу та до «чистоти» мовлення, що є суттєвим показником рівня мовної освіченості та свідомості.

Варто зазначити, що проблема суржику в українській мові досліджується та вивчається в різних аспектах досить таки ґрунтовно. Формування мовної особистості під час навчання вивчали Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентелюк, О. Семенов, П. Селігей, О. Ткаченко та інші мовознавці. Вульгаризацію мови та молодіжний сленг аналізували В. Єгорова, Л. Мацько, О. Сербенська, Л. Ставицька та інші науковці. Спроби досліджень суржику як ознаки мовлення сучасної молоді знаходимо в роботах Т. Кузнецової, Л. Масенко, В. Радчука, О. Рудої, В. Труби та ін.

Мета роботи – дослідження мовлення сучасної молоді, зокрема студентів житомирських вищих навчальних закладів. Основним завданням є визначення особливостей студентського суржику на фонетичному та морфологічному рівнях.

Суржик є причиною багаторічного впливу масової культури, яка сформувалася під впливом країни-агресора, при пасивності чи спонуканню різноаспектних українських інституцій, що належним чином не захищали інтелектуальну національну царину. На жаль, ця мовна мішанина – українсько-російська – проникла на всі рівні студентського мовлення.

Виявляємо на фонетичному рівні суржик в мовленні студентів:

- зміна [и] на [і] (*пятілетка, помніш*);
- сполучення літер ьо в середині слова після приголосних, коли російське ё передає м'якість на попередній приголосний (*звьозди, всьо*);
- густа насиченість мовлення російськими лексемами в українській фонетичній оболонці (*ноль, мєчта, наверно*);
- активне використання [’е] в позиції після приголосної, особливо в російських запозиченнях, ще й під наголосом (*доверчива, совет*);
- відсутність чергування о / і або е / і (*голова / голов*);
- губно-губна вимова звука [в] у всіх позиціях, оглушення його до [ф] (*тра[ф]ка, кро[ф]*).

Також варто зазначити, що наявні й інші ненормативні відхилення, які є результатом накладання особливостей звукового складу однієї мови на іншу:

- м'якість звука [ч] та інших шиплячих;
- ненапружена артикуляція звука [й];
- оглушення дзвінких приголосних у кінці слів та в кінці складу;
- пом'якшення губних звуків;
- невміння артикулювати ненаголошений [о] як звук середнього підняття;
- неправильне артикулювання горлового звука [г];
- тверда вимова кінцевого [т] у дієсловах III особи множини теперішнього часу.

На морфологічному рівні також наявні порушення:

- сплутування неозначених займенників («*що-то*», «*які-то*»);
- уживання прийменників і відмінкових форм відповідно до норм російської мови («*на протязі дня*», «*нанести удар*»);
- утворення найвищого ступеня порівняння прикметників і прислівників за зразком російської мови («*саме страшне*», «*сама гарна*»);
- творення активних дієприкметників за зразком російської мови, але від українських дієслів («*слідуючий*», «*зробивший*»).

Проблема суржику на всіх мовних рівнях і надалі залишається вагомою та поширеною для значної частини молоді. Хоч і більшість студентів через воєнні дії на території України стали мовно свідомими та спонукають інших до цього, мовна мішанина має своє місце в житті багатьох. На жаль, ще й не всі усвідомлюють значущість цього, аргументуючи вибір мови та засобів спілкування чимось несуттєвим, таким, що ні на що не впливає.

Отже, у сучасному світі мовне середовище дуже швидко змінюється, тож мовлення молоді є одним із найбільш динамічних інструментів мовного контакту. У зв'язку з цим потрібно уникати суржикомовних елементів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Малихіна О. Є. Основні підходи до дослідження проблеми білінгвізму. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2015. № 1. С. 106–109.
2. Соколова С. Основні типи мовної поведінки киян (за даними анкетування). *Українська мова*. 2013. № 2. С. 38–55.

Х. В. Довмат,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

МОВНЕ ВИРАЖЕННЯ МІЛІТАРНОЇ ЛЕКСИКИ У ТВОРЧОСТІ Б. ГУМЕНЮКА

Поезія як жанр літератури є дуже важливою для сучасного суспільства, оскільки дає нам змогу розуміти світ навколо нас і насолоджуватися ним. Сила поезії полягає в її здатності висвітлити світ «збоку», так, що правда підкрадається до нас. У цьому немає сумнівів. Нас поезія вчить, як жити. У поезії слова нанизуються разом, щоб сформувати звуки, зображення та поняття, які можуть бути надто складними чи абстрактними, щоб їх можна було чітко пояснити.

За словами відомого дослідника Я. Поліщука, більшість художніх текстів поєднують у собі велику кількість документальних свідчень, які надають тексту справжньої переконливості та цілісності. У творах нон-фікшн вагомо уникаються елементи сухої документалістики, збагачуються привнесенням у художніх текстах [4, с. 104].

Із опису стилістичного розуміння маркованої лексики, вагомо зауважити, що в сучасних дослідженнях її прийнято класифікувати по-різному, адже сталого варіанту до підходу класифікації немає. Отож у працях учені виділяють лексику нейтральну та забарвлену. Досліджували лексику в різних вимірах А. П. Грищенко, С. Я. Єрмоленко, А. П. Коваль, І. Мацько, О. Д. Пономарів І. Г. Чередниченко та інші науковці.

Якщо звертатися до лінгвістичного словника української мови, то прочитаємо таке визначення: *стилістично забарвлена лексика* – це «слова, що несуть на собі відбиток різних функціональних та експресивних стилів» [1, с. 175]. О. Д. Пономарів уважав, що в основу функцій стилів варто відносити наступні аспекти: книжна мова, розмовна мова, просторічна лексика, термінологія, професіоналізми, жаргонізми, арготизми, діалектизми» [5, с. 71].

У нашій дослідницькій роботі ми звернули особливу увагу на стилістично забарвлену лексику в поетичній мові Б. Гуменюка, а саме в збірці «Вірші з війни». Таку лексику можна вважати підпорядкованою ліричному прояву мислення та варто розглядати як цілісні фрагменти відповідних образів. У цьому контексті завдяки семантиці та відповідним наголошенням тематика війни відображається завдяки стилю. Вірші групуються довкола асоціацій, образів, парадигм, у яких тематика війни взаємопов'язана з лініями «вояка – людина», «смерть – життя», «речі відносні – речі справжні». З огляду на структуру – це самостійні означальні словосполучення, підрядні означальні речення, епітети-перифрази, епітети як прикладки, епітети в складі метафор (зокрема й метонімії), компаративних зворотів.

У поезії Б. Гуменюка ми не могли не помітити таку особливість – активність синонімів, де їхня актуалізація пов'язана із суб'єктивізацією ліричних оповідей, єднанням ліричного «я», «ми» та «я» поета-воїна. Стилістично акцентовані: свій (Той хто повторює тезу про слово / Ще й переконує мене взяти його гаслом на свій щит; Одягаю свою першу кевларову каску; Приміряю свій перший бронезилет; Не дбає про риму / Коли пише смс-повідомлення своїй дівчині; Навіть якщо ти не бачив обличчя свого ворога) [2].

Проаналізуємо найменування людей, пов'язаних з війною. Виокремили такі назви осіб, ужитих як у прямому, так і переносному значеннях (*доброволець, брат, майданівець, кориктувальник вогню, солдат, астроном, кулеметник піхотного батальйону*):

Добровольцю не до лиця; / Вони подивилися один одному в очі обнялися / Пробач мені брате [2];

Вистежуємо ворожих кориктувальників вогню; В цю мить у місячному світлі цей солдат / більше нагадував астронома / Аніж кулеметника піхотного батальйону / Який в телескоп розглядає зоряне небо [2].

Виявляємо також найменування *Чоловік-воїн, Бог війни, Хоробрий центуріон, Непереможний гладіатор, Звір, наш чатовий*:

Наш чотовий – чоловік з химерами / Коли над полем бою сходить сонце / Він каже що це на дальньому блокпосту запалили шини... [2].

Ужито назви, дотичні до певної місцевості (*Сашка з Боярки, Макса з Луганська*), пов'язані з віком (*той якому 35, той котрому 49, той кому 21*):

Далі кожен слухав лише власну зброю / І той якому 35 і той якому 49 і той якому 21 [2].

Отже, у Б. Гуменюка багата мовна палітра різноманітних стилістичних засобів для вираження війни. Осіб, оригінально підходить автор до найменування військових осіб – у прямому та переносному значеннях, однослівними, двослівними, підрядними конструкціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Білик Г. Фронтowa творчість Бориса Гуменюка // Рідний край. Філологічні науки. 2016. № 2 (35). С. 88–95.
2. Гуменюк Б. Вірші з війни: поезії. Ярославів Вал. Київ. 2015. 136 с. Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Humeniuk_Borys/Virshi_z_viiny/
3. Гурко О. В. Іншомовні слова у засобах масової інформації // Лінгвістика. Лінгвокультурологія. 2013. Т. 6. С. 9–17. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lin_2013_6_4.
4. Куява Ж. Поет і воїн Борис Гуменюк: «Справжній солдат має бути готовим померти». 2015. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.oksamyt.org/publik/personali/818-190120151>.
5. Українська мова: Енциклопедія. Київ : Українська енциклопедія, 2000. С. 462.

О. С. Єфименко,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

МІКРОТОПОНІМИ МІСТА БЕРДИЧЕВА, В ОСНОВІ ЯКИХ ЛЕЖАТЬ НАЗВИ ПОБУТУ, ВИРОБНИЦТВА, СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Мікротопоніми – це назви не великих за розміром та формою об’єктів, зокрема частин села, кутків, вулиць, доріг, стежок, криниць, мостів, а також природних реалій – боліт, горбів, гір, джерел, долин, лугів, пасовищ, полів, ставків, урочищ, ярів і под. Вони виділяються своєю дериваційною структурою та відомі, як правило, лише вузькому колу місцевих жителів [1; 2].

Наразі досліджено мікротопоніми різних регіонів України, зокрема Чернігівсько-Сумського Полісся (Є. Черепанова), Підгір’я (О. Михальчук), Західного Поділля (Н. Лісняк), басейну річки Ужа (В. Баньої), південно-східного Поділля (О. Заінчовська), півночі Львівської області (О. Проць), а також Чернівецької області в історичному аспекті (І. Чеховський), Сколівщини (Н. Сокіл), Івано-Франківщини (Н. Вебер), центральних та східних районів Львівської області (Н. Яніцька), Покуття (Л. Білінська).

Для розширення знань про мікротопонію регіонів України ми обрали м. Бердичів. Результати нашого дослідження дадуть змогу виявити специфіку територіальних таких утворень та розкрити загальні тенденції їх формування.

Польовим методом у м. Бердичеві було зібрано мікротопоніми, частина з яких в основі має назви виробництва, побуту, сільського господарства:

Автопарк – неофіційна назва Відкритого акціонерного товариства «Бердичівське автотранспортне підприємство 11837» і прилеглої до нього території: вул. Житомирська, Чапаєва та вул. Ковпака. Онім виник унаслідок злиття двох лексичних одиниць в одне слово та переходу загальної назви у власну. Мікротопонім активно функціонує в мовленні всіх жителів міста.

Баня – так місцеві жителі називають міську лазню й прилеглу до неї територію на вулиці Воровського. Також існує ще один онім на позначення міської лазні. У минулому це приміщення було міквою.

Міква – басейн, резервуар, наповнений водою, який служить для ритуального очищення людей і предметів. Серед сврейського населення інколи вживається цей онім.

Білий дім / Белий дом – народна назва будинку, де розміщена Бердичівська міська рада та її виконавчий комітет. Назва виникла за аналогією до назви Білого дому – резиденції президента США у Вашингтоні. Назва складається з двох компонентів: стрижневого слова дім та прикметника білий. Серед жителів міста функціонують паралельно український (Білий дім) та русифікований (Белий дом) варіанти цього мікротопоніма.

Бойня – неофіційна назва ВАТ «Бердичівський м’ясокомбінат» і прилеглої до нього території. Також цю місцевість називають м’ясокомбінатом. Онім Бойня пов’язаний зі специфікою виробництва виробленням м’ясної продукції: «бойня – устатковане спеціально приміщення забою худоби; різниця» [1, I, с. 212]. Мікротопонім активно функціонує.

Водоканал – назва споруд бердичівського водоканалу та прилеглої території. Це територія вулиці Аширбекова та берег річки. Отже, апелював перейшов у власну назву. Мікротопонім функціонує в активному вжитку серед усіх верств населення міста.

Вокзал – назва мікрорайону біля Бердичівського залізничного вокзалу. Таку загальну назву використовують й в інших населених пунктах України. Мікротопонім утворився внаслідок переходу загальної назви у власну та звуження і семантики. Онім використовують досить часто.

Газопровод – назва мікрорайону, що охоплює вулиці Газопровідна та провулок Газопровідний. Назва пов’язана з тим, що тут розташована система трубопроводів і допоміжних споруд для транспортування та розподілу газу.

Місцеві жителі використовують русифікований варіант назви.

Гетто – назва пам'ятного місця, де було єврейське гетто під час Другої світової війни. Охоплювало території між міським ринком та річкою Гнилоп'ять. Зрідка назву використовують старожили.

Город – неофіційна назва центру міста Бердичева. Паралельно вживається онім «Центр».

Генделик (Ганделик) – магазин «Продукти», який роташований у кінці вулиці Ніни Сосніної. Назва мотивована тим, що тут часто збираються чоловічі компанії й купують і розпивають спиртні напої. Одночленний мікротопонім «Генделик» виник внаслідок додавання суфікса *-ик* до основи *гендель*, набувши зменшеного вияву значення. Онім функціонує переважно серед молоді.

Дитячий світ (Децький мір) – назва універмагу «Дитячий світ» і прилеглої до нього території.

Елінг – мікрорайон, який має таку назву тому, що тут на початку ХХ століття побудували елінг – приміщення для дирижаблів. Отже, одночленний онім утворився шляхом переходу апелятива у власну назву. Функціонує в активному вжитку серед усього населення міста.

Загс – народна назва приміщення й території навколо нього. Онім виник унаслідок використання мовцями ініціальної звукової абрєвіації. Мікротопонім використовують усі місцеві мешканці.

Інвалідний – назва території на початку вулиці Войкова, де раніше був будинок, призначений для людей з обмеженими можливостями. Наразі споруду перебудовано на єврейську школу. Онім досі функціонує.

Казка – назва дитячого кафе в центрі міста на вулиці Європейська. Мікротопонім використовують також на позначення прилеглої території до кафе як орієнтир для місця зустрічі. Активно функціонує серед усіх жителів міста.

Ключик – назва зупинки та прилеглої до неї території на вулиці Войкова. Назва пов'язана з тим, що поряд розташована будівельна фірма «Золотий ключ».

Консервний – мікрорайон, на території якого розміщений консервний завод. Підприємство не працює, але онім в активному вжитку серед місцевих жителів.

Мебельний – неофіційна назва території біля меблевої фабрики ЗАТ «Бердичів Меблі», яка розташована на вулиці Індустріалізації.

Мед – неофіційна назва Бердичівського медичного коледжу та прилеглої до нього території. Молодь викростонус русифіковану вимову. Онім розширив своє лексичне значення.

Молокозавод – назва мікрорайону, де розташоване ВАТ «Бердичівський молокозавод». Онім виник унаслідок поєднання двох повнозначних слів. Мікротопонім перебуває в активному вжитку.

Новий базар (ринок) – назва ринку та будинків, які розташовані поруч. «Старий» ринок, тобто, той, що був раніше, розміщений трохи далі, біля автостанції. Двокомпонентний онім утворився шляхом поєднання апелятива базар (як вказівка на місце, де відбувається торгівля) та прикметника новий (на позначення часу виникнення). Мікротопонім використовують досить часто.

Пожарка – так називають територію вулиці Красіна, де розміщений Бердичівський окремий пост пожежної служби. Такий сленговий онім використовується переважно серед молоді. *Прогрес* – назва мікрорайону на вулиці Європейська, недалеко від залізничного вокзалу, де розміщене Публічне акціонерне товариство «Бердичівський машинобудівний завод "Прогрес"». Завод був побудований на Торговій площі, що колись називалася «Рогаткою». Відтоді місцеві жителі завод і прилеглу територію називають «Прогресом». Отже, одночленний онім виник від власної назви. Також на позначення цієї місцевості інколи жителі використовують онім «Біржа».

«Біржа» – установа, у якій проводиться реєстрація безробітних і здійснюється посередництво між трудящими та підприємцями в купівлі й продажу робочої сили.

Швейна фабрика – територія, яка охоплює вулиці Красіна, Набережну та Косогорський провулок. Назва пов'язана з підприємством, що функціонує в цій частині міста. Мікротопонім використовують усі жителі міста.

Отже, серед мікротопонімів м. Бердича функціонує значна кількість оніми, в основі яких лежать назви побуту, виробництва, сільського господарства. Такі мікротопоніми уможливають виявлення специфіки територіальних утворень та розкриття загальних тенденцій їх формування, що створює перспективу для подальших досліджень у цьому напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т контекст / Т. І. Поляруш / Тези доповідей і повідомлень VI Республіканської ономастичної конференції 4–6 грудня 1990 року.
2. Костриця М. Ю., Кондратюк Р. Ю. Історико-географічний словник Житомирщини. Т. 1. – Житомир, 2002.

В. О. Золотарьова,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Л. В. Яшук)

ПРОСТІ УСКЛАДНЕНІ РЕЧЕННЯ В РОМАНІ М. МАТІОС «МАЙЖЕ НІКОЛИ НЕ НАВПАКИ»

Вивчення синтаксису сучасної української літературної мови формує навички грамотного володіння мовою та її лінгвістичними засобами. Предметом цього розділу граматики цікавилися Л. А. Булаховський, І. Р. Вихованець, П. С. Дудик, А. П. Загнітко, М. У. Каранська, Б. М. Кулик, А. К. Мойсієнко, Н. В. Гуйванюк, К. Ф. Шульжук та багато інших дослідників.

За визначенням І. Р. Вихованця, синтаксис – (грец. *syntaxis* – побудова, поєднання, порядок) – 1) граматична будова речень та словосполучень і способи поєднання в них слів, а також правила творення й функціонування речень і словосполучень; 2) розділ граматики, який вивчає граматичну будову речень і словосполучень, їхні типи, функції та особливості вживання, роль у них слова [1, с. 592–594].

Насамперед розглянемо такі поняття, як «просте речення» та «ускладнене речення», широко досліджувані у сфері синтаксису. «Просте ускладнене речення – це синтаксична конструкція, у структурі якої однорідні, відокремлені члени речення, вставні і вставлені конструкції, звертання» [3, с. 150]. Ускладнене речення – конструкція, яка стоїть між простим і складним реченнями, тобто їй властива напівпредикативність. Будова ускладненого речення з погляду граматики є простою, монопредикативною.

У ранніх працях з мовознавства конструкції з однорідними членами дослідники, зокрема Ф. І. Буслаєв, називали «стягненими реченнями», а однорідні члени мали назви «стягнений присудок», «стягнений підмет», «стягнений додаток» тощо [2, с. 559]. Ідеться про те, що однорідні члени з декількох окремих речень зливаються в одне, наприклад: *Нашу хату, п'ять фальчів поля на лугах і три фальчі пасовиська в ямі я заповів Павлові.* (М. Матіос) = *Нашу хату я заповів Павлові + П'ять фальчів поля на лугах я заповів Павлові + Три фальчі пасовиська в ямі я заповів Павлові* [4, с. 9].

Предмет нашої статті – прості ускладнені речення у романі М. Матіос «Майже ніколи не навпаки». Цей твір письменниці наповнений різноманітним однорідним членам, якими ускладнені прості речення. Серед них трапляється безліч однорідних означень, обставин і додатків, підметів і присудків. Головна ознака однорідності – сурядний зв'язок. Ніколи однорідні члени не поєднуються підрядним зв'язком, адже тоді втрачиться їхня незалежність один від одного.

Авторка часто використовує непоширені однорідні означення, які переважно стоять у препозиції до означуваного слова: *пересохлими, пошерхлими; гіркі й безсилі; зісохлий і зчорнілий; найширші, але найтонші; почутого та випитого; найстаршого й найдобрішого; бездонні й безсонні; людським і нашим* [4, с. 1–8]. Наприклад: «*А тепер вона пересохлими, пошерхлими губами шепче в ту чоловічу срамоту (Боже праведний!) покаянню якусь молитву, вигадуючи для неї на ходу слова, не боячись і не встидаючись себе такої, ні свого безустидства, ні широко розплющених Дмитрикових очей, ні його важкого зітхання та глухого схлипування над чимось своїм*» [4, с. 8]; «*Гіркі й безсилі жіночі сльози котяться на зісохлий і зчорнілий, як і все його тіло, Дмитриків корінець*» [4, с. 8]; «*О, тепер Васирина також має бездонні й безсонні ночі*» [4, с. 2].

М. Матіос також уживає однорідні обставини: *ні зразу, ні потім і ніколи; непевно, без жодного слова; ні в хаті, ні під спідницею; не раз і не десять; не раз і не два; мовчки й коротко* [4, с. 2–67]. Наприклад: «*Далі Андрій якось так непевно, без жодного слова висунувся з хати*» [4, с. 5].

Дуже поширеним у творі є вживання однорідних додатків: *ні татові, ні мамі, ні Павлові; печінки й груди; руки й ноги; по ворожках і знахарях; волі й гонору; господарку та газдівство; із батогом і сопілкою; тіло і розум; худобу, полонину й хату; дві пари волів, трое*

коней [4, с. 2–10]. Способом вираження сурядного зв'язку в реченнях з однорідними додатками часто слугують сурядні єднальні сполучники, як одиничні (*і, й, та*) так і повторювальні (*ні.., ні*), що виражають єднальні відношення: «*Нашу хату, п'ять фальчів поля на лугах і три фальчі пасовиська в ямі я заповів Павлові*» [4, с. 9]; у складному реченні: «*Дмитрик ні зразу, ні потім і ніколи взагалі не сказав ані слова про свою пригоду ні татові, ні мамі, ні самому Павлові, який навідріз відмовився віддавати меншого брата для догляду навіть батькам*» [4, с. 6].

У романі трапляються однорідні присудки, найчастіше простий дієслівний: *не теренди й не переч; нудіє на очах, а слова не скаже; вислухала, але промовчала; провадити та тримати; встав і підійшов; відвернув і притулив; слухайте та й робіть* [4, с. 1–9]. Наприклад: «*Павло подивився на батька – і поправив заціпку на рукаві сорочки*» [4, с. 10]; «*І відбивається вона цілу ніч від пожару, як від нападника, проте не плаче й не кричить, лиш б'є голими руками*» [4, с. 11]. Менш поширені однорідні підмети, серед яких більшість є простими: «*Проте ні знахарство, ні служби Божі не помагали невістці*» [4, с. 2].

У творі «*Майже ніколи не навпаки*» багато простих ускладнених речень з відокремленими членами речення. Серед них є всі типи: речення з відокремленими узгодженими й неузгодженими означеннями; речення з відокремленими прикладками; речення з відокремленими обставинами; речення з відокремленими додатками, які виражені іменниками в сполученні з прийменниками *окрім, крім, за винятком, окріч, на відміну від, замість* та ін.

Широко використовувані поширені відокремлені обставини, виражені дієприслівниковими зворотами. Наприклад: *спросоння невинно закотивши догори очі; напустивши на Кирила чоловічу неміч; не раз і не десять зітхнувши від жалю до себе й зо злості на Доцю; мовчки повечерявши й виказавши «отченаш»; не випускаючи з рук вила; не надто гостро реагуючи на будь-чю появу на подвір'ї; при тому не встигнувши заплющити невинні, але видючі очі не займаного ще парубка; обнишпоривши круг хати та пробивши очима вулицю; та і собі виглянувши надвір; двічі поклонивши капелюхом перед корчмарем; не кажучи ні слова; притиснувши підшоною груди; вертаючи над ранок із сусіднього села від молодиці; кусаючи губи від жалю* [4, с. 1–6].

У романі багато відокремлених обставин, виражених порівняльними зворотами, які авторка вживає для увиразнення художньої мови твору, для яскравішого опису портретів персонажів: *як від нападника; як ніколи; як до людей; мов камінь; як горіхові зерна; як три краплі води; як три пальці на одній руці; як справжня йорданська студінь; як димок від щойно розпаленого вогнища; як до шлюбу; ніби приморена; як отруєна миша в коморі; ніж будь-коли; як мама; як рідні; як дурне; як туман після дощу над їхнім хутором; як цвіт яблуневий у травні* [4, с. 1–34].

Наявні у творі й відокремлені означення, виражені дієприкметниковими зворотами: *збожсеволілі від наглого пожару в крові; роздертих невимовною втіхою; РОЗПЛАСТАНОГО У ВОДІ* [4, с. 4–6] (дієприкметниковий зворот авторка виділяє великою літерою, це своєрідний авторський прийом задля увиразнення сказаного). Наприклад: «*Так двоє людей, іще вчора чужі, а сьогодні – збожсеволілі від наглого пожару в крові, легко й бездумно позбулися своїх голів*»; «*І навіть пара з уст, донедавна німих, а тепер – роздертих невимовною втіхою, вилася попід холодний дах, як димок від щойно розпаленого вогнища*» [4, с. 4].

Трапляються прості речення, ускладнені вставними компонентами, зокрема вставними словами *гадаю, правда, мабуть, зрештою* та ін. [4, с. 6–53]. Наприклад: «*Гадаю, Дмитрик і з того світа буде просити Бога за тебе, Андрію*» [4, с. 9]; «*Дмитрикові судьба сто років відводити не думала, та, мабуть, і не хотіла*» [4, с. 6]; і вставленими компонентами: «*Якась біда (зведениця, вдовиця, байстриця чи чортиця) перейде тобі дорогою*» [4, с. 12]. За допомогою цього вставленого компонента виражається побіжне асоціативне зауваження, яке доповнює зміст висловлювання.

Отже, у романі Марії Матіос «*Майже ніколи не навпаки*» багато простих речень, ускладнених як однорідними, так і відокремленими членами речення. Серед однорідних членів переважають однорідні означення, додатки й присудки, серед відокремлених членів –

відокремлені обставини. Зрідка трапляються вставні та вставлені компоненти. Усі ці види ускладнень уживаються для увиразнення художньої мови твору, розкриття думок і вражень персонажів. Їхня головна роль у мові твору – вираження емоцій та експресії, вияв індивідуальності стилю написання, майстерності митця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вихованець І. Р. Синтаксис // Українська мова: Енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. 2-е вид., випр. і доп. Київ : Українська енциклопедія, 2004. С. 592–594.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк, 2011. С. 992 с.
3. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ, 2004. С. 150. 410 с.
4. Матіос. М. «Майже ніколи не навпаки». URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Mariya_Matios/Maizhe_nikoly_ne_navpaky/ (дата звернення: 10.02.2023).

В. О. Золотарьова,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО ПРО СИНТАКСИС В 11 КЛАСІ

Дослідження методики викладання синтаксису української мови є дуже актуальним у наш час, адже сучасна українська літературна мова посідає важливе місце в системі мовознавчих дисциплін. Саме за допомогою синтаксису учні формують систему лінгвістичних знань з української мови, навчаються вільно володіти синтаксичними мовними засобами. Якщо вивчене з цього розділу граматики не закріплювати, це може викликати труднощі з розумінням матеріалу в учнів, а заклад освіти випускатиме здобувачів із низьким рівнем знань. Тому використання методу узагальнення є необхідним у старшій школі на заняттях української мови.

Серед науковців предмет синтаксису широко досліджували Л. А. Булаховський, І. Р. Вихованець, П. С. Дудик, А. П. Загнітко, М. У. Каранська, Б. М. Кулик, А. К. Мойсієнко, Н. В. Гуйванюк, К. Ф. Шульжук та багато інших.

Методологія синтаксису, методика його викладання у вищій та загальноосвітній школі представлена в анпрацюваннях таких учених, як О. В. Аніщенко, Н. Б. Голуб, С. О. Караман, О. А. Кучерук, О. М. Горошкіна, М. І. Пентилюк, Н. Л. Іваницька та ін.

Мета нашого дослідження – дослідити використання методу узагальнення для систематизації вивченого про синтаксис в 11 класі.

Проблеми синтаксису постійно перебувають у полі зору багатьох мовознавців, адже погляди на предмет цього розділу граматики часто не збігаються, особливо в працях дослідників, які представляють різні школи лінгвістики. Ранні праці з мовознавства про синтаксис трактували його значення по-різному. Дослідники розуміли синтаксис як учення про сполучення слів, словоскладання, форму словосполучення [4]

Важливими вимогами сучасних шкіл є підготовка учнів старших класів до ЗНО, НМТ з української мови та подальшого навчання у ВНЗ, а також вивчення української літературної мови як державної норми. Суть методу узагальнення полягає в повторенні вивчених тем за попередні роки, щоб знання учнів були систематичними.

За визначенням І. Р. Вихованця, синтаксис – граматична будова речень та словосполучень, їхнє функціонування та особливості, а також правила творення речень і словосполучень, роль слів у реченнях та словосполученнях [1].

Для розкриття нашої теми ми звернемося до етапу вивчення синтаксису в старшій школі, а саме до 11 класу. Одинадятикласники мають узагальнити та систематизувати свої знання для володіння мовними засобами, зокрема синтаксичними. Важливим етапом повторення є засвоєння відомостей про речення як основну одиницю синтаксису, поняття про двоскладне речення та головні члени, поняття про прості односкладні, прості ускладнені речення з однорідними, відокремленими членами, вставними та вставленими конструкціями, складні складноурядні, складнопідрядні і безсполучникові речення. Для засвоєння матеріалу учні можуть покладатися на приклади з творів сучасних українських письменників, адже сучасна література, яка переважно є постмодерною, містить цікавий і перспективний матеріал саме для вивчення синтаксису. У творах митців часто спостерігаємо синтез багатьох стилів, тому фіксуємо безліч синтаксичних конструкцій різних типів. На нашу думку, розмаїття синтаксичних структур, ужитих у сучасному художньому дискурсі, насамперед зацікавить учнів, а також допопоже повторити та засвоїти деякі розділи синтаксису.

У процесі відбору матеріалів для узагальнення варто виокремити теми, які є досить складними. Покладаючись на шкільну практику, учні стикаються з нерозумінням специфіки простих односкладних речень. Наявність тільки одного головного члена речення – це особливість структури односкладних речень. Іноді, пропущений головний член можна домислити. Наприклад: *Піду до університету. Візьму в бібліотеці книгу сучасної української письменниці*. Часто ми не можемо взагалі встановити другий головний член із контексту

речення, він не може бути підказаний певним питанням. Наприклад: *За вікном сніжить*. Односкладні речення поділяють за вираженням головного члена, з позиції морфології, на означено-особові, узагальнено-особові неозначено-особові, інфінітивні, вокативні, номінативні, безособові та генітивні речення [3, с. 113]. В означено-особових реченнях дію виконує сам мовець (*я, ми, ти, ви*), а головний член стоїть у формі першої або другої особи однини або множини, теперішнього або майбутнього часу у формі дійсного чи наказового способу [3, с. 114]. Наприклад, дієслово може виражатися 2-ою ос. одн. наказ. сп.: *«Не теренди й не переч, жінко! І маму-небіжку мою лиши в спокої!»* [2, с. 1]; 1-ою ос. одн. тепер. часу дійсн. сп.: *«Слухаю Бога і серце»* [2, с. 28]. У неозначено-особових реченнях: *«А вночі відвезли кіньми в кінець села»* [2, с. 6], *«Най ще чекають!»* [2, с. 17], *«У Тисовій Рівні вже кажуть на Чев'юків»* [2, с. 29], *«Не ворухнуться до схід сонця»* [2, с. 18] – дія здійснюється неозначеною особою, головний член речення виражається дієсловом у формі третьої особи множини [3, с. 117]. До номінативних (у шкільній практиці – називних) відносимо речення: *«Судьба!»* [2, с. 2], *«Гольштейн»* [2, с. 24], *«Усі»* [2, с. 2], де головним членом є іменник, який стоїть у називному відмінку. До безособових речень – *«Отак було»* [2, с. 1], *«І чадить ладаном»* [2, с. 7], *«Хай пахне»* [2, с. 29], де головний член показує певну дію, стан окремо від діяча [3, с. 120].

Учням часто складно розрізнити структурно-семантичні характеристики головних членів двоскладного речення, наприклад, будову простих і складених присудків або морфологічну природу дієслівних та іменних присудків. У реченнях *«А Дмитрик, що поїв із цебра корову, якраз на ту хвилину не скинув би догори голову, при тому не встигнувши заплющити невинні, але видючі очі не займаного ще парубка...»* [2, с. 4]; *«Лиш довгий вогненний хвіст тонко потягнувся за Чев'юками – та й розтанув чи то над Бозною, чи над Бочковом, повившись у небо тонким білим пасмом туману»* [2, с. 59] ужито простий дієслівний присудок. У наступних реченнях маємо складений дієслівний присудок: *«Хочу зараз казати вам свою волю»* [2, с. 9]; *«Я не про це тобі хочу казати»* [2, с. 31], основною особливістю якого є наявність допоміжного дієслова, яке виступає зв'язкою, та інфінітива. Допоміжне дієслово *хочу* є модальним, виражає бажаність дії. Вище подані прості речення ускладнені однорідними членами: присудками *поїв, не скинув; потягнувся, розтанув* [2, с. 4, 59]; непоширеними означеннями *невинні, але видючі* [2, с. 4] (варто зазначити, що означення *довгий вогненний; тонким білим* є неоднорідними, адже характеризують означуване слово з різних боків); однорідними обставинами *чи то над Бозною, чи над Бочковом* [2, с. 59]; відокремленими членами: обставиною, вираженою дієприслівниковим зворотом *тому не встигнувши заплющити невинні, але видючі очі не займаного ще парубка* [2, с. 4]; *повившись у небо тонким білим пасмом туману* [2, с. 59].

Отже, важливим є узагальнення вивченого матеріалу про синтаксис на матеріалі сучасної художньої літератури. Переважно в учнів виникають труднощі з односкладними реченнями, та структурно-семантичними характеристиками головних членів речення. Під час повторення вивченого допоможе теоретичний метод узагальнення, який забезпечить глибоке вивчення змісту та змотивує інтерес учня до навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вихованець І. Р. Синтаксис. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. 2-е вид., випр. і доп. Київ : Українська енциклопедія, 2004. С. 592–594.
2. Матіос. М. «Майже ніколи не навпаки» URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Mariya_Matios/Maizhe_nikoly_ne_navpaky/
3. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ, 2004. 410 с.
4. Ящук Л. В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: курс лекцій. Житомир : Вид-во ДУ ім. І.Франка, 2012. 224 с.

Я. В. Ковальчук,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

ПОБУТОВА ЛЕКСИКА В ПАМ'ЯТЦІ «ДІЛОВА МОВА ВОЛИНИ ТА НАДНІПРЯНЩИНИ XVII СТОЛІТТЯ»

Пам'ятка «Ділова мова Волині та Наддніпрянщини XVII століття» є цінним документом для вивчення української мови, а також історії. В аналізованій праці представлено особливості мови, якою користувалися представники соціальної еліти того часу на території Волині та Наддніпрянщини. Ця мова була надзвичайно різноманітною та багатшаровою, відображаючи певні соціальні, культурні та історичні реалії.

Для мовознавців та істориків ця пам'ятка є важливим джерелом вивчення розвитку української мови та її взаємодії з іншими мовами в XVII столітті. Також текст надає важливу інформацію про суспільно-політичний, економічний розвиток тогочасних українських земель. У загальному контексті пам'ятка є важливою складовою культурної спадщини України та свідченням про багатство й різноманітність української мови зокрема й культури загалом.

Становлення різноманітних тематичних груп лексики в історії української мови досліджували Л. М. Полюга (абстрактна лексика), Г. В. Войтів (назви одягу), О. В. Кровицька (назви осіб), Н. Й. П'яст (назви посуду). Пласт лексики на означення житлових і господарських будівель лишився поза увагою мовознавців. Саме цю лексико-семантичну групу слів виокремив В. В. Німчук у передмові до збірника актових документів Волині і Наддніпрянщини XVII ст. [3, с. 13]. Їх розглядає М. Л. Худаш у студії «Лексика українських ділових документів кінця XVI – початку XVII ст. (на матеріалах Львівського Ставропігійського братства)» [4].

Уживаються в аналізованій пам'ятці предмети домашнього ужитку: *коберець совгацкое работы* (ДМВН, с. 36) – *коберець* – «невеликий килим»; *взял... колдру* (ДМВН, с. 47), *колдра турецкая* (ДМВН, с. 193) – слово *колдра* запозичене з польської мови й означало «покривало для ліжка або столу, також можна повісити на стіну або положити на підлогу»; *коц чирвоныи фарбованыи* (ДМВН, с. 36) – *коц* «груба вовняна тканина, найчастіше килим або ковдра»; *престирадло рубковое зь фарботами* (ДМВН, с. 47) – це слово польського походження, що означає «простирадло, простиня», такий відповідник є і в українській мові; *подушок атласовых три* (ДМВН, с. 47) – у сучасній українській літературній мові слово *подушка* входить до складу активної лексики; *шкатулу взял* (ДМВН, с. 47) – *шкатула* «предмет побуту, де зберігалися дрібні хатні речі»; *оборвали мешок зь грошми* (ДМВН, с. 36) – слово *мішок* мало значення «мішечок для зберігання грошей, цінних речей».

Лексеми на означення помешкання: *волов робочих з оборы* (ДМВН, с. 125) – *обора* «відгороджена частина подвір'я для худоби; загорода, загін; великий сарай, хлів, засік тощо»; *тыны, знат, постреляны* (ДМВН, с. 37) – лексема *тин* використовується зі значенням «загорожа або паркан»; *ворота... постреляные и хвортка* (ДМВН, с. 49) – «в'їзд або вхід на подвір'я, великі двері, ворота»; *господа* (ДМВН, с. 35) – «узагальнена назва будинку або подвір'я» тощо.

Погоджуємося із думкою В. М. Мойсієнка, який говорить про те, що значні лексичні варіанти в пам'ятках ділового стилю (наприклад, *ковдра* – *коц*; *покривало* – *рядно*; *скринька* – *шкатула*; *калита* – *мошина* – *черес*; *мішок* – *торба* – *сумка*) викликані збереженням давніх лексем та появою нових, місцевих розмовних, а також зумовлені іншомовними впливами, зокрема, проникненням полонізмів, германізмів, латинізмів у тексти, творені на українських землях [2, с. 123].

Отже, виявлені в староукраїнському тексті слова досить часто функціонують у сучасній українській мові, здебільшого побутують у діалектах, але є й такі, що відійшли до застарілої лексики або й зовсім вийшли з ужитку. Інколи проаналізовані лексеми не тільки

зберігають свою номінативну функцію й належать до активного складу української мови та дають змогу розширити виражальні функції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. : збірник актових документів / підгот. до вид. В. В. Німчук, В. М. Русанівський, К. С. Симонова та ін. Київ : Наукова думка, 1981. 316 с.
2. Мойсієнко В. М. Варіативність у староукраїнській літературнописемній мові (на прикладі текстів північноукраїнського ареалу XVI ст.) // Волинь – Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. № 22. Т. 1, Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 114–125.
3. Німчук В. В. Передмова // Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.: збірник актових документів / підгот. до вид. В. В. Німчук, В. М. Русанівський, К. С. Симонова та ін. Київ : Наукова думка, 1981. С. 3–23.
4. Худаш М. Л. Лексика українських ділових документів кінця XVI – початку XVII ст. (на матеріалах Львівського Ставропігійського братства). Київ, 1961. 164 с.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ДМВН Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. : збірник актових документів / підгот. до вид. В. В. Німчук, В. М. Русанівський, К. С. Симонова та ін. Київ : Наукова думка, 1981. 316 с.

ПОХІДНІ КІЛЬКІСНІ НАЙМЕНУВАННЯ В ПАРЕМІЯХ

Актуальність нашої роботи зумовлена тим, що досить великою проблемою в українському мовознавстві залишається диференціація та систематизація українських паремій на мовному ґрунті, а також окремої уваги потребує дослідження числового коду.

Мета дослідження полягає в розкритті числового коду в українській пареміології.

Пареміологія – філологічна дисципліна про паремії – народні вислови, виражені реченнями або короткими ланцюжками речень, якими передаються елементарна сценка чи найпростіший діалог [1, с. 13].

Пареміографія – розділ української лінгвістики, що збирає й систематизує паремії [3, с. 650].

Паремія – це одиниця пареміології, мовний знак, який передає специфічну інформацію про традиційні цінності та погляди, ґрунтовані на життєвому досвіді народу, позначає типову життєву ситуацію [1, с. 15].

Числовий код – головний вектор, основна мета якого більш точно, асоціативне сприймання мовцем паремії.

Числа – це засіб опису світу і людини, спосіб моделювання Всесвіту, його впорядкування [3, с. 740].

Репрезентанти числового коду в українській пареміології: кількісні числівники, порядкові числівники, похідні кількісні найменування.

В українській паремійній творчості зустрічаються також похідні найменування, які мають числове значення, але не належать до числівників.

Досить розповсюджені українські прислів'я та приказки з прислівником «багато». Наприклад, *До біди доріг багато, а від біди й стежки немає* (2, с. 27) – вживається в ситуації, коли хочуть підкреслити, що неприємності, нещастя, горе, біда наздоганяють когось раптово, швидко і легко, але позбутися їх дуже важко; *Багато галасу даремно* (2, с. 67), *Багато дива, мало млива* (2, с. 67), *Галасу багато, а діла мало* (2, с. 67) – вживається в ситуації, коли хочуть сказати, що хтось майстерно, спритно користується даром мови, має звичку давати комусь поради, якісь обіцянки, бере на себе багато зобов'язань, але зрештою не робить нічого або робить дуже погано; *Кому багато дано, від того багато й вимагатимуть* (2, с. 133), *Хто багато знає – від того багато й вимагатимуть* (2, с. 133) – використовується в ситуації, коли хочуть пояснити, що на кого-небудь, хто має великі можливості, знання, вміння, повноваження, становище тощо, покладають і більшу відповідальність, більші обов'язки, що стосуються виконання тієї чи іншої роботи, справи, вимагають звіт як за свої, так і за чийсь дії, вчинки, висловлювання тощо; *Де багато слів, там мало діл* (2, с. 136), *Хто багато обіцяє, той рідко слова тримає* (2, с. 136) – використовується в ситуації, коли хочуть наголосити, що когось цінують не за те, що він говорить, а за те, що він робить, за конкретні результативні вчинки; *Багато знатимеш – швидко постарієш* (20, с. 150) – вживається коли хочуть зазначити, що хтось не повинен бути надто цікавим, допитливим, втручатися в чийсь стосунки, намагатися про все дізнатися, все зрозуміти, всіх обговорити, когось обмовити, наполегливо розпитуючи, вивідувати якісь подробиці, деталі; *Родичів багато, та ніде пообідати* (2, с. 228), *Своїх багато, а як прийдеться топитися, то ні за кого й ухопитися* (2, с. 228) – вживається в ситуації, коли кажуть, що хто-небудь, перебуваючи в родинних стосунках з ким-небудь, дуже слабко їх відчуває, не може розраховувати на підтримку родичів у скрутну хвилину, оскільки ті часто відмовляються, віддаляються від того, хто потрапив у біду.

Найвнний також в українських пареміях прислівник «чимало»: *Пусти вуха межі люди, то чимало вчуєш* (2, с. 250) – використовується коли хтось може дізнатися про себе, про свою сім'ю, про сімейні проблеми тощо дуже багато нового, цікавого від інших, які часто володіють більшою інформацією, іноді і в спотвореному вигляді.

Велика кількість паремій наявна в українській народній творчості з прислівником «мало», а саме: *Бачить кіт сало, та сили мало* (2, с. 48) – говорять коли хто-небудь не повинен розраховувати на швидке виконання яких-небудь дій, вирішення яких-небудь проблем, які на перший погляд здаються простими, доступними; *Прожито мало, а скільки пережито* (2, с. 127) – вживається у ситуації, коли хочуть наголосити, що на чийсь долю випав дуже нелегкий життєвий шлях; *Який нес багато гавкає, той мало кусає* (2, с. 177) – використовується коли хочуть підкреслити, що хтось тільки обіцяє заподіяти якусь неприємність, загрожує покаранням, часто реально не становить небезпеки, не здатний заподіяти істотної шкоди; *Дай курці грядку, а їй і городу мало* (2, с. 215) – кажуть коли хтось, користуючись прихильністю, доброзичливістю, душевністю, співчутливістю, жалістю до кого-небудь, веде себе по відношенню до нього дуже нахабно, зухвало, безцеремонно, постійно нав'язується з якимись проханнями, змушує когось робити що-небудь для задоволення своїх примх, бажань тощо.

Не дуже численна група паремій із прислівником «трохи»: *За царя Гороха, коли людей було трохи* (2, с. 86) – вживається у ситуації, коли хочуть підкреслити, що щось трапилося, сталося дуже давно, багато років тому, у незапам'ятні часи.

У невеликій кількості представлені українські паремії із прислівником «надвоє», що означає половина: *Баба надвоє ворожила* (2, с. 25) – використовується в ситуації, коли хочуть підкреслити, що хтось поспішно заявляє про якісь позитивні (бажані) результати, про вчинення чогось, що в майбутньому може і не здійснитися; *Якби смерті не боявся, то б надвоє розірвався* (2, с. 124) – вживають коли хтось вагається, відчуває нездатність відразу прийняти рішення щодо когось (чогось), розмірковуючи, схиляється то до одного, то до іншого варіанту.

Наявний в українській пареміології й прислівник «спершу»: *Спершу у волок подивися, потім рибкою хвалися* (2, с. 46) – кажуть в ситуації, коли хтось не повинен підсумовувати щось передчасно, раніше певного терміну, хвалитися чимось до вчинення якоїсь дії, завершення якоїсь справи, оскільки ще невідомо, чим вона закінчиться.

В українському прислів'ї є також іменники «в'язочка», «куль», «міх», які мають числове значення: *Дав йому віна в'язочку сіна, і куль соломи, і міх полови* (2, с. 49) – використовується коли будь-хто, приймаючи рішення про одруження та будуючи плани на майбутнє, не повинен особливо розраховувати на посаг нареченої, оскільки її сім'я недостатньо матеріально забезпечена.

В усній народній творчості є також паремії з іменником «половина»: *Добрий початок – половина діла* (2, с. 146) – кажуть коли хтось повинен сміливо погоджуватися на виконання якогось завдання, на вчинення чогось, не відчувати страху, не боятися того, що на перший погляд здається складним, непосильним, оскільки головне – почати якісь дії, подолати себе.

Є в українських пареміях й іменник міри ваги – «пуд»: *Нуль уваги, пуд зневаги* (2, с. 196) – вживається в ситуації, коли хтось не звертає на когось (щось) жодної уваги, демонструє почуття повної зневаги, крайньої неповаги, байдужості до когось.

Представлений в українських пареміях і прислівник «двічі»: *Двічі молодим не бути* (2, с. 83) – говорять коли хтось повинен пам'ятати про те, що життя дається лише один раз і прожити його треба так, щоб ні про що не жалкувати, не ремствувати на безцінно прожиті роки; *Линивий двічі робить, скупий двічі платить* (2, с. 179) – вживається коли будь-хто, надмірно бережливий, скупий, скупий, зазвичай використовує, набуває чогось, що виявляється дешевшим, але менш якісним, яке дуже швидко стає непридатним, тому тягне за собою нові витрати.

Можемо побачити також паремію із прислівником «вдруге»: *П'ятниця вдруге не трапляється* (2, с. 132) – використовується в ситуації, коли хтось повинен уміти скористатися певними можливостями, розглянути умови, які забезпечать удачу, успіх у чомусь, діяти за наявності сприятливих обставин та ймовірності скоєння чогось.

Знаходимо й паремію із прислівником «вдесятеро»: *Хто бідному дає, той вдесятеро придбає* (2, с. 228) – вживається коли хтось, хто дає милостиню жебраку, допомагає матеріально нужденному, виявляє милосердя, робить богоугодну справу, такому, як правило, завжди віддасться сторицею.

Отже, на прикладі вище зазначених прислів'їв та приказок, ми можемо впевнитися в тому, що українські паремії передають характерні для народу образи і символи культури, національний спосіб мислення і світосприйняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Колоїз Ж. В., Малюга Н. М., Шарманова Н. М. Українська пареміологія: навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014. 349 с.
2. Російсько-український тлумачний словник паремій / Ж. В. Колоїз, З. П. Бакум, Л. А. Білоконенко, Т. І. Вавринюк, Н. М. Малюга, Н. М. Шарманова. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2016. 454 с.
3. Українська мова : Енциклопедія. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. 752 с.

В. О. Компанієць,
студентка Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка
науковий керівник: д. філол. н., доцент Н. Д. Коваленко

МОВНИЙ КОНЦЕПТ *ВОЛЯ* У СВИТОГЛЯДІ ЙОСИПА ОСЕЦЬКОГО (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «СТЕЖКИ КОЛЬОРУ МІСЯЦЯ»)

Сучасна когнітивна лінгвістика активно вивчає концепти в художньому тексті. Поєднання фольклорних мотивів, історії та думок автора створюють своєрідне мовно-асоціативне нашарування слів, що відтворюють не лише внутрішній світ митця, а й представляють мовно-національну картину народу. Одне з найпоширеніших понять-ідей, яке спостерігаємо в українських художніх текстах – це концепт *воля*.

До вивчення концепту з досліджуваної проблеми звертались у своїх працях: В. Кононенко «Концепти українського дискурсу», Т. Беценко «Концепт *воля* в українському народному героїчному епосі (думах)», М. Федурко «Мовний образ-концепт *воля* в репрезентації поета Петра Карманського», О. Колесник «Концепт *воля* в європейських лінгвокультурах», Л. Фатєєва «Концепт *Воля* в поезії Тараса Шевченка» та О. Ляхова «Словотвірний аспект в аналізі концепту *воля*».

Поняттєвий образ або ж концепт *воля* є важливим елементом у побудові бачення українського світу. За академічним тлумачним словником виділено 6 лексико-семантичних значень слова *воля*:

1) одна з функцій людської психіки, яка полягає насамперед у владі над собою, керуванні своїми діями й свідомому регулюванні своєї поведінки. Прагнення досягти своєї мети; рішучість;

2) бажання, хотіння;

3) право розпоряджатися на свій розсуд;

4) відсутність обмежень; привілля. Особисте життя вдома (на противагу військовій службі, перебуванню в навчальному закладі закритого типу тощо); 5) свобода, незалежність; протилежне неволя, рабство;

б) звільнення селян від кріпацтва [1, с. 735].

Етимологічне дослідження визначає слово воля з псл. volja 'воля' – похідним від velēti 'веліти', засвідчують його у словниковому складі всіх слов'янських мов, а також спорідненість із лит. valia 'воля', лтс. vala 'тс.', дісл. val 'вибір', двн. wala 'тс.', нвн. Wahl 'тс.; вибори', Wille 'воля', wollen 'хотіти', дінд. várah 'бажання, вибір', ав. vāga- 'воля; відбір', кімр. guell 'краще' [2, с. 423].

Яскравим прикладом є використання концепту *воля* у творчості подільського поета Йосипа Осецького. Збірка «Стежка кольору місяця» насичена темою боротьби та прагненням до звільнення, а отже, автор майстерно відтворює мовну картину українського народу з його історією незалежності.

У збірці поет використовує дихотомію понять *воля* та *неволя*. Незважаючи на те, що значення слів не суміжне, концепт *воля* втілює в собі протилежне значення, що зумовлено психологічними та суспільними чинниками. Як зауважує мовознавець В. Кононенко, «асиметричні відношення слова-поняття *воля* з «антагоністом» *неволя* знаходять вияв у словосполучуваності» [3, с. 3]. Характерно, що для опозиції *воля-неволя* застосовуються вербалізатори, що вказують на поневолення людини: *Скриплять вози, і горбляться воли / І сіль тавром на чолах й раменах / Темниця-ніч-глибока, наче яма / Мов приросли до ший кормиги-ярма / І не знайти-де люди, де воли / Джерел шукаючи живих для водопою* [4, с. 8]. До семантичного поля *воля-неволя* входять лексеми: *вози, воли, яма, кормиги-ярма, джерело, водопій*. Автор за допомогою номінативних одиниць характеризує неволю з архетипними образами поневолення, а саму волю з *джерелом* і *водопоєм*, що в народному уявленні характеризує саме життя, а отже й свободу.

Зокрема, лірика пов'язана з патріотичними мотивами боротьби проти невільництва. У творах Йосипа Осецького «Не дати совам розтерти совість», «Велик-день долі Вам шляхи

стелив», «...Яріється світання виднокруг...» з'являється авторське поняття «в'язниці», що протиставляється концепту *воля*. Прикладом слугують такі рядки: *А засуви вганяють у душу зашпори / Задушать колючим дротом-зашморгом* [4, с. 14]; *Нехай тебе не обійма п'тьма / Бо не зарости аж до небес в'язницям / Ще землю чорну їстиме тюрма!* [4, с. 13]; *Твої скажені у безтямності сини / Тепер ордою спину гнуть, як гнули / З тюремних мурів світять шлях в минуле / Чи проминув Час, чи ми його минули / Що там далеко мріям до весни? Колючий дріт шипить небесну рану / Тюремні ґрати-не ажурні рами - / У світле завтра втілюють режим / Правує ніч-неволя казематами* [4, с. 19]; *Четвірка стін глухих, а в грудях-клітка-сутінь / Мовчи-терпи і все – ні фраз, ні – жестів-поз / Не залишай мене в житті на самоті / Моя незаймана, моя єдине доле / Та не відкрив, не долетів – скували пута... / Квітневий сніг черешню перестрів / Наліг на кожную китицю й пелюстку / Закрив їх у холодну пастку-пустку* [4, с. 31].

Про болючу трагедію Голодомору в Україні (1946-1947 рр.) згадує автор у поезії «Та їжа з лободи у сорок сьомім». Йосип Осецький застосовує поняття *тюрми*, адже за часів Голодомору людям забороняли збирати в полі *колоски*, за що жорстоко карали та позбавляли волі: *Коли із пам'яті зринає голосок / Про Колиму і про тюрму – за колосок / Й дитячу кашу в сорок сьомім році* [4, с. 23].

На особливу увагу заслуговують поняття *рабства* та *кріпацтва*, які є вербалізаторами в опозиції понять *воля-неволя*: *Бо ж вбите різцем тавро на кожнім, / Що вічний, брате, ти віднині раб! Збудити долю великоднім дзвоном / І рабством в цій душі не прорости!* [4, с. 17]; *Вітер виє-завіває звисока, / Що він далі надарує землякам – / Правду-волю чи опричинну-кріпаччину* [4, с. 54]; *В іржі стрепен і під нагайок дикий шал / В уздечці рабства ще не билася душа* [4, с. 72].

Зауважимо, що у збірці зосереджується увага й на понятті *незалежність*, яке корелюється із мовленнєвим концептом *воля*. Автор зіставляє героїчне минуле українського народу зі сьогоденням, тому вербалізаторами є лексеми боротьби: *Та вже народу не спинити, не скорити / Гудуть майдани, рясно вирости намети / Змітає люд брехню-наругу неприкриту / За право жити, усміхатися, творити* [4, с. 14]; *Квітують сонцем і надіями пікети / Те сяйво навіть на щитах, бронижелетах / Лише із тьмяних владних вікон на коридорі / Ждуть свого часу й не діждуться кулемети* [4, с. 58]; *І хай манкуртів і чужинців не шкребе: / У нас ні мова, ні Вітчизна не двоїться / Бо ми – народ, ми – вільні, а не вівці / Не дарма світ почув – ми українці!* [4, с. 56]. До семантичного поля поняття *незалежність* зараховуємо такі лексеми: *народ, майдани, надія, бронижелети, щити, мова, вільні, українці*.

Йосип Осецький звертається до основних традиційних образів, які влучно описують минуле та сьогодення українського народу. Як зауважує В. Коненко, «у художньому дискурсі виявляє себе не лише символіка, властива індивідуально-авторському світорозумінню, а й образ самої національної культури, ключові поняття соціуму в рецепціях тієї чи тієї особистості. В цьому плані у визначенні загальнокультурних констант, у тому числі, а можливо, й найповніше у концепті *воля*, побудованих на метафорах, мотивах, символах і асоціаціях і семантично трансформованих у художньому тексті, знаходить вияв світобачення, що набуває рис загальнонаціонального, загальнонародного менталітету» [3, с. 36]. Зауважимо, що для підсилення поняттєвого концепту *воля*, з'являється мовленнєвий образ землі, який є одним із важливих елементів концептуальних складників у поетичній мові автора. Образ землі є глибоко патріотичним, адже є основним елементом в усній народній творчості. Національна символіка є важливим наповненням у поетичному лексиконі автора, що створює відповідний образ вільної України: *А ти, Вкраїно, доле-матінко свята* [4, с. 14]; *Не спи, Вкраїно, й миті не засни* [4, с. 58]; *Ненька-мати кличе нас толоку / Будить думу віковичну, нележку / Про покинуту хатину і родину / Над Вкраїною холоне-стигне днина / Чорний віл недолю тягне у візку / Нумо разом, брате, сестро, доню-сину / Заспіваймо про червону, про калину; Недарма ці жита і небо голубе, / І криниці, і мова, й чорнобривці / Недарма наш рушник – на виднім місці* [4, с. 56]. Для втілення мовного образу вільної землі використано етнічні символи, а саме: *Вкраїно, доле-матінко, ненька-*

мати, хатина, родина, віл, недоля, брате, сестро, доню-сину, калина, жито, небо, криниці, мова, чорнобривці, рушник.

Отже, за аналізованою проблемою дослідження визначено, що в концептосфері поезії Йосипа Осецького мовленнєвий образ *воля* відіграє важливу роль у представленні національної ідентичності українців. Поетичний лексикон автора збагачений фольклористичними мовними образами, що зумовлюють широке розкриття концепту *воля* на тлі історії та сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. *Словник української мови*: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. Білодіда І. К. Київ: Наукова думка, 1970–1980. 927 с. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 03. 02. 23).
2. Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 1: А–Г / Ред. кол.: Мельничук О. С. (гол. ред.), Білодід І. К., Коломієць В. Т., Ткаченко О. Б. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 1982. 632 с.
3. Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу: монографія. Київ-Івано-Франківськ, 2004. 248 с.
4. Осецький Й. П. Стежка кольору місяця: сонети, ронделі. Житомир: ТОВ «Видавничий дім» «Брук-Друк», 2021. 88 с.

О. А. Лук'яненко,
курсант Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(науковий керівник: д. ф. н., професор А. М. Поповський)

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ В ОПАНУВАННІ ПРОГРАМИ КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ»

Володіння державною мовою є суттєвою вимогою для представників органів виконавчої влади. У закладах вищої освіти юридичного спрямування повинно бути приділено достатньо часу для поглибленого вивчення української мови. На жаль, наразі ми маємо негативний досвід вивчення курсу «Українська мова професійного спрямування», а саме: мізерна кількість годин (60) практичних занять на 1-му курсі, лекційні – вилучені з програми. Правознавець повинен володіти знаннями кожного розділу граматичної системи української мови, які мусить глибоко засвоїти випускник юридичного університету, враховуючи вікові категорії осмислення мовних норм у школі і вищому навчальному закладі. Для опанування досить об'ємного матеріалу надається всього лише шістдесят годин у першому семестрі, натомість іноземну мову здобувачі вищої освіти вивчають 4 роки. Виникає цілком закономірно питання про таке недбале ставлення до відродження української мови, яка століттями зазнавала утисків від російських поневолювачів? Майбутні правники просто не мають змоги оволодіти всією інформацією, хоча у подальшому суспільство та обставини будуть вимагати від них досконалості у всіх життєвих проявах.

У багатьох випадках викладачі стикаються з такою проблемою, як погана база знань випускників середньої школи. У зв'язку з сучасними змінами повсякденного життя, дистанційним навчанням, учні зверхньо ставляться до свого навчання та саморозвитку. Аналізуючи досягнення однієї з навчальних груп, можна прийти до висновку, що тільки близько 5 учнів зі взводу (кількістю 29 курсантів) мають добрі знання з шкільного курсу української мови, що підтверджують показники її успішності (діаграма 1).

діаграма 1

Викладачу доводиться докладати максимально багато зусиль, щоб якомога більше курсантів опанували матеріал. Проте це зробити дуже важко, тому що в одній навчальній групі близько 30 осіб, натомість для вивчення англійської мови взвод поділяється на 2 групи, що значно збільшує можливість ефективного навчання. Знову постає питання: «Чому так

відбувається? Чому ми приділяємо значну увагу вивченню іноземних мов, а не рідної, державної?».

Такі важливі питання, як ораторське мистецтво, етнографія, історія і культура України просто виключені з навчальної програми вищої школи, а вони мають великий вплив на формування свідомості та розвитку особистості правника.

Знання рідної мови – це не вимушена міра. По-перше, це свідоме поведінка патріота своєї держави. Світ розвивається, правоохоронці повинні уважно поставитися до нових вимог, але повністю надавати перевагу вивченню іноземних мов та культур – зневажливо. Юридичне документознавство в Україні здійснюється виключно державною мовою, а коли правознавець не знає елементарного, не вміє досконало володіти всіма риторичними засобами, це тільки негативно впливає на результат його професійної діяльності.

У закладах вищої освіти потрібно більше звертатись до достовірних історичних джерел і пам'яток. Це надасть можливість свідомо оцінити мовну ситуацію в Україні, усвідомити репресивні заходи ідеологів російської імперії та відродження, адже багато українських діячів пожертвували своїм життям задля її розвитку. Спостерігаючи сучасне ставлення до державної мови, здається, що, маючи можливість та умови для її популяризації, ми надаємо перевагу усьому іноземному, вважаємо це більш перспективним. Згадаймо заповітні слова талановитих митців рідного Слова:

Тараса Шевченка: ...Возвеличу

Отих моїх рабів німих.

Я на сторожі коло них поставлю Слово:

Сидора Воробкевича:

Мова рідна, слово рідне,

Хто вас забуває,

Той у грудях не серденько,

Тільки камінь має;

Лесі Українки: Слово, моя ти єдина зброє,

Ми не повинні загинуть обоє!

Може, в руках невідомих братів

Станеш ти кращим мечем на катів.

Максима Рильського: Як парость виноградної лози,

Плекайте мову. Пильно й ненастанно

Політь бур'ян. Чистіша від сльози

Вона хай буде;

Ліни Костенко: Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм

Відбирає мову та ін.

Коли ми чуємо рідну мову, її милозвучність, наше серце починає битися частіше, одразу відчуваємо тепло у грудях. Багато зросійщених членів нашого суспільства нині докладають зусиль для вивчення української мови, тому що стикаються з сучасними вимогами державного суверенітету. А здобувачі освіти, маючи всі можливості для її опанування, ставляться до цього недбало.

Отже, у закладах вищої освіти юридичного спрямування потрібно приділяти більше часу вивченню української мови та дисциплін з українознавства. Правники повинні володіти всіма особливостями комунікативної етики та ораторського мистецтва. Важливе вміння граматичного правильного формування думок, оформлення процесуальних документів. Треба залучати курсантів до дослідження історії української мови, проводити заходи, спрямовані на пізнання особливостей її колоніального розвитку, і тих історичних постатей, які вели непримиренну боротьбу за її повноцінний розвиток, і тих, хто зі зброєю в руках встав проти «північного старшого брата» за незалежність України.

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ ДАВНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Використання традиційних методів викладання мов уже є не таким ефективним у сучасному світі. У час, коли зміни настають дуже швидко, ми (а особливо здобувачі загальної середньої освіти) потребуємо інноваційних методів викладання мови. Це дасть змогу учням ставати більш зацікавленими й мотивованими до вивчення мови. Для того щоб зберегти інтерес до вивчення мови, на уроках української мови доцільно використовувати твори давньої літератури, які є не лише важливою частиною культурної спадщини країни, але й можуть бути інструментом для вивчення мови. Українська література має багату історію та культурний наслідок, що створює величезні можливості для використання творів давньої літератури в процесі викладання української мови. Використовуючи ці твори, учні краще зрозуміють культуру та менталітет українського народу, поглиблюють свої знання мови й відчують себе частинкою цієї культури.

Якщо учні застосовуватимуть твори давньої літератури, то вони зможуть поліпшити навички читання, письма, говоріння, зможуть аналізувати тексти, розуміти суть твору та мету автора, розширювати свій словниковий запас та підвищувати граматичну правильність української мови, а також досліджувати культуру, історію та традиції України.

Використання творів давньої літератури дає змогу учням поглибити свої знання про українську мову та її особливості. У творах давньої літератури вони можуть знайти різноманітні граматичні та стилістичні конструкції, які використовуються в українській мові, а також побачити, як ці конструкції застосовуються на практиці. Це уможливить краще розуміння правил української мови та збагатить свій словниковий запас.

Давньоукраїнську літературу та її використання в освітньому процесі досліджували Г. Вишнякова, А. Гриценко, О. Крикавська, Н. Пастух та інші.

Давня українська література має важливе значення для формування української мови. Вона є джерелом багатьох слів та виразів, які використовуються в сучасній українській мові. До літературних джерел давньої української літератури відносять такі жанри, як літописи, поезія, драматургія, проза, релігійна та філософська література.

Давню українську літературу вивчали Микола Костомаров, Олександр Потебня, Іван Франко, Михайло Грушевський, Олена Пчілка та багато інших. Вони працювали над відновленням та дослідженням давньої української літератури. Це допомогло оберезити цінні твори та розширити наше розуміння української культури та історії.

Творами, які є найбільш відомими літературними джерелами давньої української літератури, що дійшли до наших днів, є «Слово о полку Ігоревім», «Літопис Самовидця», «Літопис Галицько-Волинський», «Повість временних літ», «Повість минулих літ», «Заповідник слова і письменности», «Києво-Печерська патерик» та інші [1]. Саме ці твори вивчають на уроках української літератури.

Сучасна українська література продовжує розвиватися, з'являються нові талановиті письменники, що розширюють культурну спадщину України. Літературна творчість стає все більш різноманітною та міжнаціональною, збагачуючи культурний діалог між Україною та іншими країнами світу [2]

Якщо застосовувати твори давньої літератури в процесі викладання української мови, то це може стати ефективним методом навчання. При цьому є дуже важливим, щоб викладачі самі досить добре знали літературу та історію. Це потрібно для ефективного використання цього методу та для того, щоб допомогти учням розвивати мовленнєві навички та творче мислення.

Також дуже важливо думати над потребами та інтересами учнів під час застосування текстів давньої літератури. До прикладу, можна використовувати цікаві та зрозумілі твори

для учнів. Це збільшить їх мотивацію та інтерес до навчання. Дуже важливим моментом є розробка ефективних методів навчання для того, щоб здобувачі освіти змогли використовувати давні твори літератури на практиці. Наприклад, можна проводити групові дискусії, створювати театралізовані вистави чи проводити інші інтерактивні заняття.

Важливо зберігати історичний та культурний контекст давніх творів, щоб учні могли краще зрозуміти свою культурну спадщину та національну ідентичність. Крім того, вивчення давньої літератури може бути корисним для розвитку літературної критики, літературної теорії та загального розвитку учнів. У цьому контексті важливо зберегти традиційний підхід до вивчення творів давньої української літератури, зокрема, через їх вивчення на уроках літератури та історії. Також можна залучати додаткові ресурси, наприклад, електронні довідники, відео- та аудіоматеріали, що допоможуть зрозуміти та зберегти цінність цих творів для наступних поколінь.

Новітні технології та методики також корисні для вивчення творів давньої української літератури. Наприклад, можна застосовувати віртуальні екскурсії, віртуальні музеї та інтерактивні ігри. Це зробить вивчення більш привабливим та цікавим для учнів. Також дуже важливо, аби твори давньої української літератури були доступними для усіх учнів, незалежно від їх соціального статусу та фінансових можливостей. Для цього можна використовувати електронні версії творів, які є безкоштовними та доступними для завантаження в Інтернеті. Проте дослідження текстів давньої української літератури не повинно замінити вивчення сучасної літератури. Тому потрібно зберігати урівноваженість між дослідженням літератури різного періоду та жанру, аби учні отримували якомога цілісну картину розвитку української літератури [3]

Щоб дослідження текстів давньої української літератури відбувалося ефективно, потрібно заохочувати учнів самостійно працювати з джерелами. Давня українська література може бути в шкільній бібліотеці, а також учні можуть відвідувати музеї та експозиції, присвячені цій темі. Електронні каталоги та інтернет-ресурси, які містять інформацію про твори давньої літератури, їх переклади та коментарі також є важливими інструментами. Крім того, використання інтерактивних методів навчання, таких, як драматизація, дебати та інші форми активної участі учнів у процесі вивчення, може підвищити інтерес до творів давньої української літератури та сприяти кращому їх засвоєнню.

Використання творів давньої української літератури в українській школі має великий потенціал для залучення учнів до вивчення культурної спадщини своєї країни та формування їх національної ідентичності. При цьому важливо пам'ятати про необхідність адаптації підходів до конкретних учнів, врахування їхніх індивідуальних особливостей та потреб у навчанні [4]

Використовувати твори давньої літератури під час уроків з української мови – важливий елемент формування мовленнєвої культури та розвитку мовної компетенції учнів. Саме тому розробка методичних рекомендацій із використання творів давньої літератури повинна допомагати вчителям української мови в організації уроків та підвищенні ефективності навчання.

Методичні рекомендації з використання творів давньої літератури в процесі викладання української мови можуть включати такі етапи:

1. Підготовка до уроку. Учителеві потрібно підготувати матеріали для уроку, визначити мету та завдання уроку, а також відповідні методи та прийоми.

2. Ознайомлення з текстом. Учні мають прочитати давній текст та розібрати його на окремі складові: лексичні одиниці, фразеологізми, стилістичні засоби тощо. Важливо встановити зв'язок між цими складовими та зрозуміти їхню роль у тексті.

3. Аналіз тексту. Учні повинні аналізувати текст на різних рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному та стилістичному. Важливо виявити головну думку та ідею твору, розібрати структуру тексту, з'ясувати значення незрозумілих слів та висловів.

4. Виконання практичних завдань. На основі аналізу тексту учні можуть виконувати різні практичні завдання, такі, як: складання тексту на основі давнього твору, розробка діалогу між героями, виправлення граматичних та стилістичних помилок тощо.

5. Обговорення. Важливим етапом уроку є обговорення результатів виконання завдань та аналізу твору. Учителеві потрібно створити сприятливу атмосферу для обговорення та розуміння учнями головної ідеї твору.

Використання творів давньої літератури може бути корисним для розвитку інших навичок, таких, як аналітичне мислення та критична оцінка. Учні, вивчаючи твори, навчаються аналізувати мовні засоби, стиль та композицію твору, а також розуміти інтелектуальний та етичний контекст, в якому він був створений.

Використання творів давньої літератури може бути корисним для розвитку мовної культури та ерудиції. Учні, вивчаючи твори, знайомляться зі складними мовними конструкціями, лексикою та граматиною, що дозволяє покращити їхні мовні навички. Крім того, учні отримують можливість познайомитися з різноманітними жанрами та стилями давньої літератури, що дозволяє розширити їхні знання та уявлення про мову та її можливості. Також важливо зазначити, що вивчення творів давньої літератури сприяє розвитку творчих здібностей учнів. Вони навчаються аналізувати та інтерпретувати тексти, виражати свої думки та емоції, розробляти власні ідеї та створювати власні твори. Це важливий компонент розвитку особистості, який може мати вплив на майбутнє професійне життя учнів.

Отже, використання творів давньої літератури в процесі викладання української мови має безліч переваг. Воно сприяє розвитку мовних та культурних навичок, ерудиції та творчих здібностей учнів, а також збереженню та відродженню національної культурної спадщини. Однак важливо пам'ятати про необхідність розширення арсеналу методів та джерел викладання, щоб забезпечити максимальну ефективність навчання та розвитку учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вишнякова Г. М. Інтеграція творів давньої української літератури в практику викладання української мови та літератури в середній загальноосвітній школі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : «Педагогічні науки»*. 2016. Вип. 43. С. 73–79.
2. Гриценко А. В. Компетентнісний підхід у викладанні української мови з використанням творів давньої літератури. *Інноваційна педагогіка*. 2017. № 11. С. 54–59.
3. Крикавська О. В. Використання творів давньої української літератури у викладанні української мови як іноземної. *Іноземні мови в школах України*. 2015. № 4. С. 30–34.
4. Пастух Н. В. Використання творів давньої української літератури в уроках української мови для підвищення рівня мовленнєвої культури учнів. *Вісник Херсонського державного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2016. Вип. 49. С. 222–226.

М. Є. Мегедь,
студентка Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського
(науковий керівник: к. ф. н. Л. П. Юлдашева)

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ ЗООНІМНИМ КОМПОНЕНТОМ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ

Фразеологізми яскраво та виразно відображають особливості побуту, звичаї та традиції певного етносу. У них лаконічно та багатогранно передано культуру, вірування, елементи менталітету. Вони несуть нащадкам історично закладені цінності. В українській народній мудрості чимало спільного є з мудрістю польською. У фразеологізмах відображено різні сфери життя, віковична історія, виняткова культура, взаємини між людьми, етичні цінності тощо.

Вживання фразеології наймовірніше важливе в різних мовах, бо влучно передає переносне значення, експресивність. Завдяки їм мова стає емоційною, влучною. Усі відомі письменники з прадавніх часів для передачі емоцій, створення колориту та декорації своїх творів користувалися фразеологією.

Для великої кількості фразеологізмів характерним є використання зоологічних компонентів. Такі елементи трапляються у міфології та фольклорі. Тварини асоціювалися з багатьма явищами і деякі вважалися священними створіннями, мудрими і пророчими істотами.

У контексті нашого дослідження цікавими є наукові розвідки В. Вальчука [1], В. Кононенка та І. Кононенко [2].

Досліджуючи польські та українські фразеологізми, ми зафіксували *абсолютні відповідники* (42%):

- z mokła kura – мокра курка*» (хтось має поганий вигляд);
- jedna jaskółka wiosny nie czyni – одна ластівка весни не робить* (не потрібно робити поспішних висновків);
- uparty jak osioł – впертий як осел* (вперта людина);
- baba z wozu koniowi lżej – баба з воза – коням легше* (позбутися того, що заважає);
- farbowany lis – фарбований лис* (нещира людина);
- darowanemu koniowi nie zagląda się – дарованому коню в зуби не заглядають* (що подарували, те і маєш);
- krokodyle łzy – крокодилячі сльози* (виражати нещире горе);
- szara myszka – сіра мишка* (тиха людина);
- być cicho jak mysz – бути сірим як миша* (намагатися не звертати на себе увагу);
- mieć wilczy apetyt – мати вовчий апетит* (дуже голодна людина);
- o wilku mowa – про вовка мова* (про когось згадаєш, ось і він);
- i wilk syty, i owca cała – і вовк ситий, і вівці цілі* (потрібно знаходити спільну думку);
- człowiek człowiekowi wilkiem – людина людині вовк* (підступність і хижість людей);
- pracowity jak pszczoła – працюючий як бджола* (працелюбна людина);
- powtarzać jak papuga – повторювати як папуга* (повторювати багато раз одне й те саме);
- żyć jak pies z kotem – жити як кіт із собакою* (жити немирно);
- sokoli wzrok – соколинний погляд* (мати гарний зір);
- ryba psuje się od głowy – риба псується від голови* (все починає псуватися зверху);
- psie życie – собаче життя* (погане життя);
- na bez ryby i rak ryba – на безриб'ї і рак риба* (використовувати те, що маєш);
- przyszła koza do wozu – прийшла коза до воза* (хтось буде просити про допомогу, у якій раніше відмовляли);
- brudny jak świnia – брудний як свиня* (неохайна людина).

Натомість, існують фразеологізми, які використовують тільки в одній із мов. Ці фразеологізми відображають особливий національний колорит. Зокрема для польської мови характерні такі фразеологізми:

pańskie oko konie tuczy – український переклад: «панське око коня робить товстіше» (краще самому доглядати своє господарство);

kaczka dziennikarska – український переклад: качка друкарська (штучна інформація, яку використовують, щоб перебільшити сказане чи написане);

plakać jak bóbr – український переклад: «плакати як бобер» (жалібно плакати);

trafiło się ślepej kurze ziarno – український переклад: «трапилося сліпій курці зерно» (дуже пощастило);

końskie zaloty – український переклад: «кінські зальоти» (коли керівник знає, як просувається робота над поставленим завданням);

osiół konia nie splodzi – український переклад: «осел коня не сплодить» (треба реально оцінювати свої можливості);

dostać małego rozumu – український переклад: «дістати мавпячого розуму» (поводитися дивно);

lwia zmarszczka – український переклад: «левова зморшка» (особлива зморшка на лобі);

nie wywołuj wilka z lasu – український переклад: «не виманюй вовка з лісу» (не провокувати погану ситуацію);

jak spaść to tylko z wysokiego konia – український переклад: «якщо падати, то тільки з високого коня» (варто ризикувати, якщо це корисно);

mieć węża w kieszeni – український переклад: «мати вужа в кишені» (про скупку людину);

ślimaczyć się – український переклад: «як слимак» (повільно щось робити);

tylko dla orłów – український переклад: «тільки для орлів» (для найкращих);

wybierać się jak sójka za morze – український переклад: «вибиратися як сойка за море» (планувати щось і не зробити цього);

zapuszczać żurawia – український переклад: «запускати журавля» (підглядати крадливо);

pies z tobą tancował – український переклад: «пес з тобою танцював» (коли хтось падає в прірву);

jak psu z gardła – український переклад: «як пес» (пошарпаний);

nie dla psa kielbasa – український переклад: «не для пса ковбаса» (не для тебе);

całuj psa w nos – український переклад: «цілуй пса в ніс» (коли нічого не вийде);

psu na kapeluszu (albo) psu na bucie – український переклад: «псу на капелюх або на буду» (робити щось безглузде);

pies na babę – український переклад: «пес на бабу» (бабій);

pies ci mordęę lizal – український переклад: «пес твоє обличчя лизав» (про нікчемність);

stanąć okoniem – український переклад: «стати окунем» (протестувати, бунтувати);

nudzi się jak mops – український переклад: «нудитися, як мопс» (сумувати).

Частково схожими є 20% записаних фразеологізмів в українській та польській мовах:

bogatemu to i byk się ocieli (у багатого і бик отелеться) – український відповідник: «багатому і чорт дітей колише»;

zdrow jak ryba («здоровий як риба») – український відповідник: «здоровий як бик»;

jajko mądrzejsze od kury («яйце розумніше від курки») – український відповідник: «яйце курку вчить»;

każda pliszka swój ogonek chwali («кожна пташка свій хвіст хвалить») – український відповідник: «кожна жаба своє болото хвалить»;

robotą nie zajęc nie usieknie («робота не заєць, у ліс не втече») – український відповідник: «робота не вовк, у ліс не втече»;

spływać się jak woda po kaczce («спливе, як з качки вода») – український відповідник: «спливе, як з гуски вода»;

gapić jak wół na malowane wrota («дивитися, як віл на мальовані ворота») – український відповідник: «дивитися, як баран на нові ворота»;

kiedy wejdiesz między wrony, musisz krakać jak i one (коли живеш з воронами, то мушиш каркати, як і вони») – український відповідник: «з вовками жити – по-вовчи й вити»;

lepszy wróbel w garsci niż gołąb na dachu («краще горобець в долоні, ніж голуб на даху») – український відповідник: «Краще синиця в руках, ніж журавель у небі»;

myszy harcują gdzie kota nie czują («миши танцюють, поки кіт не чує») – український відповідник: «кіт з хати, миши танцювати»;

kruk krukowi oka nie wykole («крук крукові ока не викле») – український відповідник: «Ворон ворону ока не виклює»;

ni pies, ni ryba («ні пес, ні риба») – український відповідник: «ні риба ні м'ясо» (безхарактерна людина);

bazgrać jak kura pazurem («писати, як курка пазурами») – український відповідник: «писати, як курка лапою».

За семантичним складом найбільше зафіксовано фразеологізмів на позначення рис характеру, відображення життєвої ситуації. Значно менше стійких словосполучень, що описують зовнішність людини.

Досліджуючи українські та польські фразеологізми на позначення назв тварин, ми зафіксували абсолютні відповідники та ті, що мають схожі варіанти і в українській мові. Поряд з цим є фразеологізми з яскраво вираженим національним колоритом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вальчук, В. А. (1993). Польська компаративна фразеологія у порівнянні з українською. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Вип. 24. 16–21.
2. Кононенко, В. І., Кононенко, І. В. (2006). Контрастивна граматики української та польської мов : навчальний посібник. Київ. Вища школа, 391.

В. В. Пирог,
студентка Волинського національного
університету імені Лесі Українки.
(науковий керівник: к. ф. н., професор С. К. Богдан)

МОДЕЛЮВАННЯ ОБРАЗУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ВІДЕОПРОЕКТАХ

Відомо, що особистість Тараса Григоровича Шевченка неодноразово була об'єктом вивчення багатьох дослідників. З-поміж основних джерел моделювання особистості слугують спомини, легенди та перекази, епістолярна спадщина, художні та науково-популярні тексти, документальні фільми, а також аудіо- та відеопроекти.

З-поміж усього реєстру наявних відеопроектів було обрано ті, які найбільш популярні серед глядачів та мають періодичність: «Великі українці – Тарас Шевченко» (2008 р.); «Велич особистості. Тарас Шевченко» (2015 рік); «Ген українців. Тарас Шевченко: геній без наступника і фанатик національної ідеї» (2020 рік) та «Культові українці: позначені гривнею. Тарас Шевченко: кріпак, одинак, бідака, ловелас та зірка богемної тусівки» (2021 рік).

Слід виокремити кілька домінуючих стильових ознак, притаманних проектам: гетерогенність актуалізації інформації («Ген українців...»; «Велич особистості...»), театралізовані елементи («Великі українці...») та фрагменти соціологічних опитувань («Культові українці: позначені гривнею...»).

Важливо те, що всі відеопроекти – це цикли культурно-просвітницьких передач, побудованих на розкритті образів видатних українських діячів, зокрема, й Тараса Шевченка. Ці передачі підпорядковані одному з найважливіших завдань – показати письменника цікаво й неповторно, про відоме – цікаво, а про невідоме – з особливими оцінними акцентами й коментарями.

Є два різновиди цих відеопроектів за способом комунікування: проекти діалогічного типу («Велич особистості...») та монологічного («Ген українців...»; «Великі українці...»). Власне, від цього залежить виклад інформації: у запитанні матеріал констатується, у відповідях – розгортається. Специфіка діалогу полягає в тому, що ведучий ставить запитання реципієнтові або коментує певну інформацію, тим самим, привертаючи увагу глядачів та слухачів. Діалогічна форма полегшує комунікативну роль інтерв'ююваного, тому що запитання визначають хід міркувань, роздумів і обмежують ініціативу співрозмовника висловлювати свою думку про певні проблеми. Монологічний тип уможливує одноосібне персоналізоване моделювання певного образу відомої особистості. Загалом, комунікативна поведінка та змістова складова непередбачувана, адже конструювання оповіді належить авторові / авторчині. Зосібна варто виокремити відеопроект «Культові українці: позначені гривнею...», адже в ньому наявний синтез діалогічної та монологічної форм, до того ж з'являється комунікативна роль експерта і учасників соціологічного опитування.

Моделювання образу Шевченка відбувається через самохарактеристики, міркування його сучасників, а також слова відомих й менш відомих людей інших епох.

З-поміж сучасників письменника часто згадують Пантелеймона Куліша: *«Коли Шевченко починав читати свої тексти – ми затуляли вуха і нам ставало страшно від цієї правди. Він роздирав завісу українського фарисейства, того фарисейства, до якого за XVIII століть звикли»* («Велич особистості...»). Серед сучасників ХХ століття варто виокремити слова Дмитра Донцова: *«Бундючному чужому протиставив величне й потужне своє. Вказав охлялим землякам шлях великих націй. Як метеор, пролетів він над нашою Елладою, не лишаючи наступника, бо генії не мають їх. Бо був фанатиком в добу безвір'я, патетиком – в добу буйного інтелектуалізму, аскетом – в добу матеріалізму. Пригадав забуту правду, що не розніжений ліричний гуманізм є мірилом наших чеснот, а сила духу, вища за дочасне щастя і «благоденствіє». Що не безсилим квилінням, лише «вогнем кривавим, пламенним мечем нарізана на людських душах» повинна бути наша Правда. Хотів, щоб вогонь його слова перемінився в справжній вогонь, в якому спопеліла б не лише срамотня дійсність, а й*

наша розщеплена душа, наше «згниле серце», яке не важиться піднятися на зло» («Ген українців...»; «Велич особистости...»).

Послідовно в усіх відеопроектах присутні цікаві мовні коментарі щодо біографічних моментів життя Тараса Шевченка, зокрема, його народження, кріпацької долі, служби в пана Енгельгардта, створення збірки «Кобзар», заслання, художніх здібностей, знання мов, особистого життя та останніх земних днів.

Загалом, образ Тараса Шевченка твориться найчастіше через різні іменникові найменування особи, що характеризують його за певними диференційними ознаками. Семантика деяких таких найменувань актуалізує уподобання, схильності та заняття письменника: *художник; поет; письменник* [1]; *самоук* [2]; *Шевченко-художник* [4]. Автори активно використовують однослівні найменування, словосполучення, речення, які є різномірні стилістично. Безперечно, що особливу увагу привертають ті, що мають індивідуально окреслений вияв: *поет, до якого можна звертатися постійно; дядько в кожусі; європеець; геній* [1]; *одна з надзвичайно великий постатей українського народу; Кобзар; пророк-Шевченко; геній-Шевченко; людина, яка ніколи ні з ким не йшла на компроміси; чоловік, який тримався за Господа* [2]; *людина-символ; людина-фокус* [3]; *дідусь у старезному кожусі; бідак; одинак; сирота; спадкоємець царської родини; зірка богемної тусовки; один з найвідоміших літераторів; хлопчик з кріпацької родини; вусань у шапці; один зі стимулів українського відродження; фемініст XIX століття* [4].

Не менш цікавий ряд найменувань у портретуванні Шевченка, який можна кваліфікувати як модальні конструкції, що зазвичай починаються із вислову: «*Якби Шевченко був нашим сучасником*». Слід вирізнити найчастотніші найменування: *денді, ловелас, світський лев, фешіоніст* [4].

Медіотекстам притаманне частотне вживання епітетних найменувань Тараса Григоровича. Здебільшого це одиничні означення: *святий чоловік; старезний дід; розумний чоловік; мудра людина; геніальний письменник; проста людина; універсальний поет* [1]; *свідомий чоловік; перший академік з гравюр; багатий чоловік; весела людина; добродушний чоловік; старий дядько; геніальний поет і художник; нескорений борець; національний пророк* [2]; *неосяжний Тарас Григорович Шевченко* [3]; *Всенародний Кобзар; колишній селянин-кріпак; справжній борець за права жінок; звичайний кріпак* [4]. Менш продуктивні – двокомпонентні (й більше) конструкції з епітетними елементами: *надзвичайно інтелектуальна людина; справжній Великий син України* [2]; *ультрамодний сучасний мужчина* [4].

Безперечно, що ці відеопроекти відіграють важливу просвітницьку роль у формуванні українського інтелектуального й культурного середовища, адже дають змогу дізнатися більше про вподобання, схильності, характер Тараса Шевченка, допомагають розкрити його образ по-новому через відомі й менш відомі факти життя. Лексичні оцінні доміанти сприяють моделюванню образу письменника в сприйнятті наших сучасників, а також дають змогу дізнатися якомога більше про його творчий шлях та особистісні риси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Великі українці – Тарас Шевченко : вебсайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=dX5LeZSK1Wg> (дата звернення: 18.04.2023).
2. Велич особистости. Тарас Шевченко : вебсайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=f84EagotfKw> (дата звернення: 19.04.2023).
3. Ген українців. Тарас Шевченко: геній без наступника і фанатик національної ідеї : вебсайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9o7DlmlIY1Q> (дата звернення: 19.04.2023).
4. Культурні українці. Тарас Шевченко: кріпак, одинак, бідака, ловелас та зірка богемної тусівки : вебсайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-CsiZJ37xgU> (дата звернення: 18.04.2023).

К. В. Пігрух,
студентка Волинського національного університету
імені Лесі Українки
(науковий керівник: д. ф. н., професор Н. О. Данилюк)

МОВНА СИТУАЦІЯ В СОКАЛЬСЬКІЙ ЗО САНАТОРНИЙ ШКОЛІ І–ІІІ СТУПЕНЯ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Постановка проблеми. Українська мова упродовж свого функціонування зазнавала переслідувань та утисків у царській Росії, з боку московських керівників у Радянському Союзі та в часи незалежності внаслідок шовіністичної політики РФ. Тривалий період української бездержавності спричинив диспропорції у використанні української мови, що піддавалася значному впливу російської мови. Це призвело до так званого білінгвізму, що зазвичай означав витіснення української мови із суспільно важливих сфер життя. «Мовно-культурна асиміляція, внаслідок якої значна частина українців почала спілкуватися російською, зняла в їхній свідомості сприйняття української та російської мов у протиставних категоріях «свого» й «чужого», російська мова втратила ідентифікаційний маркер «іншої» мови і почала сприйматися як «своя», поряд з українською або й замість неї» [2]. Крім того, набула поширення суміш української та російської мов – суржик. Сьогодні, коли Росія розпочала новий етап насильницької війни в нашій країні, гостро постало питання вивчення проблем, пов'язаних із українсько-російським білінгвізмом, а також активного використання української мови як засобу етнічної самоідентифікації. Натомість у тих регіонах, де українською активно послуговуються (до таких належить і Львівщина), актуальним є питання викорінення суржику, підвищення мовної культури носіїв.

Мета дослідження – здійснення аналізу мовної ситуації в Сокальській загальноосвітній санаторній школі І–ІІІ ступеня ім. Т. Г. Шевченка, визначення специфіки використання української мови як засобу комунікації молоді шкільного віку, простеження змін у мовленні школярів, зумовлених впливом російської мови в зв'язку з приїздом внутрішньо переміщених осіб.

Актуальність дослідження. Вивчення мовної ситуації в сучасній загальноосвітній школі важливе для соціолінгвістики, оскільки воно дає підстави для формування мовної політики щодо української молоді. Відомо, що в різних регіонах України мовна ситуація неоднакова. Вона зазнала значних змін з огляду на великий потік внутрішньо переміщених осіб зі Сходу на Захід, а тому потребує докладного вивчення. Подібна робота на матеріалі Сокальської загальноосвітньої санаторної школи І–ІІІ ступеня ім. Т. Г. Шевченка, яку під час війни поповнили учні з інших регіонів, ще не була здійснена, що й зумовлює її актуальність.

Зазначимо, що поняття «мовна ситуація» є одним з найголовніших у соціолінгвістиці. «Мовна ситуація – сукупність умов, що характеризують визначені законом і насправді реалізовані правила мовної поведінки громадян; використання державної мови у сфері державного управління, освіти та виховання» [4, с. 93]. Одними з переконливих методів вивчення мовної ситуації вважають опитування й анкетування.

Дослідження з використанням методу анкетування ми провели в листопаді 2022 р. у Сокальській загальноосвітній санаторній школі І–ІІІ ступеня ім. Т. Г. Шевченка. Кількість респондентів становить 33 особи (учні 5-го та 9-го класів). Учням було запропоновано анкети, в яких потрібно було вказати вік, стать, національність, місце народження та місце проживання. Анкета складалася з двадцяти шести питань про використання мови у таких сферах: навчання, спілкування з оточенням у різних життєвих ситуаціях. Результати аналізу анкет розглянемо в нашій роботі.

Усі респонденти визначили свою національність як українську, при цьому 24 % (8 осіб) опитаних зростають у російськомовних сім'ях, які до війни проживали в Донецькій, Луганській, Запорізькій, Харківській та Херсонській областях.

На питання «Яку мову вважаєте рідною?» 85 % (28 осіб) відповіли, що українську, інші 15 % (5 осіб) рідною вважають російську мову.

На запитання «Якою мовою навчаєтесь у школі?» 100 % відповіли, що українською. Це очевидно, адже навчальний процес у нашій школі повністю відбувається рідною мовою.

На прохання «Назвіть усі форми володіння українською мовою» ми отримали такі результати: читання – 82 % (27 осіб), сприймання на слух – 100 % (33 особи), спілкування – 91 % (30 осіб), письмо – 82 % (27 осіб). Це можна пояснити тим, що внутрішньо переміщені діти усе життя навчалися і жили в російськомовному середовищі. На аналогічне питання про використання російської мови було дано такі відповіді: читання – 94 % (31 особа), сприймання на слух – 100 % (33 особи), спілкування – 24 % (8 особи), письмо – 24 % (8 осіб).

Відповіді на запитання «Якою мовою ви спілкуєтесь в сім'ї?» показали такі результати: як правило українською – 76 % (25 осіб), як правило російською – 15 % (5 осіб), рідко українською – 9 % (3 особи). На запитання «Вкажіть мову вашого спілкування в побуті (транспорт, магазин)?» маємо такі відповіді: як правило українською – 76 % (25 осіб), як правило російською – 15 % (5 осіб), рідко українською – 9 % (3 особи). Тобто ці показники такі самі, як і в попередньому запитанні.

Відповіді на запитання «Якою мовою ти спілкуєшся у школі?» згруповано так: як правило українською – 70 % (23 особи), як правило російською – 15 % (5 осіб), рідко російською – 6 % (2 особи), рідко українською – 9 % (3 особи).

На запитання «Якою мовою спілкуєтесь у колі друзів?» 70 % (8 осіб), рідко російською – 6 % (2 особи). Відповіді про мову спілкування між учнями класу і в школі загалом такі самі.

Нас також цікавило, якою мовою школярі вирішують свої нагальні справи, на що ми отримали очікувану відповідь: 76 % (25 осіб) українською, а 24 % (8 осіб) російською. Запитання «Якою мовою ви спілкуєтесь на групових зібраннях, на відпочинку?» показало такі результати: як правило українською 76 % (25 осіб), як правило російською – 24 % (8 осіб). Зауважимо, що відповіді, отримані на два останні запитання, не відрізняються від попередніх, які стосуються учнівського життя і навчального процесу, тому що в нашій школі всі вчителі з учнями спілкуються лише українською мовою.

На запитання «Якою мовою клас висуває заяви, пропозиції чи претензії, колективно узгоджені?» маємо цікаві результати: українською – 85 % (28 осіб), не беру участі в таких заходах – 15 % (5 осіб). Коли ми поцікавилися, чим зумовлений вибір мови спілкування в класі, 49 % (16 осіб) обрали варіант «це рідна мова або мова постійного спілкування більшості (всіх) членів класу», 27 % (9 осіб) сказали, що «це державна мова», а 24 % (8 осіб) обрали варіант «протиставлення своєї групи групам з перевагою іншої мови спілкування».

Важливим завданням анкети було дізнатися, чи школярі вживають діалектні слова в своїй мові та в яких ситуаціях. Однак припускаємо, що діти не знають значення терміна «діалектні слова» або ніколи не приділяли їм значення, на що вказали такі результати: 87 % (29 осіб) відповіли, що не вживають таких слів, а 13 % (4 особи) – не звертають увагу.

Про використання сленгових слів або жаргонізмів учні відповіли, що їх вживають, (серед них – і лайливі слова), але тільки під час спілкування з однолітками (100 %). На питання «Як Ви ставитеся до використання лайливих слів і висловів у творах художньої літератури?» ми побачили одностайну відповідь «засуджую». На нашу думку, це зумовлено тим, що діти молодшого шкільного віку ще не усвідомлюють, що лайка може бути введена у твір з певною художньою метою (для показу осіб із соціального дна, створення комічного ефекту тощо).

Іншим запитанням ми хотіли визначити, як учні ставляться до суржику (змішування української мови з російською). Були отримані такі результати: засуджують – 79 % (26 осіб), байдуже – 18 % (6 осіб), підтримують – 3 % (1 особа).

Останнє наше запитання передбачало визначити мовний статус класу. Тут ми отримали втішні результати: всі респонденти одноголосно відповіли, що виключно український.

Висновки. Отже, для нинішньої мовної ситуації в Україні характерна взаємодія двох літературних мов – української та російської, білігвізм частини носіїв як наслідок багаторічної русифікації в радянські часи. Вибіркове опитування школярів м. Сокаля показало, що молодь володіє російською мовою, але надає перевагу українській.

Високі показники використання української мови засвідчили відповіді на запитання про спілкування з друзями та вчителями у школі. У цілому мовна ситуація в Сокальській загальноосвітній санаторній школі I–III ступеня ім. Т. Г. Шевченка однозначна: тут панує українська мова, яку вважають рідною 85 % учнів. 76 % опитаних спілкуються в родині українською, 15 % – російською та 9 % – рідко українською, але намагаються (це діти, які народилися і приїхали на Львівщину зі Сходу внаслідок воєнних дій). На думку 99 % учнів, саме українська має бути державною мовою в Україні. Ці результати свідчать про потужність української мови, її поширення та престиж серед учнівської молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Данилевська О. Українська мова в українській школі на початку ХХІ століття: соціолінгвістичні нариси. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2019. 364 с.
2. Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2010. 243 с.
3. Масенко Л. Т. Суржик: між мовою і язиком. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2011. 232 с.
4. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.

Д. К. Решетніков,
студент Криворізького державного
педагогічного університету
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Н. М. Шарманова)

ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ «НАРИСІВ...» СЕРГІЯ СМЕРЕЧИНСЬКОГО

Радянський режим знайшов новий спосіб здійснювати лінгвоцид, який принципово відрізнявся від колишніх імперських заборон української мови, – штучна зміна внутрішньої системи мови. Цей новий метод не оминув й такий рівень мови, як синтаксичний.

Наразі вже є дослідження історії змін в українській літературній мові в радянський період. Наприклад, «Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду» за редакцією Л. Масенко, «Мовна норма: знищення, пошук, віднова» І. Фаріон тощо, де з'ясовано, які саме положення нам були накинута.

Виникає потреба в тому, щоб переглянути ці положення та віднайти природні закономірності української синтактики. У такому контексті актуальним вважаємо актуалізацію «Нарисів з української синтакси (у зв'язку з фразеологією та стилістикою)» Сергій Смеречинського як одного із граматистів золотого десятиліття «розстріляного відродження», оскільки, як зазначає О. Пономарів, ми «реабілітували знищених тоталітарним режимом мовознавців, але ніяк не реабілітуємо їхньої праці» [4, с. 119].

С. Смеречинський «пропагував уживання народномовних конструкцій в усіх стилях, включно з публіцистично-науковим, і це стягнуло на нього 1934 р. напади партійно-офіційої критики О. Сабалдира» [1, с. 10]. «З 1934 р. усе змінилося і в ділянці літературномовної нормативної синтакси – в дусі дальшого її прирівняння до російщини так, як це сталося 1929–30 рр. в ділянці правопису морфології, лексики, історії мови. Інакомумцям замкнули рота прокурори і гепоушники», – констатує О. Горбач [Там само]. Відповідно, з цього періоду зникають і «Нарисів...» С. Смеречинського.

У своїх працях С. Смеречинський «пропагував уживання народномовних конструкцій в усіх стилях, включно з публіцистично-науковим» [Там само], тому, досліджуючи синтаксис, звертався передовсім до фольклорних текстів.

Об'єктом досліджень С. Смеречинського виступає «народня мова (особливості, що характеризують українські народно-територіяльні діалекти)» [3, с. 6]. Часто, помічаючи розбіжність між літературною на народною мовою, мовознавець, «наче з відразою, кидає мимохідь; “Літературна мова майже зовсім не знає цього [...]”» [5, с. 651]. Тематика «Нарисів» дуже широка, хоч і фрагментарна, оскільки дослідник не ставив перед собою за мету дослідити якесь явище цілісно, а лиш зупинявся на окремих аспектах, які його цікавили.

Часто автор проводить паралелі з іншими слов'янськими та індоєвропейськими мовами. Послугується напрацюваннями багатьох українських (А. Кримського, П. Житецького, О. Синявський...) і зарубіжних (Ф. Міклошич, Я. Льюсик, Я. Лось) вчених.

У 1990 р. Український вільний університет в Мюнхені зміг видати копію «Нарисів...», і після проголошення незалежності України в 1991 році виникає можливість для переосмислення радянської спадщини.

«Важливу роль у поверненні в простір сучасного українського мовознавства “Нарисів” та їхнього автора відіграла обґрунтована позитивна оцінка цієї праці С. Бевзенком та М. Жовтобрюхом, який, порівняно з попередніми тенденційними односторонніми оцінками, розглянувши студию С. Смеречинського із об'єктивних позицій», – підкреслюють В. Бріцин та П. Гриценко [3, с. VII].

У 2021 році «Видавничий дім Дмитра Бураго» видрукував «Нариси...» 1932 року за ініціативою Лесі Богуславської та завдяки підтримці Громадської організації «Ротарі клуб Київ Сіті». Передмову до книжки написали директор Інституту української мови НАН України Павло Гриценко та науковий співробітник Інституту мовознавства ім. О. Потебні Віктор Бріцин.

Отже, «Нариси з української синтакси (у зв'язку з фразеологією та стилістикою)» Сергія Смеречинського є важливим джерелом для вивчення синтактики української мови, її змін та розмаїття. Її повернення в українське мовознавство потрібне для переосмислення радянської спадщини в царині науки про мову.

Перспективним вважаємо актуалізацію інших праць мовознавців періоду «розстріляного відродження» (О. Курило, О. Синявського, В. Сімовича і т. д.), з'ясування суті радянського втручання в кодифікацію української мови та пошук шляхів декомунізації літературної норми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Горбач О. С. (1990). Смеречинського «Нариси з української синтакси». С. Смеречинський. *Нариси з української синтакси (у зв'язку з фразеологією та стилістикою)*. Мюнхен. 263 с.
2. Масенко Л. (Ред.). (2005). Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду: док. і матеріали. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».
3. Смеречинський С. Нариси з української синтакси (у зв'язку з фразеологією та стилістикою) / за ред. Л. О. Богуславської; передм. В. М. Бріцина, П. Ю. Гриценка. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2021. ХХІV, 283 с.
4. Фаріон І. (2005). Правопис – корсет мови? Український правопис як культурно-політичний вибір. Львів: Свічадо.
5. Шевельов Ю. В. (2020). Доеміграційне (Публікації 1929-1944 рр.) [Текст] / Юрій Шевельов ; [уклад., передм., прим.: С. В. Вакуленко, К. Д. Каруник] ; Укр. Вільн. Акад. наук у США. - Харків : Фоліо, 760, [1] с.

О. О. Рубашевська,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Лексикологія має відіграти важливу роль на уроках української мови, оскільки допомагає учням розуміти значення та вживання слів, їхню роль у мовленні та взаємодії людей. Розуміння лексичної структури мови сприяє підвищенню мовної культури та розвитку комунікативних навичок.

Важливо, щоб учитель усвідомлював важливість слів та їхній вплив на людське життя та мислення, оскільки це допоможе створити учням певну мотивацію до вивчення лексики та розвивати у них любов до української мови. І. Нагрибельна слушно зауважує, що «формування й активація лексичного запасу учнів сприяє збагаченню інтелектуальних здібностей, вихованню почуття любові до українського слова, до його носіїв, до держави» [2, с. 16].

Сучасний урок лексикології поліфункціональний. Тут важливо забезпечити не лише вивчення лексичних одиниць, а й їх контекстуальне використання, формування лексичної компетентності учнів та підвищення їхньої культури мовлення. Загалом важливо забезпечити різноманітність та інтерес у навчальному процесі, щоб зробити урок лексикології цікавим та зрозумілим для учнів, а також створити умови для формування важливих компетенцій та цінностей для їхнього майбутнього професійного та особистісного зростання.

Один із ключових аспектів сучасного уроку лексикології – це підвищення мотивації до вивчення української мови та її лексики. Для цього можна використовувати сучасні підходи до вивчення мови, зокрема такі, як групова робота, використання сучасних технологій, ігрові форми роботи, проекти тощо.

Урок лексикології забезпечує етичне й естетичне виховання. Як стверджують дослідники, «мовний матеріал повинен мати естетичну вартість та активно впливати на виховання в учнів відчуття прекрасного, приносити естетичне задоволення й викликати позитивні емоції» [4, с. 6]. Українська лексика містить багато слів, які передають етичні та естетичні цінності. Вивчення таких слів на уроках лексикології сприяє формуванню в учнів свідомості про значення моральних та етичних норм, про важливість толерантності та поваги до інших людей. Як приклад, О. Мороз пропонує використовувати гру «Подорож країною вишуканих слів» у межах вивчення власне української лексики (6 клас). Для цього, «учитель готує матеріал – «Словничок вишуканих слів» – на основі однойменного словника Тараса Берези» [1, с. 78].

Крім цього, для формування свідомого громадянина та патріота України на уроках лексикології можна проводити дискусії та дебати на актуальні теми, використовуючи відповідну лексику. Також можна включати в навчальний процес матеріали з історії української мови та культури, щоб допомогти учням зрозуміти важливість збереження та розвитку української мови в сучасному світі.

Сучасна освіта повинна формуватися на основі пошуково-дослідницької діяльності, що дає змогу учням самостійно доходити до важливих для розуміння понять. Пошуково-дослідницька діяльність може бути ефективним методом вивчення лексики на уроках української мови. Цей метод передбачає активну позицію учнів у процесі навчання, зокрема їх включення в процес вивчення лексичного матеріалу.

Наприклад, під час вивчення антонімів учні можуть пропонувати власні варіанти слів, що мають протилежне значення, досліджувати їх значення та використання в різних контекстах. Також можна провести дослідження про відтінки значень слів, які є антонімами, та проаналізувати, як вони використовуються в різних текстах.

У процесі вивчення фразеології можна використати метод проєктної діяльності, при якому учні складають свої власні фразеологізми та розкривають їх значення й особливості

використання. Також можна використовувати різні ігрові форми, наприклад, «Хто швидше», де учні повинні швидко використати відповідну фразеологічну одиницю в певній ситуації.

Як приклад, М. Пентилюк пропонує використовувати відомий проєкт «Музей одного слова» для учнів 11 класу в межах блоку тем «Стильова норма» [3, с. 2]. Як відомо, у цьому розділі вивчають стильові особливості лексики.

Проєкт «Музей одного слова» може стати цікавим завданням для учнів, оскільки він дає змогу самостійно вивчати та досліджувати лексичні одиниці. Наприклад, учні можуть обрати певне слово, проаналізувати його лексичні та стильові особливості, знайти приклади вживання цього слова в різних текстах, зібрати цікаві факти про походження та історію вживання цього слова.

Учні можуть працювати в групах або індивідуально та представляти свої дослідження у формі презентацій, доповідей або медіастатей. Така форма роботи дасть змогу учням відчувати себе дослідниками та вчитися працювати з інформацією, а також збільшить їхню мотивацію до вивчення мови.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) допомагають розширити можливості уроку лексикології, забезпечуючи доступ до різноманітної інформації та засобів навчання. Наприклад, можна використовувати електронні словники та енциклопедії, які дають змогу швидко знайти інформацію про слово, його значення, уживання та походження. Крім того, можна використовувати відео- та аудіоматеріали, що демонструють уживання слів у реальних ситуаціях, а також онлайн-ігри та вправи, що допомагають запам'ятовувати нові слова та вживати їх у контексті.

Під час дистанційного навчання ІКТ дають змогу забезпечити можливість проведення уроку в онлайн-режимі, використовуючи відеоконференції та спеціалізовані платформи для дистанційного навчання. Це дає змогу учням і викладачам працювати в режимі реального часу, ділитися матеріалами та отримувати зворотний зв'язок.

Важливо використовувати приклади із сучасних творів, які описують актуальні суспільні проблеми. Доцільним буде доробок С. Жадана, Л. Костенко, В. Шкляра, І. Забужко, М. Матіос, Т. Прохаська, Ю. Андруховича та багатьох інших. Використання прикладів із сучасних творів є важливим на уроках лексикології. Використання прикладів зі сучасних творів має додаткові переваги. По-перше, це дає змогу підвищити інтерес учнів до вивчення лексики, адже сучасні письменники часто стають мотивацією для молоді. По-друге, це сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних навичок учнів, оскільки вони будуть змушені аналізувати та інтерпретувати тексти, щоб зрозуміти значення вжитих слів. По-третє, використання сучасних творів дає змогу ознайомити учнів з актуальними темами та проблемами сучасного світу, що розширює їхні знання та культурний світогляд.

Отже, інноваційний підхід до вивчення лексикології важливий у сучасній школі, оскільки забезпечує більш ефективне засвоєння матеріалу, розвиває творчість та критичне мислення учнів, збільшує мотивацію до навчання та відповідає вимогам сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мороз О. А. Урок лексикології української мови в сучасній школі: традиційний та інноваційний підходи. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 30 (2). С. 76–80.
2. Нагрибельна І. Формування лексичного запасу учнів засобами самостійної роботи. *Українська мова і література в школах України*. 2017. № 10. С. 16–17.
3. Пентилюк М. Теоретичні засади методики навчання української мови. *Українська мова і література в школах України*. 2013. № 5. С. 2–6.
4. Пентилюк М. І., Окунович Т. Г. Сучасний урок української мови. Харків : Вид. група «Основа», 2007. 176 с.

А. М. Серпутько,
студентка Житомирського державного університету
Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

ОБРАЗНІСТЬ МОВОМИСЛЕННЯ ТЕТЯНИ РИБАК

Образність мовомислення є складовою частиною художнього стилю, який дає змогу передати почуття, емоції та створити образи в уяві читача. Це важливо для творчості Тетяни Рибак, оскільки вона зосереджується на психологічній глибині своїх героїв та намагається передати їхні стани й переживання.

Тетяна Рибак видатною українською поетесою, прозаїком, критиком і перекладачем.

Однією з ключових рис творчості Тетяни Рибак є образність мовомислення, яка допомагає їй передавати емоції, створювати настрій та відображати світ навколо. Вивчення образності може допомогти зрозуміти, як авторка сприймає світ, які образи та асоціації виникають у її мисленні, як мова відображає її емоції та думки.

Крім того, дослідження образності мови може бути корисним у контексті лінгвістики, оскільки використання образів та метафор допоможе краще запам'ятовувати нові слова та конструкції.

Творчість Тетяни Рибак насичена різними образами, які виражені яскравими метафорами, епітетами та іншими засобами художньої виразності.

Для прикладу, у збірці «Я ще не все сказала про любов» метафори Тетяни Рибак є експресивними, допомагають передати глибинний зміст творів та дають змогу відтворити образи, які не завжди можна виразити словами.

Метафора – мовне і мисленнєве явище, що полягає в перенесенні властивостей одного предмета (явища, дії) та його мовного знака на інший предмет (явище, дію) за принципом аналогії або контрасту.

Є різні види метафор: гіперболічна (поєднана з гіперболою), мертва (звична, затерта в мовленні, яку вже не помічають), стійка (метафора заміни, як правило, перенесення значення із життя природи на життя людини; створює образ як аналогію, тому його підтекст легко впізнають і прочитують переважно однозначно), поетична (свіжа, авторська, оригінальна, «жива»). Вона веде до низки нових асоціацій, а не до одного символу чи топосу. Її можна «перекласти» буденною мовою, але це буде два чи більше тлумачення, а не одне впізнаване), зламана (парадоксальна, незрозуміла, яку неможливо «перекласти», є виразною ознакою сюрреалізму, адже в такій метафорі годі визначити, де «фокус», а де «рамка», – вони взаємообернені, тобто залежно від ракурсу бачення обидва можна визначати або як об'єкт зображення, або як властивість, перенесену з іншого об'єкта) [1].

Тетяна Рибак використовує кількість мертвих метафор у збірці «Я ще не все сказала про любов» [2] (далі подаємо назву поезії зі збірки): *тягнеться німота* («Як довго тягнеться вечір...»), *котиться розмова, унісон збентежився* («Щось не замовкає вперто телефон...»), *місяць спокушає, вимір часу зник* («Собі залишила я Вас...»), *здивувався світ, віск не слухався* («А десь було... Я десь уже любила...»), *згаса вечір* («Згаса тихесенько вечір вдалині»), *осінь чепурилась* («Розгубилась осінь... Розгубилась...»), *стежка приховує, погляд не доліта, звук не доліта* («Здіймає місяць блиск в височині...»), *туман совіє, туман в'ється* («Поговори зі мною, листопаде...»), *місяченько зійшов* («Ввірватися б в ту тишу ненароком...»), *серце тануло, любов поспішала* («А то була у розпалі зима...»), *гудуть ноги, хода просить відпочить, загорне безсоння* («Уже несила бить тривоги...») та ін.

Водночас поетеса утворює низку стійких метафор: *дим сколихне* («Запалю тихесенько цигарчину...»), *чатує спомин, сон здійматиме* («Без права на помилку... Жар у долонях...»), *осінь стала, ліс зсипає, душа тремтить, змінює природа, уста не змінюють* («Нездужаю... Нездужаю тобою...»), *вогнище запалило, подих літає, листопад приводить* («Вогнище у цвіті листопаду...»), *навідалась зима, мороз тулив* («А то була у розпалі зима...»), *почуття ховались* («Ходили лісом... Заблукали двоє...»), *наводить день, небо запалить, ніч покладе* («Уже несила бить тривоги...»), *диригує листопад* («Заграй мені на радість, скрипалью!»),

тішить виноград («І ні про що я більше не шкодую...»), *вітерець заплете* («Не буди, ранку, тихії трави...»), *закохалась осінь, осінь не може відпустити, іней лежить, клен майорить, пісня сіється, пісня бринить* («Закохалась Осінь у Багрянець») та ін.

Складовою поетичного дискурсу Тетяни Рибак є поетичні метафори: *злітає трепет* («Собі залишила я Вас...»), *туман дивився* («І не питай мене...Облиш...»), *хмари стережуть, осінь загалосила* («Розгубилась осінь... Розгубилась...»), *дим сколихне, тиша сміялась, сніг терпіння згорів* («Запалю тихесенько цигарчину...»), *дерева простягнули, туман чатував, трави спокій одягнули, місяць пильнував, ховались пересуди, вітер стихував, туман снував, туман чув* («У ніч дерева віти простягнули»), *вогнище падає, подих літає, морозець ховає* («Вогнище у цвіті листопаду...»), *ходять хмари, п'ють тишу чари* («Ввірватися б в ту тишу ненароком...») та ін.

Отже, найбільш використовуваними метафорами у творчості Тетяни Рибак є мертва та стійка, рідше – поетична.

Епітети у творах Тетяни Рибак виконують різні функції: від передачі зовнішньої картини до підсилення емоційної наснаги творів. Епітет – це художнє означення, яке образно і емоційно характеризує описуване явище, людину, предмет, події.

У творчості письменниці трапляються такі епітети, як *морозна німота* («Як довго тягнеться цей вечір»), *камінням скована трава, напружені ноги, останнє коло, німе безсоння, брудні плитки, ненаписані рядки* («Уже несила бити тривоги...»), *останні вальси, стомленого листу* («Заграй мені на радість, скрипалю!...»), *спраглу ніч, сонну ніч* («Десь би схватись-причаїтись...»), *гроном шляхетним, ошатний крам, осіннього дурману, стомленим плечам* («І ні про що я більше не шкодую...»), *тихий трави, стежиненьку босу, соннії квіти, таємницю мою* («Не буди, ранку, тихії трави...»), *останній танець, жовтий танець, осінньою порою, туману сивого, самотніх ранків* («Закохалась Осінь у Багрянець»), *дощу осінньому, розлогий клен, обважніле листя, клен жовтий* («А я дощу осінньому радію...»), *вчасний недзвінок, реверансі пелюсточки, відвертий холодок, сонячних півоній* («Пробач мене за вчасний недзвінок»), *сріблясто-жовтий вечір, одне краплинка, смуток твій* («Моя – зима, а може – літо...»), *листу багряного, сірий туман* («Я в осені туману попросила...») та ін.

Як бачимо, поетеса особливу увагу звертає на опис навколишнього світу, використовуючи епітети й даючи змогу нам, читачам, поринути у світ мистецтва і природи.

Тетяна Рибак використовує також й інші засоби художньої виразності: антитези: *настрій змінює природа – лише уста не змінюють свій смак* («Нездужаю... Нездужаю тобою...»), *...вкотре губити вас, щоб знову вас знайти* («Одягне вечір колір аметисту»), *то я любов у нелюбов ховала* («А десь було.. я десь уже любила...»), риторичні питання («*Та від чого?...*» («Запалю тихесенько цигарчину...»), «*...Як зупинитись?*» («Без права на помилку... Жар у долонях...»), «*...Вкотре мій сад снігами замело?*» («Нездужаю... Нездужаю тобою...»), «*Куди моя любов так поспіша?*» («А то була у розпалі зима...»), «*...З якого ж то дива?*» («Загуляти б... З якого ж то дива?»)), рефрен: *шумить, щемить, ще мить, летить, щемить – ще мить* («А я дощу осінньому радію...»), що збагачують її твори.

Отже, творчість Тетяни Рибак має значний вплив на сучасну українську літературу і є прикладом якісної образної мови, зосереджена увага на внутрішньому світі людини, на її почуттях та емоціях, що передається через образність мови, сприяє формуванню яскравого, запам'ятовуваного іміджу твору, а також поглибленню розуміння його змісту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Літературознавчий словник-довідник / за редакцією Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ :ВЦ «Академія», 2007. 753 с.
2. Рибак Т. М. Я ще не все сказала про любов. Житомир : Видавничий дім «Бук Друк», 2022 360 с.

МОВОСТИЛЬ ПОЕТИЧНОГО ДОРОБКУ ЮРІЯ ГУДЗЯ

Юрій Гудзь – видатний поет, письменник, публіцист, художник, філософ. Його перу належать твори: «Postscriptum до мовчання» (1990), «Маленький концерт для самотнього Хронопа» (1991), «Боротьба з хворим янголом» (1997), «Замовляння невидимих крил» (2001), «Барикади на Хресті» (2009). На думку критиків та дослідників творчості Ю. Гудзя (Н. Зборовської [2], О. Левченка [3], О. Лавриновича [5]), його творчість – прониклива, сповнена прихованих сенсів, їй притаманна особлива манера й неповторний стиль авторської оповіді.

Мета дослідження – проаналізувати особливості мовостилю поезій Ю. Гудзя.

Індивідуальна манера автора – відображення його світоглядних позицій, ідеалів, орієнтирів. На думку О. Лавриновича, який досліджував мовностилістичні художні форми втілення творчості Ю. Гудзя, «поетика його творів виглядає цілком по-авангардистськи через використання відповідних стилістичних фігур» [5].

Тема духовності, очищення, спасіння душі окремої людини та суспільства репрезентована використанням алюзій на образи Христа, Марії: «тіло й Твоє...», «Розп'яти на хрестах раби».

А також через образ-архетип Матері, який сам автор порівнює із образом Марії, яка може врятувати своєю молитвою: «Твоя молитва наші тіні береже» [1] (поезія «Мати»).

Авторські роздуми на тему життя й смерті автор відтворює через протиставлення «чорний хліб – теплий хліб» (бінарні опозиції «світле – темне», «життя – смерть», «холодне – тепле» як єдинопочаток та кінець усього живого).

У поезіях Ю. Гудзя також натрапляємо на алюзії на історичних постатей: вождів, царів, гладіаторів. Автор згадує героїв стародавніх міфів: *Кентавр Хірон, мужній Геракл*.

Еліпс автор використав для відображення своїх думок на тему самотності людини серед інших людей: «Я так довго один» у поезії із однойменною назвою. Тобто автор пропонує читачеві домислити пропущене слово за контекстом для передавання динаміки й настроїв поетичного твору.

Приклад використання анафори – звукового лексичного повтору на початку твору бачимо в поезії «Урок історії»: «чорний хліб – чорний хліб» [1], у поетичному творі «3+1+1», використовуючи образ-архетип ластівки, що втілює нове життя, надію на світле щасливе майбутнє: «Ластівка зводить гніздо, Ластівки глину беруть» [1].

Епіфора як єдинокінець поетичного твору, уживається автором для опису стану самоти, коли людина опиняється віч-на-віч сама із собою: «...то знайте: до вас заговорила СТІНА... Знай: до тебе звертається СТІНА» [1] (поезія «Урок історії...»).

Автор використовує звуконаслідування як до засіб посилення емоційних вражень у поетичному творі, для підсилення враження читача від словесного малюнку (опис стану природи, її динаміки): «Шурохи-шерехи» [1].

Алітерація (повторення приголосних глухих, шиплячих та дзвінких звуків: [ж], [ч], [з]) використовується з метою відтворення настроїв, станів, звуків у значимий для автора момент життя, коли він описує дорогу, рух електрички: «Збільшилось, збавилось, в'їзд заборонено», «мчить електричка» [1] (поезія «Н. Ш»).

Наділяючи живі та неживі предмети (об'єкти) непритаманними для них властивостями, Ю Гудзь посилює експресію та образність у відтворенні настроїв і станів природи: «відходять дні і ночі», «очі загубились», «безпомічна молитва», «осінь стомилась», «збайдужілі спини» [1].

Епітети використовує для вказівки на характеристики станів природи, її кольорів, настроїв. Для цього автор найчастіше вживає постійні епітети («небесна блакить», «холодна зима», «білий сніг»).

Авторські неологізми – характерна ознака творчості Ю. Гудзя та засіб відображення експресії мовою його поезії (використання в поезії таких новоутворень, як: «*тихоліт*», «*теплосвіт*», «*наприпочатку*»).

Уживання застарілої лексики автором відображає його ставлення до тих чи тих історичних або суспільно-політичних подій, представників релігії: «*обеліски*», «*мчить*», «*псалтир*», «*вівтар*».

Отож мовостиль письменника є відображенням його індивідуальної аксіології, представлені в неповторній поетиці автора. Для індивідуально-авторського стилю Ю. Гудзя притаманне використання специфічних мовностилістичних засобів поетичного мовлення, що представлені авторськими неологізмами, епітетами, метафорами, анафорами, епіфорами, алюзіями, художніми повторами, протиставленнями, уживанням застарілої лексики, звертанням до образів-архетипів тощо

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гудзь Ю. Вірші, проза, аналітика, огляди // Поетичні майстерні. Режим доступу: <http://surl.li/hbsfm> (дата звернення 27.04.23).
2. Зборовська Н. Юрко Гудзь (Психометафізичний портрет) // Юрко Гудзь. Барикади на Хресті. Поема. Не-Ми. Книга видінь і щезнень. Ісихія. Книга щастя. (Серія «Українська Реконкіста»). Тернопіль : Джура, 2009. С. 5–19.
3. Левченко О. Літературний портрет Юрка Гудзя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ygoodz.blogspot.com/2009_11_01_archive.html (дата звернення 27.04.23).
4. Поетичне братство Юрка Гудзя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ygoodz.blogspot.com/2009_10_01_archive.html (дата звернення 27.04.23).
5. Lavrynovych L. V. «Conspiracy of Invisible Wings» George Gudz: forms of Artistic Expression of the Author of Axiology. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/153581122.pdf> (дата звернення 27.04.23).

В. В. Смоляр,
курсант Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
(науковий керівник: д. ф. н, професор А. М. Поповський)

КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК КУРСАНТІВ У ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІН, ЩО ФОРМУЮТЬ МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ В МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Робота в правоохоронних органах вимагає високого рівня культури та професійної компетентності. Культурний розвиток поліцейських є важливим, оскільки вони взаємодіють з громадою й повинні відчувати та розуміти потреби громадян. Він сприяє розвитку етичних та моральних цінностей, яких так не вистачає у реаліях сьогодення. Війна, що так безпощадно пожирає матеріальні і духовні цінності, розділяє суспільство і призводить до появи різних поглядів і думок. Деякі люди підтримують Росію через ідеологічні, політичні або релігійні переконання, тоді як основна частина вважає, що Україна має захищатися від агресора. Такі полярні погляди, як відомо, притаманні категорії зрадників.

Важливо визнати, що в період нападу Росії на Україну, були і є багато людей, які демонструють відданість та героїзм, борючись за свою країну і захищаючи її суверенітет. Це військові, волонтери, активісти, працівники поліції та звичайні громадяни, які підтримують українську армію та надають допомогу військовим та постраждалим від війни. Їхній внесок у боротьбу за свободу та незалежність України не може бути недооціненим.

У цій складній ситуації важливо пам'ятати, що зрадництво – це ганебний вчинок звороднілих душею громадян, а відданість своїй країні та її народу – це основа національної єдності та безпеки. Розуміння і уважне ставлення до проблем, які спричинили війну, а також прагнення до миру та взаєморозуміння можуть допомогти зменшити напруження, розв'язати Гордіїв вузол.

Український народ згуртувався й зміцнів у цій складній військовій ситуації, підтримуючи свою країну в боротьбу за свободу, демократію та незалежність. Мудрі, морально піднесені люди потрібні нашій країні. Працівник правоохоронних органів має бути прикладом, взірцем, адже він є представником влади.

Культурний розвиток – ось що є головною необхідністю сьогодення, він включає в себе різноманітні форми навчання та самовдосконалення, як-от: постійне удосконалення знань рідної мови, вивчення іноземних мов, читання творів про борців за незалежність, відвідування мистецьких виставок та концертів, поглиблення знань про історію та культуру своєї країни.

Україна має повчальну історію боротьби за свою незалежність, і серед її героїв є не тільки ті, хто боровся зі зброєю на полі бою, але й ті, хто віддали життя у боротьбі за свободу та правду. Особливо важливі для України історичні події останніх років – Революція гідності 2014 року та події на Майдані Незалежності в Києві. Вшанування пам'яті героїв, які щодня не шкодують своїх сил для захисту нашої землі і неба, є важливою складовою культурного надбання України, а їх подвиги наслідуватимуть наступні покоління, усвідомлюючи те, як звичайні люди героїчно виборювали свободу й незалежність.

Крім того, культурний розвиток допомагає поліцейським уникати стереотипів та дискримінації на основі національності, раси, статі чи релігії. Він сприяє відкритому та толерантному сприйняттю людей та культур, що може позитивно вплинути на стосунки з громадою та підвищити рівень професійної етики.

Вивчення культурної спадщини та історії є одним із найважливіших моментів, особливо в умовах війни.

По-перше, знання історії допомагає краще розуміти, які обставини призвели до виникнення соціальних конфліктів, та як події розвивалися у різні періоди історичного розвитку українського суспільства. Так, засвоюючи це з курсантських літ, поліцейський буде розуміти суттєву необхідність захисту територіальної цілісності та суверенітету України.

По-друге, знання про культурну спадщину стимулюватиме українців до захисту культурних пам'яток та історичних місць, які є важливими символами національної

ідентичності. Це важливий чинник морального і духовного обов'язку як під час війни, так і в мирний час.

По-третє, знання про культурну спадщину допомагають зберегти та відновити важливі культурні об'єкти та пам'ятки, які під час війни пошкоджені або знищені.

Нарешті, знання про історію та культурну спадщину може сприяти формуванню національної єдності та співпраці серед різних соціальних та етнічних груп в Україні. Оскільки це важливо у часи війни, коли є потреба в об'єднанні всіх сил для захисту країни та її громадян.

Діти змалечку вивчають українську мову. Але, на жаль, в школах та закладах вищої освіти недостатньо високий рівень навчання, надзвичайно мала кількість годин призначена для рідної мови. Франсуа Вольтер констатував: «Чужу мову можна вивчити за шість місяців, а свою треба вчити все життя». Її вивчення є вельми важливим, оскільки поліцейські повинні володіти не тільки професійною лексикою, але й загальним словниковим запасом та мовно-літературними нормами усного і писемного мовлення. В свою чергу високоінтелектуальне ораторське мистецтво конче необхідно для правоохоронців, його вивчення підвищить рівень впевненості поліцейських у собі та своїх можливостях. Вміння переконливо та чітко висловлювати свої думки створює довіру в комунікації з іншими.

У світі, де медіа впливають на думки та поведінку громадян, важливо мати розуміння принципів журналістики та медіа-комунікацій для забезпечення ефективної комунікації з суспільством та вирішення питань забезпечення правопорядку. Журналістика навчає ефективно спілкуватися з різними людьми, розуміти їхні потреби та проблеми, що може допомогти поліцейським взаємодіяти зі свідками та потенційними жертвами злочинів. Вона надає такі аналітичні навички, як збирання, аналіз та оцінка інформації з різних джерел, це дозволить опрацьовувати докази та робити обґрунтовані умовиводи. Здатність до об'єктивного мислення навчає розрізняти факти від думок та припущень, робити правильні висновки та діяти об'єктивно в складних ситуаціях. Журналістика навчає етиці та законності у засобах масової інформації, що може бути корисним для поліцейських у роботі з медіа, свідками та громадськістю.

Ще однією з важливих дисциплін є музика та театр. Знання в цих галузях дозволяють поліцейським знайти творчі та ефективні способи спілкування з громадськістю та взаємодії з нею. Музика допомагає розвивати творчу та мистецьку складову особистості, збільшує культурний рівень та загальну ерудицію. Вивчення музики може мати корисний вплив на психологічний стан людини, зменшуючи рівень стресу та підвищуючи настрій і емоційну стійкість. Театральне мистецтво сприяє формуванню таких навичок:

1. Комунікативні навички допомагають поліцейським творчо спілкуватися з людьми, особливо в ситуаціях, коли необхідно заспокоїти людей або вплинути на їх поведінку. Знання технік голосової та невербальної комунікації, які використовуються в театрі, можуть бути корисними в різних ситуаціях правоохоронної діяльності.

2. Розуміння поведінки людей: театральне мистецтво може допомогти поліцейським у розумінні того, які чинники впливають на поведінку людей та які фактори їх мотивують.

3. Культурна компетентність: знання театального мистецтва надають розуміння різних культур та традицій, які сприяють взаєморозумінню і довірі співбесідників. Це надає можливість краще взаємодіяти з представниками різних культур, соціальних сфер та уникати непорозумінь та конфліктів.

Малоосвіченість може призводити до неправильного розуміння важливості та значення культурних пам'яток та історичних подій, до неправильного використання або знищення духовних і матеріальних цінностей, що несе за собою негативний вплив на національну культуру та ідентичність. Через це також відбувається збільшення випадків дискримінації та нетерпимості в суспільстві. Недостатнє розуміння культурних різниць та традицій сприяє виникненню конфліктів між різними соціальними та етнічними групами.

Отже, культурна та моральна грамотність має серйозний вплив на розвиток та стабільність країни, тому важливо підтримувати та розвивати культурні знання та навички серед курсантів, які опановують фахові і загальноосвітні дисципліни, щоб стати гідними захисниками і будівниками незалежної України.

САКРАЛЬНІ НАЗВИ МІКРОТОПОНІМІВ В ОНОМАСТИКОНІ ЖИТОМИРА

Онімний простір українців перебуває в постійному русі, оновленні, особливо зараз, в період російсько-української війни, коли українські оніми намагаються маніфестувати свою українську сутність та національні цінності. За «Лінгвістичною енциклопедією» О. Селіванової (2010): «ономастикон – це сукупність онімів у певній мові, формі існування мови, функціональному стилі, сфері вживання мови, творчості мовної особистості, тексті, дискурсі, на певній території, у певний історичний період розвитку мови». Урбанонімний простір вже понад 100 років привертає увагу українських та закордонних науковців, оскільки ще А. Загнітко акцентував увагу на тому, що «...найменуванням вулиць, провулків, проспектів властивий особливий статус не тільки в географії міста, але й у його історії та національно-культурному тлі...» [8, с. 1]. Дослідниця Т. Купач порівнює топонімію зі своєрідним містком, який певним чином структурує простір та час у свідомості людини, а також акцентує увагу на тому, що в семантиці топонімів виявляється біографія географічних найменувань, а саме їх етимологія, мотиви та номінативні особливості, культурні конотації назв географічних об'єктів [4, с. 148, 149].

Лінгвістичне дослідження мікротопонімів не втрачає своєї актуальності й сьогодні. За тлумачним словником мікротопонім – вид топоніма, власна назва невеликого місцевого географічного об'єкта та частини макрооб'єктів [2, с. 675]. Більш повно описано семантику цього поняття О. Лужецькою: «мікротопоніми – назви невеликих за розміром та формою рукотворних об'єктів, зокрема частин села, кутків, вулиць, доріг, стежок тощо, а також природних реалій – боліт, горбів, гір, долин, лугів, пасовищ і под.» [5, с. 1]. Оніми постійно перебувають у фокусі уваги науковців: етимологію українських топонімів вивчали Д. Бучко, А. Коваль, О. Купчинський, Г. Лабінська, В. Лучик та ін. Топоніми Житомирщини досліджували П. Білус, О. Карпенко, М. Никончук, Л. Ящук та ін. Професор І. Огієнко першим серед науковців розглядав сакральний статус української мови, також сакральну семантику досліджують Т. Вільчинська, В. Лучик, П. Мацьків, Н. Пуряєва, М. Скаб, Н. Сокіл-Клепар, М. Худаш та ін.

Для української ойконімії та урбанімії характерні християнські мотиви, саме такого спрямування оніми функціонували та були масовими на початку ХХ століття, водночас в часи Радянської України вони стали зникати через тотальне перейменування населених пунктів та міських об'єктів, що «...привело до втрати приблизно кожного четвертого історичного ойконіма й більшості урбанонімів...» [6, с. 282; 7, с. 772]. Сакральні назви мікротопонімів в ономастиконі Житомира відображають культурну, історичну та суспільну автентичність та унікальність нашого міста. За лексикографічними джерелами семантика поняття *сакральний* – те саме що сакраментальний, який стосується релігійного культу, обрядовий, ритуальний; священний, ритуальний; 2. Який став звичайним, традиційним [2, с. 1285]. Н. Сокіл-Клепар, аналізуючи семантику поняття *сакральний* дає більш детальний опис: сакральне – це надприродні істоти, які є об'єктом поклоніння в певному релігійному культурі; це релігійні цінності: віросповідання, віровчення, церква; це сукупність предметів, осіб, дій, текстів, які входять в систему релігійного культу [7, с. 771]. Науковиця також відзначає, що найчастіше сакральний український ономастикон проявляється в антропоніміконі (імені та прізвищах), ойконіміконі (назвах населених пунктів), мікротопоніміконі, хрононіміконі (найменування свят), хрематоніміконі (назви релігійних споруд) [7, с. 771]. Сакральні мікротопоніми не можна описати та окреслити лише за допомогою мовних засобів, оскільки вони є своєрідними символами, знаками надприродного. Дослідниця Н. Сокіл-Клепар акцентує увагу на тому, що назви вулиць із сакральною семантикою вживаються як постійний епітет до слова, пов'язаного із місцями або предметами релігійного поклоніння. [7, с. 773].

У Житомирі нараховується близько 877 вулиць, провулків, проїздів тощо. Відповідно до розпорядження Житомирського міського голови від 19 лютого 2016 року «Про перейменування топонімічних об'єктів та демонтаж пам'ятних знаків у м. Житомирі» було перейменовано 87 вулиць і провулків [3]. Частина перейменованих вулиць та провулків отримали нові назви, пов'язані із сакральною семантикою. Розглянемо деякі з цих назв. Покровська вулиця та провулок Покровський отримали назви від церкви Покрови Пресвятої Богородиці УПЦ, яка розташована саме на цій вулиці. Успенський провулок (у XIX ст. історична назва вулиця Успенська) – ця вулиця в давнину була значно довшою, ніж зараз, та виходила до сучасного Свято-Успенського собору на житомирському Подолі. Поруч з вулицею Кафедральною розташований Хресто-Воздвиженський кафедральний собор УПЦ. Вулиця Костельна отримала свою назву, оскільки саме поруч з цією вулицею розмістилась історична споруда Житомира – конкафедральний костел Святої Софії. Тому найменування вулиць Житомира: Костельна, Кафедральна, Покровська, Успенський провулок – своєю внутрішньою семантикою вказують на наявність на цих вулицях саме таких релігійних об'єктів: костелу, кафедрального собору, церкви Покрови Пресвятої Богородиці, Свято-Успенського собору.

Провулок Священника Жилюка названий на честь православного священника, доктора теології, настоятеля Крошнянської Покровської церкви, духівника Житомирської єпархії Української православної церкви Київського патріархату Іоана Жилюка. Вулиця Митрополита Андрея Шептицького названа на честь українського релігійного діяча, предстоятеля Української греко-католицької церкви, митрополита Галицького, архієпископа Львівського. Ці вулиці названі на честь вітчизняних священнослужителів. Оскільки в Житомирі проживають представники різних національностей, при перейменуванні вулиць Житомирська адміністрація підтримала пропозиції польської національної спільноти міста, тому у місті з'явилися вулиця Святого Йоана Павла II та вулиця Святого Зигмунта Фелінського. Вулиця Святого Йоана Павла II отримала назву на честь 264-го Папи Римського, поляка Йоана Павла II, на цій вулиці сьогодні розташована Римо-католицька парафія Божого Милосердя Києво-Житомирської дієцезії. Вулиця Святого Зигмунта Фелінського отримала назву на честь архієпископа Варшавського, святого Римо-католицької церкви. Таким чином ці вулиці названі на честь зарубіжних священнослужителів.

На особливу увагу в нашому місті заслуговують споруди культової діяльності – церкви, храми, костели, монастирі та прилеглі до них території, як об'єкти рукотворного характеру. Номінація сакральних споруд в Україні відбувалась більш-менш усвідомлено, приурочували ці об'єкти певним святам, що мали захищати релігійну громаду цієї споруди, або назвам релігійних свят, які вшановувала релігійна громада [1, с. 15]. Дослідники В. Баньої та Н. Сокіл-Клепар називають такі оніми – *еклезіоніми* – топоніми, власна назва місця проведення обряду, місця поклоніння в будь-якій релігії, назва церкви, каплиці, костелу, кірхи, монастиря [1, с. 15; 7, с. 774]. Науковці виокремлюють в назвах релігійних споруд *агіоніми* (назва споруди по імені святих) та *геортоніми* (найменування споруди за назвою релігійного свята) [7, с. 774]. У Житомирі проживають представники різних релігійних конфесій: православні, римо-католики, греко-католики, протестанти, іудеї та інші. Тому місто славиться великою кількістю релігійних споруд: Спасо-Преображенський кафедральний собор УПЦ, Свято-Хресто-Воздвиженський кафедральний собор УПЦ, Свято-Успенський Архієрейський собор (Подільська церква) УПЦ, Свято-Миколаївська церква, церква Покрови Пресвятої Богородиці УПЦ, Свято-Михайлівський кафедральний собор ПЦУ. Римо-католицька церква має в Житомирі конкафедральний костел Святої Софії, семінарійський костел Святого Іоанна з Дуклі, костел Святого Вацлава, парафію Святого Апостола Андрія, парафію Божого Милосердя. Також у місті функціонує храм Святого Василя Великого УГКЦ, Лютеранська кірха (вона ж Баптистська церква), Церква «Заповіт Ісуса Христа», синагога тощо. Дослідники відзначають, що людина намагається певним чином сакралізувати свій простір навколо, номінуючи рукотворні об'єкти, що відіграватимуть певні захисні функції в її земному житті [7, с. 775].

Підсумовуючи дослідження про відображення сакральних мотивів в ономастиконі Житомира, відзначимо необхідність перейменування вулиць, оскільки це вербальні пам'ятки

культури і духовності місцевих мешканців. Окрім того, сакральна семантика назв житомирських вулиць пов'язана із місцями або предметами релігійного поклоніння або вулиці названі на честь вітчизняних та зарубіжних священнослужителів. За семантикою назви житомирських сакральних споруд в більшості належать до *агіонімів* (костел Святої Софії, костел Святого Іоанна з Дуклі, костел Святого Вацлава, парафія Святого Апостола Андрія, храм Святого Василя Великого, Свято-Миколаївська церква, Свято-Михайлівський собор, Церква «Заповіт Ісуса Христа»), а частково – до *геортонімів* (Спасо-Преображенський собор, Свято-Хрестовоздвиженський собор, Свято-Успенський собор, церква Покрови Пресвятої Богородиці).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Баньої В. Деякі аспекти дослідження мікротопонімів. // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. 2015. Випуск 20. С. 15–19. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2015_20_5. (дата звернення: 21.04.2023).
2. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ, 2009. 1736 с.
3. Вулиці Житомира. URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Вулиці_Житомира%](https://uk.wikipedia.org/wiki/Вулиці_Житомира%20) (дата звернення : 21.04.2023).
4. Купач Т. Г. Топонімія як мовний образ території України // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія : Географія. 2010. Вип 21. С. 148–156. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_geogr_2010_21_24 (дата звернення : 20.04.2023).
5. Лужецька О. Б. Мікротопонімія Південно-Західного Опілля. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, спец. 10.02.01 – українська мова. Івано-Франківськ. 2015. 20 с. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1227/1/автореферат.pdf>. (дата звернення : 23.04.2023).
6. Лучик В. Сакральні мотиви в топонімії Центральної України. Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія. 2010. Вип. 509–511. С. 279–284. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnusf_2010_509-511_44. (дата звернення : 20.04.2023).
7. Сокіл-Клепар Н. Сакральна мікротопонімія в українському ономастиконі // Народознавчі зошити. 2014. № 4 (118). С. 771–777. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/94477> (дата звернення : 21.04.2023).
8. Титаренко А. А. Урбанонімія Кривого Рогу: структура, семантика, функціонування. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, спец. 10.02.01 – українська мова. Дніпропетровськ, 2015. 23 с. URL : https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/dissertations/K08.051.05/autoreferat_5637c87bbffcb.pdf. (дата звернення : 20.04.2023).
9. Хрести, скульптури та розп'яття: який вигляд мають релігійні споруди в центрі Житомира. URL : https://www.zhitomir.info/news_194523.html (дата звернення : 21.04.2023).

В. А. Старовойт,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

ХУДОЖНЄ ПОРІВНЯННЯ ЯК ВИРАЗНИК МОВЛЕННЄВОЇ ЕКСПРЕСІВНОСТІ В РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «БУКОВА ЗЕМЛЯ»

Марія Матіос майстерно володіє словом. Кожна її книга – це поезія в прозі. Роман Марії Матіос «Букова земля» відзначається широким використанням порівнянь, метафор, епітетів та гіпербол. Її порівняння, метафори, епітети такі насичені й яскраві, що все описане переживається так, ніби воно відбувається от просто зараз з тобою. Наповненість книги діалектними особливостями й певним суржилом робить її ще більш реалістичною та живою.

Авторка дуже глибоко й кропітливо досліджувала різні документи, одразу видно що Марія Матіос писала про свою батьківщину, бо й жаргонізми, і сленг, і діалекти, і традиції – все настільки детально і повністю розкрито, що ти розумієш ті місця, неначе сам там побував.

Роман «Букова земля» пов'язаний з фольклорними джерелами. Його тексти народжуються з фольклорної поетики й стилістики, зберігаючи лад непідробного первісного звучання. Але найбільше вражає, звичайно, образність поетеси, її свіже, креативне й провокативне мислення, сповнене внутрішньої динаміки, напруги, засноване на антитезі й парадоксі, гіперболі й іронії, здатне хвилювати та дивувати.

Мета роботи – дослідження порівняння як стилістичного засобу в романі «Букова земля» М. Матіос.

Стилістичні особливості роману «Букова земля» не аналізувалися, тому ця тема є новою й актуальною.

У романі авторка досить яскраво та колоритно вживає порівняння. Роман наскрізь пройнятий жагою новизни, пошуком словесної палітри, яка б найяскравіше передала красу створених нею образів. Саме тому характер думки в текстах авторки виявляється в постійному пошуку зіставлень: «Жінка найлютішими словами кляла Петра на чім світ стоїть, проте тихим, шиплячим, **як у гадини, голосом**» [4, с. 13]; «Позадю здивованого Творця розпушували б веселе, **як райдуга, пір'я пещені дрохви**» [4, с. 37]; «Відважні пугачі і шуліки, лякаючи мініатюрних рябчиків і сірих куріпок, розправляли б над ними крила, **як парасолі**» [4, с. 37]; «Я розпадаюся від цього життя, **як висохла грудка землі від дощу**» [4, с. 46]; «Коли б той дядько Клаус не був такий упертий, **як його брат!**» [4, с. 48]; «Коли ж доходило до реальності – **як щурі із дірок, повилазили всі прикроці і небезпеки для подорожувальників**» [4, с. 52]; «Катінчин круглий, **мов м'ячик живіт**» [4, с. 133]; «У протилежну сторону – до університету – **мов черепаха, повільно повз червоно-жовтий трамвай**» [4, с. 136]; «Збуджене, **мов вулик, місто**» [4, с. 143]; «Від тюрми до тюрми під наглядом конвойних солдатів із голими шаблями брели вони усі, **мов яка худобина чи череда овець**» [4, с. 165].

Порівняння, як один із експресивно-виражальних засобів у романі «Букова земля» можна поділити за рівнем засвоєння мовою на загальноновживані та індивідуально-авторські.

Використовуючи загальноновживані порівняльні звороти зі сполучниками, Марія Матіос продовжує традицію цього тропу в українській літературі. Як відомо, порівняння широко застосовували ще в усній народній творчості.

З-посеред сполучників, які письменниця використовує в цій категорії порівнянь, можна виокремити такі: *як, ніби, мов, немов, наче, неначе*. Вони представляють неметафоричні порівняння, асоціації в яких є прямими та простими; вони не відходять далеко від явища й ґрунтуються на прямих ознаках. Такі художні порівняння загальнономовного (досить часто фольклорного) характеру авторка конструює на основі традиційних, об'єктивних естетичних уподобань. Завдяки своїй переважно двочленній структурі ці тропи реалізують формально-смісловий характер. У романі «Букова земля» такі конструкції переважають над іншими. Наприклад: «*А тим часом хори-молитви невтомно*

розстилаються від землі до небес, **як прозорі скатертини**» [4, с. 16]; «Долоня, здається, накриває мініатюрний простір Округу, **як парасоля**, і на мить затримується над ним» [4, с. 40]; «рівенький, **як струна**, ішов широким пружним кроком» [4, с. 79]; «Почуття між пошлюбленими незрідка спалахували, **як сірники**» [4, с. 96]; «...хапає повітря, **мов яка рибка**, викинута з води на берег» [4, с. 199]; «А золота, **як сонце**, панія уже розкотисто сміється» [4, с. 199]; «Її бліде обличчя таке поморщене, **ніби осінній скоцюрблений буковий лист**» [4, с. 199]; «Сам собі складаєш молитви, коли страшно, коли шрапнелі виривають м'ясо дерев легко, **мов яке тісто**, а кулі прошмигують попри вуха, **як осиний рій**» [4, с. 211]; «...і цей звук уночі звучав, **ніби грім**» [4, с. 489]; «Гафія, **ніби ножем**, уражена в самісіньке серце» [4, с. 507].

Досить часто авторка використовує поширені порівняльні звороти: «Опісля Катінка прокидалася під обід із цілком зневоленням рухом крові у тілі, добра, **як великодня паска**, і щаслива, **ніби її везли крізь ніч двадцять пар коней**» [4, с. 75]; «Чорні загострені ялиці, обвішані снігом, **як наповненими бесагами**, обступали село з усіх боків упритул до вигону, на якому вишикувалося сотки чоловіків із мисливськими рушницями, так, **нібито всі вони одночасно зібралися на велике полювання**» [4, с. 170]; «А баронеса, виблискуючи клубами у золотій парчі, пишним станом і добре оголеними грудьми, з копицею рудого волосся, такою високою, **як Стіжок над Берегометом**, і кучерявою, **як ранній ліщиновий цвіт**, огортає Дарія запашиним туманом, що пливе з її пазухи, рук і шкіри, і сміється такими білими і блискучими зубами – аж хочеться торкнутися їх пальцями» [4, с. 198]; «Тонкі, **мов лева шабель**, блискавки навхрест шматували безхмарне вранішнє небо, **нібито ножем кроїли хліб на скибки**» [4, с. 581].

У романі «Букова земля» переважають порівняння зі сполучником *як*. Наприклад: «...рівенький, **як струна**, ішов широким пружним кроком» [4, с. 79]; «...делікатно інкрустованими різними породами дерева в дереві чи тонким, **як волос**, різнокольоровим бісером» [4, с. 79]; «... озируючись на старшого сина Юра – високого, **як драбина**» [4, с. 171]; «...у свої п'ятнадцять років витягнута, **мов жердка**» [4, с. 235]; «Николай зі скуйовдженим волоссям, червоний, **мов рак**, стояв перед спокійним Георгом, тримаючи руки в боки» [4, с. 246]; «Порожньо, **як у висохлій криниці...**» [4, с. 291]; «Доктор Вайссельбергер сидів на лавочці берлінського вокзалу і, **як риба**, викинута на берег, раз у раз ковтав повітря відкритим ротом» [4, с. 317]; «Ну, так, довелось казати прямим текстом: не відстоюватиме свої попередні вимоги, вас зламують, **як суху гілку**» [4, с. 333]; «Волосся злегка дрижало, **як дрижить чи хвилюється поверхня води перед бурею**» [4, с. 359]; «...погладив, **як малу дитину**» [4, с. 375].

Ще однією характерною ознакою мови художнього світу Марії Матіос постають індивідуально-авторські порівняння, що мають складну логіко-семантичну основу, а тому потребують асоціативної розумової активізації суб'єкта. Це, можливо, дещо ускладнює сприймання читачем контексту, стилістична роль якого визначається тим, що в ньому слово, яке є виразником інформації про роботу естетичної свідомості автора, набуває нові емоційно-оцінні відтінки. Зв'язкою в порівняннях цієї категорії постають здебільшого сполучники *як*, *немов*, *наче*, *ніби*: «Думки склалися, **як порубані дрова в повітрі**: одні до одних, рівенькі, гладенькі» [4, с. 96]; «Одну ніч Калина-небога сниться, а на другу ніч ведуть мене до криміналу, **як бика на бойню**, – і так мені лихо... так мені брезкло на душі, куме, що сам би у кримінал ішов здаватися...» [4, с. 169]; Гафія сиділа, **як припечатана**, стиснувши перед собою у замок пальці до посиніння, і раз за разом повторювала «отченаш» [4, с. 514]; «...а жінка без чоловіка в такому небезпечному світі – так, **як граблі без держака**» [4, с. 633]; «...бо була йому тоді така солодка, **як вода у маминому кориті**, а він її – грізний і лагідний одночасно, **як грім серед зими...**» [4, с. 692]; «...видувся його дитинячий живіт, **як півняче воло**» [4, с. 749].

Такі індивідуально-авторські сполучникові порівняння набувають у творі гіперсемантизації, адже їхня експресивність є високою через потужну образність, забарвлену генетично первинним значенням, і новим контекстуальним виявом.

Отже, використання порівнянь – це одна з найхарактерніших ознак високої майстерності Марії Матіос як текстотворця. Авторка дуже часто вживає порівняння для

змалювання художнього образу персонажів, розкриття їхнього внутрішнього світу, при виділенні особливих рис характеру героя твору, його мови, вдачі і, звичайно, в описах картин природи. До того ж, через влучно дібране порівняння письменниця висловлює і своє ставлення до певної події та персонажа. Уплітаючи в мовний простір текстів подібні фрагменти, Марія Матіос захоплює читача своїм умінням органічно поєднувати мальовничі пейзажі з психологічним станом персонажів роману.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Пономарів О. Д. Стилiстика сучасної української мови. Київ : Либiдь, 1992. 248 с.
2. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика. Київ : Вежа, 1994. 240 с.
3. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилiстика української мови. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
4. Матіос Марія. Букова земля. Роман-панорама завдовжки у 225 років. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2019. 928 с.

ОСОБЛИВОСТІ БІЛІНГВАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЖИТОМИРСЬКИХ ШКОЛАХ

Білінгвізм означає співіснування та використання двох чи більше мов. В Україні функціонують найбільше дві мови – українська та російська, а також інші мови національних меншин, які мають свої специфічні особливості функціонування [3, с. 131].

Білінгвізм є важливим аспектом української мовної політики, який сприяє розумінню та толерантності між культурами й мовами. Законодавство України гарантує право на використання мов національних меншин у певних сферах, а саме: освіта, культура, масові комунікації та інші. Часто виникає конфлікт між українською та російською мовами, що призводить до напруження в суспільстві [1].

Дослідження двомовної освіти в Україні проводили різні науковці та дослідники. Наприклад, взаємодію мов у процесі навчання, їх взаємовплив вивчали О. Павлик, Н. Зорька, Л. Асанова, В. Бойченко, В. Колкунова, А. Солodka, Е. Бекірова, М. Вахицька, Т. Окуневич, К. Маргітич, Є. Бубнов та багато інших науковців. Дослідження з двомовної освіти зазвичай охоплюють питання щодо законодавчої бази, практичної реалізації, особливостей двомовної освіти на формування мовних компетенцій та інше.

Білінгвальна освіта є важливою складовою розвитку сучасної України. Нижче наведемо кілька напрямів розвитку білінгвальної освіти в Україні:

1. Розвиток двомовності: Україна є багатомовною країною, і розвиток двомовності є важливим елементом білінгвальної освіти. У деяких регіонах України, зокрема у Закарпатській області, забезпечення білінгвальної освіти є пріоритетом.
2. Вивчення іноземних мов: Україна знаходиться в європейському контексті, тому вивчення іноземних мов є важливим елементом білінгвальної освіти. У школах та університетах України посилюють вивчення іноземних мов, зокрема англійської, німецької та французької.
3. Розробка програм та матеріалів для білінгвальної освіти: українські освітяни працюють над розробкою програм та навчальних матеріалів для білінгвальної освіти. Наприклад, у 2019 році було запущено проєкт «Англійська мова в українських школах», який передбачає розробку програм та навчальних матеріалів для вивчення англійської мови.
4. Розвиток міжнародних програм обміну: українські студенти та вчителі мають змогу брати участь у міжнародних програмах обміну, які допомагають покращити їхні знання іноземних мов та культурний досвід. Такі програми включають Erasmus+ та Fulbright.

Навчальні плани для білінгвальних класів спеціалізованих шкіл переважно розробляються з урахуванням міжнародних стандартів та рекомендацій Міністерства освіти і науки України. Такі навчальні плани передбачають спеціальний підхід до вивчення іноземної мови та інших предметів, забезпечуючи збалансований розвиток мовленнєвих та когнітивних навичок учнів. Основні складові навчальних планів для білінгвальних класів спеціалізованих шкіл можуть мати такі елементи:

- мовна підготовка: вивчення мови, розвиток мовленнєвих навичок та вивчення граматики й лексики;
- мовленнєва практика: використання іноземної мови в різних життєвих ситуаціях, зокрема й у межах предметів;
- предметна освіта: вивчення різних предметів, зокрема математики, історії, географії, науки, літератури тощо, з використанням іноземної мови;
- розвиток критичного мислення: сприяння розвитку критичного мислення та аналітичних навичок учнів, зокрема через дискусії та презентації;

- міжкультурна комунікація: формування навичок міжкультурної комунікації, розуміння та поваги до культур та традицій різних країн;
- розвиток творчих здібностей: стимулювання творчих здібностей учнів, зокрема через проекти та дослідження.

Поняття *мовної поведінки* ще недостатньо опрацьоване в соціолінгвістиці, через це аналіз типів поведінкових проявів особистості значно ускладнюється. Мовна поведінка школярів стикається із проблемами становлення особистості, тому формування та реалізація відбувається в досить неоднозначних умовах, серед яких:

а) в умовах офіційного спілкування, де особи, що знаходяться в комунікативній взаємодії не є рівноправними;

б) в умовах «підліткового бунту», оскільки особи, що досягли віку від 10 до 17 років знаходяться в одній підлітковій групі, але належать до різних вікових підгруп [2].

Щоб дослідити білінгвальну освіту в житомирських школах було проведено анонімне опитування учнів. Усі заклади освіти в Житомирі є українськомовними й навчання в закладах освіти здійснюється українською мовою. Аналізуючи отримані дані, маємо такі результати: учасники анкетування на запитання «Якою мовою ви спілкуєтесь у повсякденному житті?» відповіли: переважно українською – 44,4 %; українською і російською мовами рівномірно – 16,7 %; Це нам дає змогу стверджувати, що більшість школярів спілкується українською мовою. Під час уроків понад 90 % опитаних говорять лише державною мовою, а на перерві тільки 42,6 % опитаних послуговуються українською. Значна частина відповідей – 33,3 % – припадає на суржик; 18,5 % опитаних на перерві спілкуються українською і російською мовами рівномірно.

Якщо зробити висновок, то простір комунікації в школах міста Житомира залишається двомовним, тобто досить поширеним є явище диглосії. Українською мовою користуються на уроках учні та вчителі, але під час неформального спілкування, на перерві або позашкільних заходах, засобом спілкування між комунікантами часто є російська мова.

Для школярів досить важливою та показовою залишається мовна поведінка вчителів, які під час закінчення уроку або на перерві не перемикаються на іншу мову, а спілкуються лише українською мовою.

Українська мова була й залишається одним із атрибутів державності України, із цим твердженням погоджуються 90,7 % учнів міста Житомира. В анкеті наводилося питання про престижність спілкування українською мовою, то 88,9 % учнів стверджують, що українська мова є престижною. Важливого складовою навчального процесу із будь-якого предмета, це є живе спілкування між учнями та вчителями не тільки під час уроків, а й на перерві, у позаурочних та позашкільних заходах. Школярі наслідують поведінку вчителя, тому важливо, щоб учитель був толерантним, володів високими моральними якостями та дотримувався мовного етикету.

Отже, підсумовуючи вищесказане на підставі анкетування можна зробити висновок, що в мовленні школярів міста Житомира взаємодіють дві мови – українська та російська. В українськомовній школі діти, які спілкуються українською мовою, часто обирають у позаурочний час або на перерві російську мову, тому що вона більш поширена в неформальному спілкуванні учнів і здебільшого сприймається ними як престижніша.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Масенко Л. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 164 с.
2. Позняк Д. Комунікативні сфери української та російської мов у регіональному вимірі // Соціальна психологія. 2007. №1. С. 53–69.
3. Українське суспільство та європейські цінності // Звіт за результатами соціологічного дослідження. Київ, 2017. 58 с.

Я. І. Стецько,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

ВИКОРИСТАННЯ СЛЕНГУ В КНИЗІ «ЕЛ І ЕВА» НАДІ БІЛОЇ

Уже не одне десятиліття лінгвісти, психологи, соціологи й культурологи досліджують такий феномен, як сленг. Цей факт пояснюється безперервним процесом поповнення лексичного складу мови. Сленг у тексті – це один з лінгвістичних засобів впливу на читача, формування його світогляду, поведінки, сприйняття та оцінки навколишнього середовища, що й пояснює причини зростання його популярності. Залучення лексики, яка виходить за рамки літературної мови, є цікавим явищем у публіцистиці і англійськомовних, і українськомовних видань. Лексична система мови, як і підсистема сленгу, – найдинамічніші системи сучасних мов.

Функціонування сленгу вивчали О. Горбач, Л. Ставицька, С. Мартос, С. Пиркало та інші науковці. Зазначена проблема активно розроблялася й розробляється зарубіжними дослідниками, наприклад: Дж. Кротті, Р. А. Спірсом, Е. Партріджем та ін.

Учені намагаються дати визначення сленгу, проте, як показало вивчення наукової літератури з виокремленої теми, єдиного підходу до цього явища досі немає. Утім, деякі аспекти та проблеми вживання сленгу залишаються наразі відкритими для дослідження, а саме: доцільність використання сленгу, його функції в мові. Відсутність системного підходу до аналізу сленгу, широкий спектр методів його дослідження, роль англійської мови як міжнародної мови спілкування, механізми впливу газетного тексту на світогляд читача, пильний інтерес учених до молодіжної мови визначають актуальність цього дослідження.

Слід звернути увагу, що термін *сленг* частіше вживається в англійській мові, проте останнім часом він активно поширився і в українській. Дослідниками до кінця не з'ясовано, коли слово *slang* уперше з'явилося в англійській усній мові. Мовознавець, фахівець в царині молодіжної субмови й укладач словника сленгу Ерік Партрідж стверджує, що письмово воно вперше було зафіксоване у XVIII столітті. Тоді воно означало «образу». Приблизно в 1850 році цей термін став використовуватися ширше, як позначення «незаконної» просторічної лексики». У цей же час з'являються синоніми слова *slang* – *lingo*, що використовувався переважно в нижчих прошарках суспільства.

Розгляньмо визначення сленгу української мовознавиці Лесі Ставицької. Вона тлумачить сленг, як практично відкриту мовну підсистему ненормованих, стилістично знижених лексико-фразеологічних одиниць, які виконують оцінну (звичайно негативну) та евфемістичну функції [2, с. 41].

Книга Наді Білої «Ел і Ева» – це приклад сучасного молодіжного роману, у якому розповідається про життя підлітків. Вони ще тільки перші кроки роблять у доросле життя, тому не мають необхідного життєвого досвіду, щоб з легкістю впоратись з деякими ситуаціями. Їх будні сповнені емоцій, переживань і цікавих (хоча іноді доволі болісних) відкриттів [1].

Кожен з героїв іде своїм життєвим шляхом, але переживають молоді люди при цьому дуже схожі емоції. Вони пізнають світ і людей, учаться дружити, закохуються, розчаровуються, помиляються, і в процесі цього всього неминуче дорослішають [1].

Молодіжний сленг у романі Наді Білої допомагає передати атмосферу підліткового життя й надає тексту експресивного забарвлення. Трапляються запозичення з англійської мови: *От тільки фішка в тому, що батьки моніторять його шкільну кредитку* [1, с. 10]; *У відділені для кешу ніякого кешу не було* [1, с. 114]; *Я зараз зніму майку, окей?* [1, с. 185]; ... *бо в них же фак він і є фак* [1, с. 54]; *І невже ваша кохана дівчина, кохана до нестями, ніколи не обирала тупорилого квотербєка шкільної футбольної команди?* [1, с. 16] тощо.

Низка слів позначає абстрактні поняття: *Може, в Ела взагалі сьогодні непруха і цей залізний птах повернеться з десяти тисяч метрів точнісінько в термінал F аеропорту Бориспіль* [1, с. 6]; *Узагалі-то його вечори – твітер, ютуб, ігрова приставка, безперервна*

балаканина малечі – жахливе **нудилово** [1, с. 10]; Але все це було окей, майже **веселуха** [1, с. 18].

Ужито сленгізми на позначення дій: *Ми вже готові **зжерти** слона!* [1, с. 37]; *Місто ще **дрихло** у прохолоді світанку* [1, с. 19]; *Терон там крута тьотка, що **мочить** злодюг після апокаліпсису* [1, с. 50]; *Але **зависали** вони нормально* [1, с. 51]; *Куди б **звалити**?* [1, с. 70].

Використовуються слова для називання молодого людини: *Біля Ела хропів **чувак** у майці, задерши руки за голову* [1, с. 4]; *Коротше, на відео **пацан** розповідав, що перше побачення чоловіки й жінки сприймають не однаково й зовсім не так, як є насправді* [1, с. 53].

Своєрідно називається їжа: *Про вчорашні **снікерси** й **печенюхи** він волів не згадувати* [1, с. 41]; одяг та взуття: *Знімай **кроси** тут, – Ева вказала Елові на верхню полицку під вішалкою, – став їх зліва...* [1, с. 48]; *Батьки купували йому класні **шмотки**, рокерські* [1, с. 76]; грошей: *Я про п'ятдесят тисяч на рік. **Баксів**, па! – закричав Ел* [1, с. 477].

Мисленнєві процеси теж отримують спеціальні назви: ***Догнав**, що я не тупа?* [1, с. 46]; *Бо вона перед тобою не розкрилася. **Хаваєш**?* [1, с. 74]; ***Донерла** нарешиті, що він не місцева істота* [1, с. 18].

Отже, в аналізованому творі активно вживаються сленгізми з різною стилістичною метою: відобразити соціальний статус героя, стилізувати мовлення літературних діячів відповідно до вікової категорії, образно увиразнити мовленнєву канву тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Біла Надя. Ел і Ева: роман. Львів : Видавництво Старого Лева, 1011. 496 с.
2. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг. Київ : Критика, 1005. 461 с.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ПЛАТФОРМ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У цифрову епоху впровадження платформ у викладання української мови стає все більш актуальним. Комп'ютерні технології дають нові можливості для створення перспективних методів навчання, а сучасні платформи значно підвищують і покращують ефективність навчального процесу.

Використовуючи сучасні платформи, учителі можуть покращити навчальний досвід для своїх учнів, зробивши його цікавим, інтерактивним та персоналізованим.

Термін «платформа» розпочали застосовувати не так давно, а саме після появи інтернет-технологій у сфері освіти. У Європі вже з кінця 80-х років ХХ ст. застосовували різні платформи підтримки дистанційного навчання.

Джордж Сіменс відомий своїми дослідженнями в галузі технологій навчання як основоположник концепції «підключеного навчання». У 2005 році він запропонував нову теорію навчання, водночас стверджуючи, що новітні технології мають величезний вплив на навчальну діяльність людини. Він писав, що «...технології змінили те, як ми живемо, як ми спілкуємося і як ми вчимося» [7]. З огляду на зазначене Джордж Сіменс відстоював нову теоретичну концепцію, яка ставить у центр технологію як один з іключових компонентів.

Джон Д. Брансфорд, професор педагогіки зі Стенфордського університету, досліджував ефективність використання технологій у навчанні. Він стверджує, що використання технологій може покращити результати навчання та підвищити мотивацію студентів [1, с. 59–84].

Сучасні технології навчання встановлені відповідними законодавчими актами: законом «Про Національну програму інформатизації»; розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні»; наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» (Про затвердження Положення, 2013); Міністерства освіти і науки України «Концепція розвитку дистанційної освіти України» тощо [3; 4; 5; 6].

Про використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу навчання, середовища спілкування та спільної діяльності наголошено в Концепції Нової української школи, яка є орієнтиром для реформування середньої освіти в Україні [2].

Основні переваги використання сучасних платформ навчання української мови полягають у:

- збільшенні мотивації учнів;
- можливості індивідуалізації навчального процесу;
- забезпеченні доступу до різноманітних джерел інформації.

На нашу думку, найефективнішими платформами для навчання української мови є такі: Всеосвіта, НаУрок, LearningApps, Quizlet.com, Wordwall, Quizizz, Google Форми, Liveworksheets, LearningApps.org, Kahoot.

Широкий спектр онлайн-сервісів дає змогу організувати контроль знань на багатьох рівнях. Принципи використання згаданих вище сервісів схожі, тому кожен викладач може обрати оптимальний спосіб забезпечення процесу контролю знань та урізноманітнити навчальний процес.

Один із принципів сучасного навчання – «Навчання через дію» (Learning by Doing). Успіх у навчанні досягається тільки тоді, коли учень відчуває корисність і необхідність засвоєння знань. Практична діяльність є поштовим до пізнавальної діяльності й одночасно слугує критерієм перевірки істинності знань.

Отже, у процесі застосування вчителем указаних онлайн-сервісів під час уроків, зокрема практичної діяльності, учень отримує знання, формує вміння й закріплює навички в

цікавій сучасній формі. У школі вчитель має приділяти більше часу на практику, а не на теорію. Використання сучасних освітніх платформ дає змогу реалізувати цей принцип.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бренсфорд Дж. Д., Брофі, С., Вільямс С. Коли комп'ютерні технології зустрічаються з навчальними науками: проблеми та можливості. *Журнал прикладної психології розвитку*. 2000. Випуск 21 (1). С. 59–84.
2. Ковальчук В. І., Воротникова І. П. Моделі використання елементів дистанційного навчання в школі. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Том 60 № 4. С. 58–74.
DOI: 10.33407/itlt.v60i4.1763 URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1763/1225>
3. Міністерство освіти і науки України. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації. 2020.
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>
4. Положення про електронні освітні ресурси. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.10.2012 р. № 1060. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12#Text>
5. Про затвердження Положення про дистанційне навчання. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>
6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145- VII (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
7. George Siemens Connectivism: a learning theory for the digital age. *International Journal of Instructional Technology & Distance Learning*. 2005. № 2. S. 5. Retrieved from http://www.itdl.org/Journal/Jan_05/index.htm.

К. А. Хаустович,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

ІДІОСТИЛЬ, ІДІОЛЕКТ, ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ ЯК ПРОЯВ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ПИСЬМЕННИКА

Світоглядна картина автора є одним із основних чинників формування його індивідуального стилю. Письменник використовує мову як засіб здійснення свого художнього задуму, виражає власні почуття та суб'єктивні думки, підбирає особисті мовні одиниці, які вказують на його лінгвістичні вподобання (нестандартний стиль подання матеріалу, неологізми, оригінальні синтаксичні конструкції тощо). У такий спосіб авторська творча манера виражається в художньому мовленні, створюючи неповторну мовленнєву картину світу. Незважаючи на це, у лінгвістиці порушується питання про доречність вивчення індивідуального стилю письменника. Проблема мовленнєвої майстерності письменника є однією з головних у лінгвостилістиці художнього тексту. Проте зараз не існує єдиної загально визнаної дефініції аналізованого терміна. Так, у лінгвостилістиці використовують такі назви: *ідіостиль*, *ідіолект*, *індивідуальний стиль* і т. д. Деякі дослідники або ототожнюють, або розмежовують їх.

Питання індивідуального стилю письменника досліджували Ю. Арешенков, Р. Довганчина, С. Єрмоленко, І. Ришкевич, О. Селіванова, Л. Ставицька, А. Ткаченко.

Мета роботи – проаналізувати термінологічні особливості у визначенні мовної майстерності письменника як відображення авторської мовної картини світу на прикладі творчості Є. Концевича.

Ю. Арешенков вважає, що ідіостиль виявляє себе внаслідок діяльності зі створення тексту та в естетичній діяльності мовника. Через що він відбивається в інтеграції часто обраних тем, жанрів, засобів і прийомів, необхідних задля побудови тексту та передання інформативних й емотивно-експресивних компонентів. Дослідник також співвідносить терміни ідіолект-ідіостиль як певну ієрархію: ідіостиль – це система ставлень до різноманітних способів авторепрезентації засобами ідіолекту, індивідуально встановленого мовною особистістю [1, с. 6].

О. Селіванова окреслює, що «ідіолект є індивідуальним різновидом мови, яка реалізується в сукупності різних ознак мовлення окремого носія мови, а в письмовому мовленні виявляє риси ідіостилію» [11, с. 167].

Поняття *ідіолект* створений за моделлю терміна *ідіолект*, щоб позначити індивідуальний варіант мовлення. Відмежовуючи поняття ідіостилію та ідіолекту, варто наголосити, що ідіолект автора означає всю сукупність його текстів у хронологічному порядку. А сукупність текстотвірних домінант та констант певного автора, які визначають створення цих текстів саме в такому порядку – ідіостиль [13, с. 144].

Часто трапляються випадки ототожнювання термінів *ідіолект* та *ідіостиль*. Так, у «Словнику літературознавчих термінів» вони окреслюються майже синонімами, а індивідуальна мова відображається найважливішою складовою індивідуального стилю [6]. І. Ришкевич указує, що поняття *ідіостиль* та *ідіолект* співвідносні [10]. Схожу думку має Р. Довганчина, вважаючи, що вся сукупність створених ним текстів та текстопороджувальні домінанти є ідіолектом певного автора [2].

У «Літературознавчому словнику-довіднику» визначено індивідуальний стиль так: «іманентний (властивий його внутрішній природі) прояв істотних ознак таланту в конкретному художньому творі, мистецька документалізація своєрідності світосприйняття певного автора, його нахилу до ірраціонального чи раціонального мислення, до міметичних принципів (принципів уподібнення) чи розкутого образотворення, його естетичного смаку, що в сукупності формують неповторне духовне явище» [8, с. 312].

До основних компонентів індивідуального стилю письменника входять композиція та тема твору, його художній зміст, стилістичні засоби, багатство мови автора, стилетвірні чинники, період, у якому творив автор, ідеї тощо.

С. Єрмоленко вказує, що індивідуальний стиль формується «на зв'язку мови і мислення, на формуванні мовної картини світу, в якій поєднано загальне й індивідуальне, загальне й одиничне» [3, с. 305].

Терміни *індивідуальний стиль* й *ідіолект* використовуються в енциклопедії «Українська мова» як синоніми: «стиль індивідуальний, ідіолект – сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших; своєрідність мови окремого індивіда» [14, с. 676].

На думку Л. Ставицької, ці поняття дозволено уподібнювати, але за умови, якщо при дослідженні звертатиметься увага на дату й місце народження автора, історико-культурні чинники, соціум та інші обставини, які впливають на мову письменника [12].

Однак ряд науковців ці терміни розрізняють, термін *ідіостиль* використовують як синонім до *індивідуальний стиль* та акцентують на пов'язаності цих понять з термінами *світобачення письменника*, *мовна особистість*, *мовна картина світу* [9].

Усе вище сказане дозволяє зробити висновок про те, що мова може існувати лише в людському мовленні. Аби досягнути закономірності існування мови, необхідно досліджувати її на окремих текстах. А найкращим прикладом функціонування мови є доробок майстрів слова, які виражають крізь свою призму національну мовну картину світу. Адже індивідуальний стиль автора з'являється у вибірковості, оперуванні лінгвістичними засобами, формуванні складних образів.

Особливість авторського світогляду відображається на всіх мовних і структурних рівнях тексту. Вона спонукає до відбору таких елементів, котрі є найактивнішими в процесі відбиття розуміння дійсності автором за своїми мовними властивостями. І все це є основою мовленнєвої майстерності автора художнього твору.

Яскравий приклад самобутньої та неповторної мовної майстерності – Євген Концевич. Письменник відзначився тонким психологізмом та талантом до гумору, уміючи поєднувати людські страждання з сатиричними коментарями в новелістиці. Від самого початку Євген Концевич показав себе як зрілого українського стиліста.

Індивідуальний стиль Є. Концевича найкраще вирізняється через порівняння: «*А китиці тої покрівлі були такі ж нерівні, почорнілі, такі ж похилені у всі боки, як ще недавно господареві зуби*» [4, с. 110].

Непоміченими не можуть залишитися метафори: «*Час зненацька затвердів і покотився по його ж голові кам'яним, як жорно, колесом*» [4, с. 37].

Наявні й елементи індивідуалізації: «*Пардонт, о пардонт*», «*симпозіум, колоквіум чи, може, випивон на найвищому рівні?*» [5, с. 31].

Уособлення часто пов'язані з рослинами: «*Власне, вона лежала на весь свій велетенський зріст, мов розстріляна людина... Ні, не дерево. Антонів давній друг. З яким довелося прожити довгі роки. Змалечку... А дерево, спершись на дві недоломлені гілляки, ніби намагалось підвестись на ліктях. Але сил вже бракувало*» [5, с. 3].

Тонка гра слів є обов'язковою частиною стилю Є. Концевича: «*...це заліплення чи, можливо, засліплення легко зійшло тоді за щирю монету*»; «*...в Житомирі під завісу відбулося ще одне незабутнє міро-приємство... великою міроюприємне міро-приємство...*» [7, с. 119].

Цікавий склад лексики є невід'ємною частиною авторського стилю, а саме: мала кількість діалектизмів на противагу частому використанню суржикових слів: «*Драсц-це*» [4, с. 22], «*А його тре так, щоб юшка текла*», «*Я цього так не облішу – до участкового піду*» [4, с. 134], «*Про таку мечтав?*» [4, с. 152].

Не оминає автор виразну емоційну лексику: «*Трухляве вже доробало*» [4, с. 117].

Характерним є для письменника топоніміка. Наприклад, у «*Двох криницях*» була помічена вулиця Садова», «*Йдучи вулицею*» *Житний ринок, провулок Кривий*».

Отже, поняття *індивідуальний стиль* та *ідіостиль*, характеризуючи мовну особистість автора, до кінця не мають єдиного трактування в лінгвістичній науці. Мовна майстерність

Є. Концевича малодосліджена та приховує в собі неоціненні особливості використаних стилістичних засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Арешенков Ю. «Стиль» як категоріальне поняття стилістичної науки. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. праць / наук. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2001. Вип. 117–118 : Слов'янська філологія. С. 5–10.
2. Довганчина Р. Ідіостиль в аспекті художнього перекладу. *Філологічні студії*. Луцьк, 2007. С. 81–86.
3. Єрмоленко С. Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Єрмоленко, С. Бибик, О. Тодор; за ред. С. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
4. Концевич Є. Дві криниці: оповідання, новели, етюди, спогади. Київ : Дніпро, 1990. 191 с.
5. Концевич Є. Йдучи вулицею: Оповідання. Київ : Радянський письменник, 1985. 160 с.
6. Лесин В. М., Пулинець О. С. Словник літературознавчих термінів. 3-тє вид. перероблене і доповнен. Київ, 1985. 43 с.
7. Лецькін М. Пройтися по лезу часу / Житомирщина в письменницькому вимірі. Житомир : Видавництво ЖДУ ім. Івана Франка, 2010. 144 с.
8. Літературознавчий словник-довідник / Р. Гром'як, Ю. Ковалів та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
9. Переломова О. Мовний аспект ідіостилію Валерія Шевчука. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/31880/32-Perelomova.pdf?sequence=1>
10. Ришкевич І. До проблеми ідіостилію автора в художній літературі. *Актуальні проблеми романо-германської філології : матеріали III наук.-практ. семінару* / уклад. О. Белих, О. Галапчук-Тарнавська, Г. Цимбалюк. Луцьк, 2014. С. 283–285.
11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 672 с.
12. Ставицька Л. Про термін ідіолект. *Українська мова*. 2009. № 4. С. 3–15.
13. Ткаченко А. О. Мистецтво слова. Вступ до літературознавства: підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів. 4-те вид., випр. і доповн. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2009. 448 с.
14. Українська мова : енциклопедія / гол. ред. кол. В. М. Русанівський [та ін.]. Київ : Вид-во Українська енциклопедія ім. М. Бажана, 2004. 824 с.

ОСОБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ЛЕКСИКИ В ПАМ'ЯТЦІ «ДІЛОВА МОВА ВОЛИНИ І НАДДНІПРЯНЩИНИ XVII СТОЛІТТЯ»

Пам'ятка «Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII століття» є документом, який відображає особливості уживання сільськогосподарської лексики на наших землях у староукраїнський період. Серед джерел вивчення історії української мови писемні пам'ятки мають першорядне значення, адже саме вони документально засвідчують систему мови певної доби, показують, у якому напрямку розвивалися та чи та фонема, морфологічний елемент, синтаксична конструкція, як ішов розвиток функцій словотворчих засобів службових слів, розкривають шляхи й причини вимирання, виникнення й розвитку нових елементів мовної структури, поповнення її словникового складу [1].

Сільськогосподарська лексика – це величезний пласт слів у будь-якій мові. На сьогодні комплексного дослідження цього пласту лексики немає.

Провівши дослідження тексту аналізованої пам'ятки, можемо відзначити такий розподіл груп лексики: назви сільськогосподарських культур (2 %); назви сортів сільськогосподарських тварин (4 %); найменування сільськогосподарських робіт (1 %); одяг, прикраси, тканини (21 %); назви сільськогосподарських продуктів (4 %); назви сільськогосподарських знарядь (2 %); назви господарських приміщень, споруд та ділянок (6 %); назви рослин (2 %); побутові назви (22 %); назви, пов'язані з людиною, її фізичного та психічного стану (10 %); назви числових понять, грошових одиниць, одиниць виміру (7 %); назви юридично-адміністративних понять (17 %); зобов'язання і повинності (2 %) (див. рис. 1) [2]:

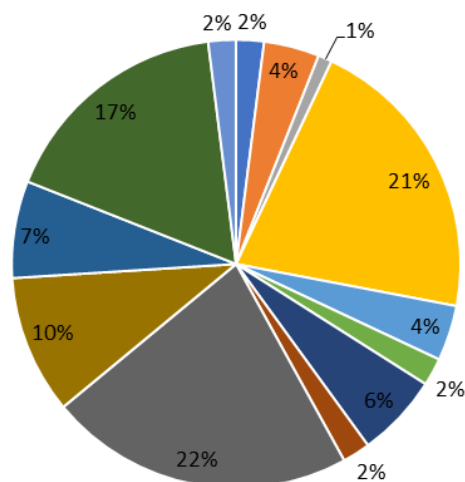

Рис. 1. Тематичні підгрупи сільськогосподарської лексики в пам'ятці «Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII століття»

Загалом лексика аналізованої пам'ятки досить різноманітна та багатощарова. Вона відображає не лише сільськогосподарську термінологію, а й містить багато слів, пов'язаних з різними царинами життя того часу, а саме: ремесло, торгівля, релігія тощо. Така різноманітність лексики свідчить про багатство та розмаїтість культури та життя людей того часу [3].

Наприклад, до групи «назви сільськогосподарських культур» увійшла така лексика, як: *збожся* 'група рослин зокрема родини злаків' (с. 137); *пшеницы* 'пшениця' (с. 94); *овса* 'овес' (с. 25); *по(л)ме(р)ки пшона* 'чверть літру пшона' (с. 36); *жито(м)* 'жито' (с. 75). Це сільськогосподарські культури, які вирощували на цих землях у XVII ст. та ін.

Серед лексики, що позначає сільськогосподарських тварин, було знайдено такі приклади: *бы(д)ло(м) рогаты(м)* ‘велика рогата худоба’ (с. 138); *поголовя* ‘загальна кількість голів худоби в господарстві’ (с. 29); *о(в)цы* (с. 171); *вепри* ‘дикий кабан’ (с. 171); *коня булано(г)[о]* (с. 39); *клячу буланую* ‘кінь’ (с. 206); *воло(в) два* (с. 32); *коро(в) три* (с. 32); *сверепу рыжую* ‘кобила’ (с. 36); *kozy* (с. 79); *барано(в) два(д)цати* (с. 79) тощо.

Зазначимо назви сільськогосподарських продуктів: *масла дежку* (с. 15); *сыры* (с. 58); *сал свины(х)* (с. 58); *муки житъное* (с. 205) та ін.]

Серед назв сільськогосподарських знарядь виокремлено: *топо(р)* (с. 207); з *возами* (с. 208); *ведро* (с. 208); *валило* ‘пристрій у водяному млині, в якому валили полотно’ (с. 129); *кадь* ‘велика бочка, чан, міра місткості’ (с. 306) та ін.

До назв господарських приміщень, споруд та ділянок ми віднесли такі приклади: до *(с)ве(т)лицы* ‘світла парадна кімната в будинку’ (с. 60); *мешкане* ‘житло’ (с. 254); у *ста(и)ни* ‘стайня’ (с. 121); *за(м)ку г(с)дръско(г)[о]* ‘замок’ (с. 26); *коморы зацепъка* (с. 59); *волица* ‘масток’ (с. 276); *имене* ‘масток’ (с. 122) тощо.

Велику групу склали побутові назви, наприклад: *зо (в)сими пожи(т)ками* ‘речі’ (с. 27); *сано(к) двое* (с. 36); *ду(г) две* ‘дуга’ (с. 36); *гребло* ‘скребло’ (с. 36); *сапета* ‘плетенка із пруття’ (с. 306); *свепета* ‘вісячий вулик диких бджіл’ (с. 306); *судєревный* ‘змішаний (про ліс)’ (с. 307) тощо.

Також у тексті можна знайти діалектні та регіональні слова, вислови, які можуть бути корисними для вивчення локальних особливостей уживання мови в певних регіонах України. Загалом, пам’ятка «Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII століття» є важливим джерелом для вивчення та реконструкції історичної лексики української мови, зокрема сільськогосподарської термінології. Вона дозволяє не лише збагачувати науковий доробок з лексикології, а й розуміти культурні та історичні особливості життя людей у минулому.

Отже, проаналізувавши пам’ятку ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. ми виокремили 300 слів аналізованої сільськогосподарської лексики. Пам’ятка «Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII століття» має велике значення для вивчення лексикології, оскільки вона дає змогу дослідникам вивчати вживання та значення лексики в XVII столітті на певних територіях України. Текст містить значну кількість термінів та словосполучень, які пов’язані з цариною сільського господарства. Це дозволяє вивчати не лише самі терміни, а і їхні семантичні особливості та використання в різних контекстах тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови. Ужгород : Закарпатське обласне видавництво, 1960. 416 с.
2. Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.: збірник актових документів / відп. ред. В. В. Німчук; підг. до видан.: В. В. Німчук, В. М. Русанівський, К. С. Симонова, В. Ю. Франчук, Т. К. Черторизька. Київ : Вид-во «Наукова думка», 1981. 316 с.
3. Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження. Київ : Ін-т історії України НАН України, 1998. С. 37.

КОНЦЕПТ ВОДИ В УКРАЇНСЬКОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Образ води загалом дуже амбівалентний. І один з найдавніших і найширших, адже це одна з чотирьох стихій, до яких в людей у всі часи було сакральне значення, незалежно від релігійних вірувань. Воду, як руйнівну силу боялися і водночас поважали як джерело життя. «Нею позначають і пояснюють вічність, космічний простір, межу між світами і станами людського буття, а також життєдайне жіноче начало, родючі сили природи, кохання. Тобто вода в уявленні давніх людей виступає Праматір'ю Світу»[3, с. 50] Це ж була річ, яка прямо визначала пріоритети людей, це одна з головних умов потрібних для існування. Міста будувались біля або навколо водойм, сила води використовувалась в технологічних процесах, як от ковальстві. Без доступу до водних ресурсів неможливий розвиток господарства. Навіть взяти до уваги вислови давнього філософа Фалеса Мілетського «Все з'являється з води і у воді розпадається». З незамінною роллю води в житті людини і всього людства важко не рахуватися. Що ж до самого символу в українській культурі. Вода займала важливе місце в дохристиянських слов'янських обрядах. Можна сказати, що існував свого роду культ води. Біля водойм влаштовували ігрища, з самою водою були пов'язані демонологічні уявлення про водяників і русалок, які були шановані і могли як допомогти так і нашкодити, це згодом перейшло і у власнеукраїнську фольклорну традицію. Ще більшого значення набула вода з приходом на українські території християнства. Адже там немало різних нюансів пов'язані з водою. І навіть зміна релігійного порядку ніяк не зменшила тої ваги архетипу води. На початку біблійного тексту Святий Дух ширяє над водою, перетворюючи хаос на космос. І це лише одна згадка, а всього вода згадується в Святому Письмі 284 рази (232 в Старому Заповіті, і 52 в Новому), жодна інша назва мінералу, навіть *земля*, не є такою поширеною.[4, с. 32]. Одне з важливих свят в році це є Водохреща, на це дійство люди зносили до церкви воду з метою її освяти. Далі цю святу воду зберігали весь рік вдома, використовували як оберег від злих сил, збірці приповідок Іван Франко фіксує «Боїться як чорт свяченої води», кропили нею худобу, бджіл. Нею ж лікували хвороби і намагались зцілювати хворих, або вмивалися для покращення здоров'я. В кожному господарстві мала бути свячена вода. Окрім Водохреща, Михайло Грушевський подає інформацію про інший спосіб освячення води: «На свято Введення, ще до недавня святили воду зовсім нехристиянським способом: брали воду в такому місці де сходяться три води, проливали потім ту воду через полум'я, підставляючи миску – така вода вважалася особливо чудодійною супроти хвороб і уроків»[2, с. 145]. Якщо говорити про воду в релігійних обрядах, то сюди ж відноситься купання немовляти під час хрещення. Сама традиція пов'язана з самим Ісусом, адже саме хрещення символізує духовне народження. А вода там займає ключову роль, дитину або тричі обливають або занурюють, так само мають зануритися, ті хто приймають хрещення в дорослому віці. Використовується вода і під час похорону. Є спеціальний обряд обмивання покійника. Ця традиція має ще язичницькі основи, свого роду очищення, це обов'язковий елемент провідів людини. Є задокументовані згадки про задіяння води у весільних традиціях і обрядах. Як окремий акт на під час весілля спільне вмивання. На Лемківщині молоді вмивались в річці, і кидали туди гроші, після чого обтирались сорочками одне одного. За словами фольклориста Федора Вовка «Існування його наприкінці XII ст. засвідчено документально, якщо вважати що слова в кінці «Правил митрополита Кирила» – «Ми чули що в околицях Новгороду ведуть молодих до води і ми забороняємо це» – не є пізнішою вставкою»[1, с. 308]. Вода відіграла роль і пасхальний період. Перший понеділок після Великодня ще називають, водним, мокрим або полив'яним, в цей день за уявленнями вся вода ставала цілющою. Хлопці часто обливали водою дівчат. І це було лиш показником успіху.

Вода – це дуже широкий образ, адже часто це він втілюється в різних виглядах в українській це і дощ, і повінь і криниця і річка і багато інших. Той же самий образ криниці,

як джерела води також ніс в собі святість і чистоту. Те ж саме стосується і струмків. Про це свідчать і багато народних висловів і заборон, не плювати в криницю, не смітити біля неї тощо або ж існує прислів'я «Яка криниця, такий господар». До криниць ставилися з великою пошаною і доглядали. Часто цей образ потрапляв і в художні тексти. Там багато фігурує, наприклад, в історичних піснях і в піснях про кохання. Криниця або річка ставали місцем зустрічі закоханих. Або ж чиста вода могла втілювати свіжість і молодість, дівочу вроду. В тих же піснях фігурували пов'язані з водою, символи дощу і хмар, які переважно були символом туги, небезпеки. І ще вода образ води безпосередньо перетинається з поняттям сліз. Тобто, це дає змогу набагато ширше оглянути місце води в уявленнях народу. Тепер варто сказати, що точно могла символізувати вода. Це насамперед родючість, це дотично і господарської культури, якій життєнеобхідна вода. Родючість землі і живих істот. Тут ще раз згадавши воду у весільних обрядах можна згадати слова Грушевського про воду і родючість: «Вода, цей символ розмноження і парування, почавши від новорічного, теперішнього йорданського поливання закоханих пар і великоднього обливання, та літніх грищ, коло води, і весільного кроплення водою молодих при вступі до нового двору, і обрядового умивання або купання після комори, перед вступом в подружжя, що сильно виглядає на форму старого заключування подружжя при воді» [2, с. 140]. Вода була символом і здоров'я, знову ж таки звертаючись до весільних традицій, бачимо збережену форму привітання молодої батьком: «Будь здорова, як вода, будь весела, як весна, будь родюча, як земля...». Вода може виступати і символом часу і його плину. На підтвердження цього є вислови: *скільки води сплигло вже, вчорашньої води не доженеш*. Дуже схоже до того вода символізує і просто рух, змінність і колообіг, щось приходить з водою або за нею йде. Вагомим є уособлення у воді чистоти. Так як вже згадувалось вода слугувала для очищення тим чи іншим методом змивала весь негатив. Так як вода була оцим символом чистоти вона не приймала щось нечисте, тому нею перевіряли. У воду кидали злодіїв і якщо він не тонув, то все таки був винним, а коли вода приймала – невинним. Ця практика використовувалась і пізніше для виявлення відьм, чарівниць і упирів. Була вода і символом наполегливості *вода камінь точить* або *бити струменем*, тобто сильно. Водночас попри таку необхідність для життя, були у води і негативні сторони. Наприклад, як швидка річка або повінь могли забирати життя людей і нищити господарство. Дуже поширений, і навіть у фразеологізмах з самої роботи цей символ *забрала вода, як під воду пішло*. Так вода була і символом руйнації і сили природи. Вживався і як символ невідомого і небезпечного, тому й не можна лізти у воду не знаючи броду. Або доказом є вираз *каламутна вода*, що означає щось нечисте, неясне. Або ще іноді вода в значенні водойм може бути і символом великої відстані. *Десь за рікою* в народній творчості означає далеко, або ж казкове *за морями* з схожим значенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології. Київ. 1995.
2. Грушевський М. Історія української літератури. Том 1. Київ : Либідь, 1993, 392 с.
3. Дмитренко М. Українські символи. Київ : Народознавство. 1994.
4. Стрікаленко Т. Образ-символ «вода» в ментальності, культурі та етиці українського народу. Social and economic aspects of education in modern society. Варшава. 2021.

К. Т. Яриновська,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. Л. Вигівський)

ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК СКЛАДОВА ВІЙСЬКОВОГО КОМУНІКАТИВНОГО ДИСКУРСУ

У сучасних соціально-історичних умовах армія як окремий соціальний інститут посідає одне із домінуючих місць в системі формування суспільних інститутів. Повномасштабне вторгнення на територію України та продовження військового стану робить дослідження військового дискурсу з огляду на функціонування у ньому різноманітних мовних одиниць як ніколи популярним, тому це підтверджує *актуальність* обраної теми.

Військовий дискурс з точки зору науки перебуває на перетині військового й науково-технічного дискурсів. Він утворюється як результат інституціонального спілкування, що використовує чітко окреслену систему мовних засобів, орієнтованих на згаданий вище вид діяльності. Військовий дискурс – це, по суті, вузькоспеціалізована професійна комунікативна галузь, що складається із фахових підгалузей [5, с. 42]. В. В. Погонєць означає поняття «військовий дискурс» як «комунікативну підсистему мовлення (текст у сукупності з позамовними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими чинниками)» [6].

Для того, щоб зрозуміти, з чого складається комунікативна складова військового дискурсу варто звернути увагу на класифікації військового дискурсу з жанром. Приміром, Г. М. Стрільковський виділяє два типові види військово-технічного тексту, зважаючи на їх функціональне призначення:

- тексти інформаційного змісту: військово-інформаційні, військово-наукові та військово-публіцистичні (за ознакою наявності спільних рис з стилями);
- тексти, що регламентують буденне життя й діяльність збройних сил (статути, положення, правила, настанови, а також військово-ділові тексти: накази, доповіді, розпорядження, зведення даних, рапорти, доноси тощо – цю групу зазвичай називають «військові документи» [5].

Найбільш характерною рисою військового дискурсу, на думку дослідників О. А. Кучинської й О. В. Ларченкова [1], є мінливий (темпоральний) характер військової системи загалом щодо мети, завдань й вимог, які ставить перед збройними силами державна влада або суспільство. Зважаючи на це, військова лексикологія, зокрема термінологія вважається галуззю, яка постійно потребує вивчення й дослідження, оскільки з кожним днем у мовленні з'являється все більше й більше комунікативних одиниць.

У мовознавстві під дефініцією «термін» мається на увазі «слово або словосполучення, що точно позначає якість поняття, що застосовується в науці, техніці, мистецтві. На відміну від слів загальноживаних, які часто бувають багатозначними, терміни, як правило, однозначні, їм також не властива експресія» [2].

Військова термінологія, відповідно є мовним вираженням військової діяльності й засобом комунікації військовослужбовців. Дуже часто, виникає мова кодів, що використовує прості й звичні лексеми у незвичних формах, проте комунікація для учасників мовлення цілком зрозуміла. За відсутності побідної кодової мови, що може бути розшифрована реципієнтом, розуміння деталей бойових завдань буде неможливим, і їх практичне виконання призвело б до величезних втрат [1, с. 203]. Військова термінологія складається із термінів та мови військових організацій й персоналу як певної дискретної категорії [1]

Науковиця Л. А. Пекарська [4] репрезентує такі особливості військової терміносистеми:

- 1) багаторівнева організація, тобто є кілька підсистем, одна із яких відповідає за певну галузь;
- 2) використання дефініцій великої кількості наукових й технічних галузевих систем термінів;
- 3) регламентований характер більшості дефініцій;

4) повна або часткова відсутність емоційно-експресивного забарвлення [4, с. 95–96].

Склад сучасної військової й військово-технічної термінології, незалежно від того, яку мову вона репрезентує, за Л. Л. Нелюбіним [3], не є постійним. Він постійно змінюється у зв'язку із зникненням з ужитку деяких слів або зміни їх значень, безперервного поповнення новими дефініціями, приміром, у зв'язку зі створенням збройних сил на території нашої країни, реорганізацією різних видів військових підрозділів, появою й розробкою сучасного військового обладнання, нової зброї військової техніки, модернізація й удосконалення стратегій ведення бойових дій [3, с. 14].

Військова термінологія як складова військового комунікативного дискурсу складається в мові будь якої держави проходячи певні етапи, таким чином відображаючи соціально-історичну, суспільно-культурну ситуацію, характерну для сьогодення. Таким чином, військова термінологія репрезентована сукупністю військових термінологічних одиниць, які розуміються як типові лексичні комунікативні номінативні одиниці. Такі одиниці позначають загальновійськові або військово-спеціальні науково-технічні поняття й функціонально закріплені за певною галуззю військової справи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кунч З. Й, Наконечна Г. В., Микитюк О. Р., Теглівець Ю. В, Булик-Верхола С. З. Теорія терміна: конкретизація лексико-семантичних парадигм. Львів : Галицька видавнича спілка, 180 с.
2. Медвідь М. В., Дембровська О. Б. Термін як елемент сучасної термінологічної системи. URL: http://elibrary.nubip.edu.ua/10199/1/Термін_як_елемент_сучасної_термінологічної_системи.pdf. (дата звернення 15.04.2023).
3. Петрина О. С. Формування та функціонування англомовних та українських терміносистем банківської сфери : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.02. Львів, 2016. 32 с.
4. Погонєць В. В. Поповнення військової лексики та фразеології англійської мови : лінгвальний та соціолінгвальний параметри : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запорізький національний університет, 2019. 22 с.
5. Щербакова О. Л. Дискурс і текст як об'єкти лінгвістики. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. 2014. С. 294–297.
6. Side R., Wellman G. Grammar and Vocabulary for Cambridge Advanced and Proficiency. Spain : Graficas Estella, 2000. 288 p.

МАТЕРІАЛИ УЧНІВ

А. Д. Базилюк,
учениця Наукового ліцею
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент, учитель української мови Г. І. Гримашевич)

ПРИЗВИЩА УЧНІВ НАУКОВОГО ЛІЦЕЮ ЖИТОМИРСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Антропоніміка – один із розділів ономастики, який вивчає найменування людей (імена, прізвища, прізвиськ, псевдоніми). Прізвища – це не тільки ідентифікація особи й вирізнення її з-поміж інших, а й важливе джерело інформації для дослідження мови, відображення специфіки її розвитку, збереження давнього лексичного складу та вивчення історії нашого народу. З огляду на зазначене українські прізвища поряд з іншими класами антропонімів привертали увагу мовознавців як із позиції діахронії (напрацювання С. Бевзенка, Л. Гумецької, В. Денисюка, О. Добровольської, І. Єфименко, Р. Керсти, Р. Осташа, І. Фаріон, М. Худаша, Л. Ящук та ін.), так і синхронії (дослідження Г. Бучко, В. Горпинича, І. Желєзняк, Л. Масенко, В. Німчука, А. Поповського, Ю. Редька, І. Сухомлина, О. Ткаченка, М. Худаша, П. Чучки та ін.). Водночас учені акцентували увагу на проблемах регіональної та діалектної антропоніміки (Ю. Бабій, Б. Близнюк, Н. Булава, Г. Бучко, Н. Головач, Л. Кракалія, Л. Кравченко, Л. Лісова, Ю. Новикова, С. Панцьо, Г. Панчук, Н. Рувьова, І. Фаріон, Ю. Фернос, О. Хвищук, В. Шевцова, П. Чучка та ін.). Словотвірні особливості українських особових назв, зокрема й прізвищ, вивчали С. Бевзенко, П. Білоусенко, Т. Братушенко. Походження прізвищ досліджували А. Білецький, І. Варченко, М. Демчук, В. Німчук, І. Сухомлин. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених українським прізвищам, і досі актуальними є проблеми дослідження цих антропонімів, зокрема виявлення їх складу, аналіз їхньої лексичної бази, структурно-словотвірних особливостей тощо.

Об'єкт нашого дослідження – прізвища (145 одиниць) учнів Наукового ліцею Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Мета роботи – здійснити комплексний аналіз лексико-семантичних і словотвірних особливостей прізвищ учнів ліцею.

П. Чучка зазначає, що прізвища – наймолодший клас особових назв в українській антропонімії, які покликані називати родину та кожного з її членів і так визначати місце іменованого в суспільстві [1, с. 23], а сучасне прізвище лише називає людину, позначає її і в такий спосіб ідентифікує сім'ю та кожного з її членів у громаді [2, с. XVIII]. Основне призначення прізвища – в об'єднанні групи кровноспоріднених осіб, щоб за допомогою цього родинного знака відрізнити один родинний осередок від іншого та протиставляти їх [1, с. 23].

Аналіз 145 прізвищ учнів 10 та 11 класів Наукового ліцею Житомирського державного університету імені Івана Франка дає підстави зробити такі висновки та узагальнення:

1. Опрацювання наукової літератури з досліджуваної проблеми засвідчило, що українські мовознавці порушують питання часу виникнення, етимології, розвитку й функціонування прізвищ у різні періоди, адже українські прізвища – важливе джерело для дослідження мови, історії, матеріальної та духовної культури народу. Прізвищева система українців досить строката за походженням, лексичною базою, має специфічні фонетичні, лексичні, словотвірні, морфологічні особливості, словозміну, регіональні відмінності, представлена в низці лексикографічних видань.

2. Лінгвісти працювали над проблемами дефініції прізвища як одиниці антропонімної системи (П. Чучка, М. Худаш, Ю. Редько, Л. Масенко, І. Єфименко, І. Сокол та ін.), класифікації прізвищ (П. Чучка, М. Худаш, Г. Бучко та ін.), вивчення їх у діахронії (Б. Близнюк, Т. Братушенко, А. Залеський, І. Єфименко, О. Неділько, І. Фаріон, О. Ющишина, Л. Ящук та ін.) та синхронії на матеріалі різних теренів України (Ю. Бабій, І. Корнієнко, Н. Булава, Л. Кравченко, Ю. Новикова, Р. Падалка та ін.), дослідження особливостей їхнього словотворення (Ю. Блажук, Г. Бучко, Л. Масенко, В. Німчук, О. Ткаченко, В. Фридрак та ін.) тощо.

3. Узявши за основу класифікації вчених, у процесі дослідження прізвищ учнів ліцею ми здійснили їх класифікацію за тематичними групами. Аналізований матеріал дає підстави виокремити такі групи прізвищ:

1) похідні від імен: *Василенко, Васильєва, Величко, Данильчук, Данилюк, Демчишин, Дем'янчук, Денисюк, Єгоров, Захарчук, Зіновчук, Кіріков, Кірюшин, Кондратюк, Костікова, Левик, Лукашевич, Малиновський, Малиновська, Мартинчук, Матвєєв, Мирончук, Михайловська, Нацевич, Невмержицька, Олексюк, Омельченко, Опанасюк, Остапенко, Павловська, Павлюк, Романюк, Роміцин, Савич, Савчук, Сергеян, Степаненко, Федорченко, Фесюк, Хомич, Янішевський*;

2) утворені від назв виду діяльності, професії: *Колесник, Колеснікова; Коваленко, Ковальчук, Колеснікова, Корзун, Лимар, Мазяр, Малярчук, Машталяр, Мельнийчук, Мельник, Мельниченко, Палійчук, Понамарчук, Резніченко, Табарчук, Ткаченко, Ткачук, Шевчук*.

3) рослин: *Смерека, Стародубенко, Яблочнюк*;

4) тварин: *Зайко, Зубро, Кицюк, Козенюк, Козлова, Козюченко, Кукуленко, Орел, Сова, Чайковська, Черновол*;

5) етнічної чи територіальної належності: *Літвінеко, Ляшенко, Поліщук, Залужна, Збаражська, Мошківська, Невмержицька, Суботович*;

6) похідні від назв знарядь праці, предметів побуту, їхніх частин та речей: *Піщик, Сокирко, Колосова, Бохонко, Пирогова*.

4. Дослідження словотвірної структури прізвищ ліцеїстів дає підстави стверджувати, що найбільше їх утворено за допомогою патронімного суфікса *-ук (-юк, -чук)* – 36 одиниць (24,8 %): *Базиліюк, Гнатюк, Данильчук, Данилюк, Дем'янчук, Денисюк, Захарчук, Зіновчук, Павлюк, Ковальчук, Козенюк, Кондратюк, Лисюк, Малярчук, Мартинчук, Мельнийчук, Мирончук, Олексюк, Опанасюк, Осадчук* та ін. Високий ступінь продуктивності в утворенні прізвищ учнів ліцею демонструють суфікси *-енк(о), -к(о)* – 26 одиниць (17,9 %): *Василенко, Іщенко, Коваленко, Козюченко, Гунченко, Бохонко, Брожко, Величко, Беспалько, Бохонко, Брожко, Гулько, Зайко* та ін. Часто вживаними для утворення прізвищ ліцеїстів є суфікси *-ськ (-цьк)* – 24 прізвища (16,5 %): *Багінська, Башинський, Боримська, Буяльська, Жуковська, Забродська, Завадська, Заремська, Збаражська, Кальватинський, Каневська, Малиновський, Малиновська, Мошківська, Невмержицька, Павловська, Телецький, Трушковська, Умінська, Цивінська, Чайковська, Шатковський, Янішевський* та ін.; *-ов (-єв)* – 13 одиниць (9 %): *Бутузова, Єгоров, Кіріков, Козлова, Колеснікова, Копосова, Костікова, Пирогова, Ударова, Шарова, Матвєєв, Черняєва, Васильєва*. Найменший ступінь продуктивності для утворення прізвищ ліцеїстів мають суфікси *-ин (-ін)* – 6 антропонімів (3,5 %): *Демчишин, Кірюшин, Роміцин, Бабушкін, Труніна, Харина*, *-ик*: *Колесник, Левик, Мельник, Піщик, Рудик*, *-ович (-евич)* – по 5 прізвищ (3,4 %): *Абрамович, Вандрович, Лукашевич, Нацевич, Суботович*, *-ар (-яр)* – 4 одиниці (2,8 %): *Беженар, Лимар, Мазяр, Машталяр*, *-ан, -ун* – по 3 прізвища (2,1 %): *Сергеян, Чуян, Шурпан, Корзун, Піскун, Цвігун*; *-ич* – 2 одиниці (1,4 %): *Савич, Хомич*, *-ач, -унь* – по 1 прізвищу (0,7 %): *Лобач, Самунь*. Крім суфіксального, відзначаємо незначну кількість прізвищ, які утворені лексико-семантичним (5 прізвищ, 3,4 %): *Орел, Сова, Смерека, Кисіль, Піщик* та безафіксним способом (3 прізвища, 2,1 %): *Перегуда, Скок, Проноза*.

Отже, найбільшими за обсягом є лексико-семантичні групи прізвищ із різними суфіксами, похідні від чоловічих імен, назв професій, індивідуальних (переважно зовнішніх) особливостей, територіальної чи етнічної належності. Лексично базою для більшості з них слугували імена різного походження, назви виду діяльності та професії першого носія прізвища, індивідуальні ознаки першого носія прізвища, апелюючи, назви за територіальною та етнічною ознакою, назви флори та фауни тощо. Словотвірна структура аналізованих прізвищ підтверджує, що в основному вони утворені суфіксальним способом за допомогою різних суфіксів, із-поміж яких переважають *-ук (-юк, -чук), -енк(о), -к(о), -ськ (-цьк)*.

Перспективи наукових пошуків убачаємо в дослідженні походження прізвищ ліцеїстів, проведенні опитувань учнів ліцею для з'ясування рівня їхніх знань про історію свого прізвища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Чучка П. Глобальні, національні та регіональні ознаки прізвищ. *Дивослово*. 20003. № 10. С. 23–25.
2. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. Львів : Світ, 2005. 704 с. + XLVIII с.

К. І. Ліщинська,
учениця Відокремленого підрозділу «Науковий лицей»
Державного університету «Житомирська політехніка»
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Б. П. Білоус;
педагогічний керівник: вчитель української мови та літератури Т. Г. Цюрко)

СУЧАСНА ВІЙСЬКОВА ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ

Із початком російсько-української війни вагоме місце в сучасному інформаційному просторі займає військова лексика.

Розвиток лексичного складу військових термінів української мови зумовлений запитом суспільства, що є актуальним у нинішніх умовах війни.

Актуальність питання зумовлена запитом новітнього українського суспільства на отримання даних щодо розвитку лексичного складу сучасної мови.

За останні роки в складі військової лексики зросла кількість новітніх лексем, на що вплинула велика кількість взаємопов'язаних чинників, у тому числі особливості менталітету.

Загалом військова термінологія тісно пов'язана з розвитком власне оборонної здатності країни, тому питання формування армії мають прямий вплив на склад військової термінологічної бази в мові.

Військові чини є вагомою складовою системи термінів в українській мові на позначення військових назв. У складі звань 2001 та 2020 років є суттєві відмінності, що характеризують як і державну політику щодо творення нового власне українського понятійного апарату, так і політику орієнтації на стандарти НАТО.

У складі сучасного українського понятійного апарату військової термінології визначне місце займає лексика, що перекладена з англійської мови. Це пояснюється низкою геополітичних умов та стандартів введення бойових дій, розроблених світовими організаціями.

Найпоширенішим способом адаптації терміна-неологізму в мові є транскодування. Наприклад, слово «реінтеграція» – отримання амністії колишнім бойовикам та повернення разом із біженцями та внутрішньо переселеними особами в цивільне суспільство, що перекладено з англійського «reintegration», перекладено адаптивним транскодуванням: літери та звуки частково збережені, проте застосовується адаптація слова під українські морфеми.

Вагомими є навички перекладача: як лінгвістичні, так і нелінгвістичні. Задля якісного адекватного перекладу лексеми перекладач має бути не тільки тематично компетентним, а й усебічно обізнаним. Від таких якостей перекладача залежить точність та унормованість перекладу.

Безліч інноваційних лексем поповнили лексичний склад мови та набули вживаності завдяки появі нового озброєння в Україні, що грає вагому роль задля розвитку оборонної здатності держави й стабілізації психологічного стану оточення.

«Стінгерити», «хаймарсити», «джавелініти», «байрактарити» – усе це слова, яким притаманне значення «нищити ворога, вести оборону» [3].

Вагомим сегментом є жаргонна лексика, що уособлює живу мову безпосередньо при виконанні завдань на полі бою.

Серед зброї є немало жаргонізмів, кількість яких зростає: «птічка, оса» – назва коптера у збройних силах; «сушка» – авіаційні винищувачі (Су-27, Су-30, Су-57); «мотолига» – плавучий бронетранспортер; «САУшка» – самохідна артилерійська установка; «муха» – ручний протитанковий гранатомет; «покемон» – модернізований кулемет Калашникова; «лимон, лимончик» – ручна граната тощо [5].

Створення й поширення військової жаргонної лексики свідчить про розвиток певної культури мови, що панує в окремому соціумі.

Розвиток військової термінології спричинив появу нових довідників, словників, наукових робіт та досліджень, що є кроком до створення єдиного понятійного апарату

військової термінології в українській мові. Це в майбутньому забезпечить безперешкодне функціонування всіх галузей військової справи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Акульшина Н. Т. Сучасна військова термінологія: когнітивно-прагматичні виміри (на матеріалі перської, української та англійської мов); Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філології. Київ, 2016. 18 с.
2. Базові поняття стратегічних комунікацій: стандарти на основі документів НАТО (англійсько-український та українсько-англійський словник) / Компанцева Л., Акульшин О., Акульшина Н., Дедушкіна Т., Заруба О., Зубченко О., Хома І., Чернігівська Н. Київ : Нац. акад. СБУ, 2019.
3. Інформаційне агентство Міністерства Оборони України: Мінісловник військового сленгу інформаційне агентство Міністерства оборони«АрміяINFORM». URL: <https://armyinform.com.ua/2019/08/20/minislovnykvijskovogo-slengu-muharokemon-ulitka/> (дата звернення: 4.01.2023).
4. Конституція України: Закон України від 29.10.2022 «Про загальний військовий обов'язок і військову службу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 17.01.2023).
5. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія», 2022. 216 с. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/4049/1/Filologi54.pdf#page=2> (дата звернення: 28.12.2022).
6. Північноатлантичний договір. Вашингтон, округ Колумбія, 4 квітня 1949 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text (дата звернення: 15.01.2023).
7. Указ Президента України «Про положення про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053/2001#Text> (дата звернення: 14.01.2023).

СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІЇ ЗАГОЛОВКІВ У ГАЗЕТІ «ЖИТОМИРЩИНА»

«Житомирщина» – обласна суспільно-політична газета «Житомирщина», заснована ще 1919 року, шпальти якої журналісти / автори намагаються заповнювати якісним контентом, причому важливу роль для привернення уваги читачів відіграють заголовки публікацій, оскільки заголовковий комплекс значною мірою визначає ефективність, дієвість матеріалів у друкованих ЗМІ, є важливим компонентом газет, що повинен не просто називати певний матеріал, відділяти його від інших публікацій, а й виконувати низку функцій.

Мета нашої розвідки – проаналізувати структуру та функції заголовків у друкованому виданні «Житомирщина за 2022 рік (усього проаналізовано 332 заголовкові комплекси).

Заголовок у лінгвістичному аспекті є іменем, назвою тексту. Заголовки допомагають сформулювати перше, загальне уявлення про зміст тексту. Лінгвісти, які вивчали змістовну сторону заголовка, відзначають тісний зв'язок заголовка та власне тексту, указують, що назва розкриває зміст, апелює до авторського задуму, допомагає вирішити поставлені завдання. Саме із заголовка адресат вилучає інформацію щодо стилю тексту, його тематики, сюжету, головних героїв тощо, але не кожен заголовок здатний повідомити таку інформацію й не кожен виконує навіть основні функції, хоча текст щодо заголовка завжди на другому місці [1, с. 49]. Ю. Руснак зазначає, що заголовок – «особливий знак, який є важливим структурним елементом тексту, але одночасно існує поза ним – автономно» [6, с. 28], він є першим репрезентантом твору, адже читач насамперед ознайомлюється з назвою твору чи публікації й тільки тоді приймає рішення (свідомо чи підсвідомо), чи читати текст, тому заголовок містить закодовану інформацію, налаштовує читача, створює унікальне тло для сприйняття матеріалу. О. Тріщук зауважує, що заголовок – це «перше слово, з яким автор звертається до читача, це складник матеріалу, який висловлює головну думку журналіста й тему матеріалу, розташований окремо від тексту та є самостійною мовною одиницею» [7, с. 88]. На думку Ю. Федорової, заголовок – це компонент тексту, який, з одного боку, володіє можливістю обмежувати текст, а з іншого – наділяти його завершеністю [8, с. 127]. В. Різун усі елементи заголовкового комплексу називає «опорними точками, що демонструють найбільш важливу текстову інформацію й слугують опорою для читача в розумінні змісту статті» [4, с. 194]. В. Галич стверджує, що заголовок має зв'язок з усіма рівнями тексту та виконує низку важливих функцій, зокрема сприяє цілісності тексту; інформує читача про тему, проблему, різновид твору; спонукає його до роздумів, використання власних знань і досвіду для розуміння змісту тексту [2, с. 539].

Отже, заголовок – важлива складова будь-якого тексту, що знайомить читача із заявленою темою або проблемою, готує до сприйняття тексту, подає певну інформацію про героїв розповіді, топографічні особливості тощо; це перше слово, з яким автор звертається до читача, це кодифікатор змісту, який відображає світогляд автора, подає його бачення певної проблеми, повідомляє, про що саме публікація, тобто заголовок завжди є організуючим елементом тексту, що зацікавлює, спонукає до прочитання матеріалу. Однак варто зауважити, що сприйняття заголовку до і після прочитання може відрізнятись. Прочитавши текст, реципієнт осмислює заголовок у зв'язку з усім текстом, при цьому його інтерпретація може зазнавати значних змін під його впливом. Усе зазначене дає підстави стверджувати, що заголовковий комплекс слугує важливим оформлювальним компонентом тексту, зокрема й газетного, особливою комунікативною одиницею мови.

Заголовок може бути вираженим різними лексичними засобами та мати різний обсяг, зокрема він може формулюватися реченням, словосполученням чи словом. Заголовків, що виражені одним словом, у виданні не відзначено, що вважаємо позитивним фактором, адже, використовуючи тільки одну лексему, неможливо відобразити певний контекст проблеми, додати відтінок аналізованій темі. Водночас варто зауважити, що заголовки з двох слів (28

одиниць, 9%) нечисленні, мають переважно узагальнений інформативний характер, якому бракує конкретності, тому рідко можуть привернути увагу читача, напр.: *«Жертви вогню»* (№ 3, с. 9), *«Вирощуємо руку»* (№ 3, с. 8), *«Візит естонців»* (№ 39, с. 3), *«Перемога «Намиста»»* (№ 4 с. 7), *«Триває слідство»* (№ 3, с. 10) та ін. Скажімо, останній із поданих заголовків не дає змоги читачеві зрозуміти, яке саме слідство триває, на якому етапі воно перебуває, у чому взагалі полягає цінність цієї інформації для пересічного житомирця. Трохи кращим за змістом вважаємо заголовок *«Радянський українізатор»* (№ 5, с. 4), однак також занадто мало інформації, щоб зрозуміти, про кого мова й чому читач повинен прочитати заявлену публікацію.

Найчастіше заголовки в аналізованих медіа представлені у вигляді конструкції з трьох і понад трьох слів. На відміну від двослівного, інформативнішим вважаємо заголовок із трьох слів, оскільки вони повніше відображають зміст повідомлення. На шпальтах газети *«Житомирщина»* зафіксовано 56 заголовків (17%) такої структури: *«Як розмістити теплицю»* (№ 3, с. 8), *«Допоможе горіхове дерево»* (№ 3, с. 8), *«Добрий господарник, чуйна людина»* (№ 3, с. 1), *«Про «вакцинальні» тисячі»* (№ 3, с. 6) *«Найдовші зимові канікули»* (№ 3, с. 6), *«Рекреація – популярний відпочинок»* (№ 7, с. 3), *«Тренування – для рятування»* (№ 7, с. 3) та ін. Водночас зазначимо, що навіть у деяких таких конструкціях відчуваємо неповноту інформації, напр., *«Обидва варіанти допустимі»* (№ 5, с. 5), що може стати бар'єром для читача. В останньому реципієнт узагалі не зможе досягнути навіть сфери, проблему якої аналізував журналіст. Хоча все ж такі заголовки загалом виконують свою основну (інформативну) функцію, напр., *«Наробив лиха вітер»* (№ 5, с. 10), із якого пересічній людині очевидно, що йдеться про негоду та її наслідки; у тексті матеріалу автор конкретизує, якого саме лиха наробив вітер, намагається порахувати вартість збитків. Назва *«Навчалися безпечної поведінки»* (№ 8, с. 5) також виконує одну з визначальних функцій – інформативну, хоча й не зрозуміло, якої саме безпечної поведінки навчилися (на воді, із вогнем тощо) та хто, власне, проходив таке навчання. Загалом можемо підсумувати, що тільки в окремих випадках заголовок із використанням двох або трьох слів може зацікавити читача, якісно узагальнити сказане журналістом у публікації. Однак здебільшого такі заголовки залишаються поза увагою, адже не здатні привернути уваги реципієнта, містять обмежену кількість інформації. В окремих випадках складно навіть визначити сферу, до якої об'єкт авторського дослідження.

Відомо, що заголовок виконує «домінантну функцію тексту, метою якої є сформулювати чітке уявлення про зміст повідомлення та звернути на нього увагу. В газетному заголовку зосереджені найважливіші пункти повідомлення в легкій і стисnutій формі» [5, с. 348]. Тому найбільш уживаними структурами цілком закономірно є заголовки з понад 5 слів (38 %): *«Тут лікують хвороби і «наводять» красу»* (№ 5, с. 3), *«Сосновий бір – новий рекреаційний пункт на лісовій мапі області»* (№ 5, с. 4), *«Франція вимагає прямого діалогу Росії та ЄС»* (№ 5, с. 2), *«Байден обмірковує перекидання до Східної Європи тисяч військових»* (№ 5, с. 2), *«Держдеп дозволив своїм дипломатам лишити Україну»* (№ 5, с. 2), *«В Україну прибула друга партія зброї із США»* (№ 5, с. 2), *«США не вводитимуть санкції до атаки на Україну»* (№ 5, с. 2), *«Трансплантація як єдина надія на життя»* (№ 5, с. 2), *«Смертність перевищує народжуваність і на Олевщині»* (№ 5, с. 3) тощо.

Заголовкові комплекси з 4–5 слів (121 заголовок, 36%) посідають другу позицію за кількістю вживання: *«Відновлена криниця – згуртована громада»* (№ 5, с. 3), *«Зелені красуні ще послужать»* (№ 5, с. 3), *«На честь Грети Тундерг»* (№ 5, с. 6) *«Вартість посту в Інстаграм»* (№ 5, с. 6) *«Робота, що приносить радість»* (№ 5, с. 7), *«З початку року шестеро малят»* (№ 5, с. 4), *«Гармонія» розпочала новий сезон»* (№ 5, с. 6), *«Сільська освіта: «нюанси реформування»* (№ 5, с. 3) та ін.

Тільки поодинокі натрапляємо на заголовки, що складаються з двох речень (9 заголовкових комплексів, 3%), зокрема: *«Генерал волинського краєзнавства. До 80-річчя з дня народження М. Ю. Костриці»* (№ 40, с. 5), *«Йї голос полонив цілий світ. До 150-річчя від дня народження української оперної співачки Соломії Крушельницької»* (№ 40, с. 9), *«Професія особливої значущості. 17 вересня – День фармацевтичного працівника України»* (№ 39, с. 3), *«Сплачуємо мільярди. А за що?»* (№ 5, с. 1), *«Кіношний Вакула з Житомирщини. 60 років фільму «Ніч перед Різдом»»* (№ 3, с. 6). Остання назва складається з двох тверджень, що

поєднані спільною проблемою. Журналіст вдало підійшов до назви свого матеріалу: він зацікавив читача тим, що актор Вакули родом із Житомирщини, а також тим, що відомому для українців фільму, особливо старшому поколінню, виповнюється 60 років. Тому підсумовано, що вказаний заголовок добре продуманий, вдало розкриває заявлену тему, привертає увагу читача. Вдалими з комунікативної позиції є заголовки, де одне речення повідомляє загальну тему авторського дослідження, а інше – конкретну проблему за допомогою запитання: «Війна – і посівна. Як сіяти хліб під обстрілами?» (№ 15, с. 1). Заголовок, виражений питальним реченням, є для реципієнта своєрідним імпульсом для звернення до інших компонентів тексту для з'ясування інформації, потрібної для відповіді на питання» [3, с. 57].

Заголовки в періодичних виданнях виконують певні функції, зокрема номінативну, інформаційну, апеляційну, графічно-видільну, експресивно-оцінну та інтригувальну. Як свідчить опрацювання заголовків газети «Житомирщина», цілком закономірно їхня основна функція – інформаційна, яка виявляється в тому, що заголовок певною мірою відображає зміст певної публікації, тому завдання журналіста – написати такий заголовок, який би відображав заявлену тему, інформував про ті чи ті проблеми та явища суспільного життя: «Відзначено 85-річчя області» (№ 41, с. 1), «Ярмарок на підтримку захисників» (№ 39, с. 7), «В області завершено збирання ранніх зернових, розпочато сівбу озимини» (№ 40, с. 1), «Візит естонців» (№ 39, с. 3), «Деякі факти з історії та культури Житомирщини» (№ 39, с. 5) «Естонія – Житомирщина: приклад співробітництва» (№ 39, с. 7), «За сприяння польських колег» (№ 39, с. 7), «Цікаві факти про Україну та українців» (№ 35, с. 9), «Жнива тривають» (№ 33, с. 1), «Танк простояв тут 57 літ» (№ 20, с. 6), «Володимир Зеленський оголосив про введення воєнного стану» (№ 14, с. 1), «Путін оголосив про спецоперацію на Донбасі» (№ 14, с. 1) тощо.

Номінативна функція полягає в тому, щоб, прочитавши заголовок, реципієнт міг відразу збагнути, чого саме стосується публікація, вона допомагає ідентифікувати публікації на шпальтах ЗМІ: «Тарас Шевченко» (№ 11 с. 10), «День єднання» (№ 12 с. 2), «Лютневе обрізування дерев» (№ 11 с. 9), «Для протидії домашньому насильству» (№ 7, с. 2), «Рекреація – популярний відпочинок» (№ 7, с. 3), «Тренування – для рятування» (№ 7, с. 3), «Педагог, тренер, вихователь, спортсмен» (№ 6, с. 6), «І студентка, і спортсменка» (№ 5, с. 6), «Сільська освіта: «нюанси реформування» (№ 5, с. 3), «У музеї – новий директор» (№ 4 с. 7) та ін.

Експресивно-оцінна функція базується на тому, що навіть коли читач перейшов до ознайомлення з текстом, заголовок залишається в полі зору. За його допомогою в будь-якому випадку відбувається початкове ознайомлення із заявленою проблемою: «Через війну безробіття зростає» (№ 45, с. 2), «Військові експерти про обстріли: що очікує на Україну найближчим часом» (№ 45, с. 2), «Цінові гойдалки і «дірки» на полицях» (№ 45, с. 2), «Не дати диверсантам жодного шансу» (№ 43, с. 2), «Як держава планує побороти корупцію і чому це важливо для післявоєнної відбудови України» (№ 41, с. 2) та ін.

Інтригувальна функція полягає в тому, що саме заголовком журналіст повинен зацікавити читача, підштовхнути до прочитання публікації, а тому наблизити його до розуміння тієї чи тієї проблеми, зорієнтувати в актуальних тенденціях розвитку суспільного життя: «Оце так «подарунок» під Новий Рік...» (№ 2, с. 2), «Вік – три тисячі років» (№ 3, с. 6), «Рекорд колядування» (№ 3, с. 6), «Або «повзи» тротуаром (і падай), або крокуй дорогою...» (№ 4 с. 4), «Найстаріша в Устинівці» (№ 4 с. 7), «Трансплантація як єдина надія на життя» (№ 5, с. 2), «Найпотужніше виверження вулкану» (№ 5, с. 6), «Сусанське золото, ебенове дерево, бивні слона: найдорожчі квартири Києва» (№ 5, с. 9), «Цукерка заважила тонну» (№ 8, с. 8) тощо.

За допомогою апеляційної функції редакція й автор хочуть вплинути на читача, звертаються до тієї чи тієї категорії реципієнтів, порушивши певну проблему, яка може зацікавити тих, хто нею переймається: «Ходити пішки корисно не тільки для здоров'я» (№ 2, с. 1), «Щоб орхідея квітла цілий рік» (№ 3, с. 7), «Що таке LPG масаж?» (№ 3, с. 7), «Вироцуємо руколу» (№ 3, с. 8), «Як розмістити теплицю» (№ 3, с. 8), «Допоможе горіхове дерево» (№ 3, с. 8), «Для сільської дітвори» (№ 4 с. 4), «Якщо є власна деревообробка» (№ 4

с. 6), «Аби позбутися мурах у хаті» (№ 4, с. 9), «Як відчистити ванну» (№ 4, с. 9), «Щоб не втратити право на спадщину» (№ 2, с. 9), «Кому перераховано пенсії з 1 січня 2022 року?» (№ 4, с. 1) та ін.

Графічно-видільна функція – це єдина функція, яка реалізується немовними засобами: за допомогою шрифту, кольору, спеціальних вставок чи виділень. Сьогодні друковані ЗМІ зберігають можливість експериментувати із версткою заголовків, хоча мережеві медіа здебільшого використовують шаблонну подачу назв публікацій. У газеті «Житомирщина» не виявлено заголовків, які виконували б цю функцію, хоча, на нашу думку, сьогодні технічні засоби дають змогу застосовувати її для привертання уваги читачів.

Отже, дослідження структури заголовків дає підстави зробити висновок про те, що однослівних утворень не зафіксовано, оскільки вони не характерні для публіцистичного стилю. Найбільшу частотність мають заголовки, що складаються з понад 5 слів (127 одиниць, 38 %). Часто вживаними є заголовкові комплекси з 4–5 слів (121 заголовок, 36%). Значно менша активність побутування належить заголовкам із трьох (56 утворень, 17%) та двох (28 заголовків, 9 %) слів. Досліджувані заголовки виконують низку функцій, насамперед інформаційну, дещо рідше – інтригувальну, апеляційну, номінативну, натомість графічно-видільна функція не представлена. Вважаємо, що тільки вдалий заголовок, який відповідає завданням автора, специфіці цільової аудиторії, різновиду жанру публікації, тематиці повідомлення, дає підстави підтвердити виконання указаних вище функцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бехта І. А. Заголовок у смисловому просторі британського постмодерністського художнього тексту. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна.* 2016. Вип. 62. С. 38–40
2. Галич В. Заголовок у структурі змісту й форми публіцистичних творів Олесея Гончара. *Зб. пр. Наук.-дослід. центру періодики.* 2003. Вип. 11. С. 537–556.
3. Леонова Н. В. Граматичні особливості, структура й функції заголовків періодичних видань одного з найпоширеніших видів малих жанрових форм інформації (МЖФІ). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна.* 2013. Вип. 40. С. 56–59.
4. Різун В. Теорія масової комунікації: підруч. для студентів галузі «Журналістика та інформація». К.: Просвіта, 2008. 260 с.
5. Ріпей М. Виразність газетного заголовка. *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика.* 2019. Вип. 46. С. 348–354.
6. Руснак Ю. Когнітивно-прагматичний аспект заголовків малої прози. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини.* 2020. № 1. С. 27–31.
7. Тріщук О. В. Мовні засоби увиразнення заголовків у сучасних медіа. *Поліграфія і видавнича справа.* 2019. № 2. С. 87–95.
8. Федорова Ю. Газетний заголовок як одиниця лінгвістичного дослідження *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Філологічні науки.* 2010. Вип. 89 (5). С. 126–128.

А. А. Ткаченко,
учениця Наукового ліцею
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент, учитель української мови Г. І. Гримашевич)

ДІАЛЕКТНІ ПОЛІСЬКІ РИСИ У ВЕСІЛЬНОМУ ФОЛЬКЛОРІ ОЛЕВЩИНИ

Весільний обряд як частина обрядовості українців здавна (із XIX ст.) був у полі зору дослідників, про що свідчить низка етнографічних, етнологічних, культурологічних, етнолінгвістичних, мовознавчих праць, у яких представлено матеріал про весільний обряд українців загалом та весільну обрядовість окремих регіонів України зокрема (А. Адамська, Л. Артюх, В. Балушок, П. Білоус, В. Бойко, В. Борисенко, Л. Василечко, Л. Войтюк, О. Грищенко, Н. Здоровега, О. Карпова, О. Курочкін, Т. Лупій, І. Несен, Л. Половецька, етнолінгвісти та лінгвісти М. Бігусяк, С. Богдан, Н. Грозовська, І. Магрицька, В. Дроботенко, І. Нібак, Ю. Руснак, О. Цвид-Гром, Н. Хібеба, В. Шевченко та ін.). Значна кількість досліджень саме весільного обряду з-поміж інших родинних обрядів зумовлена його найбільшою збереженістю в часі та стабільністю функціонування.

Серед регіональних типів українського весілля виділяється своєю архаїкою поліський. Полісся здавна приваблювало етнографів, фольклористів передусім своєю архаїкою, автохтонністю населення, його стійкістю впродовж тривалого часу, добре збереженими традиційними формами й елементами духовної культури. Однією з актуальних є проблема вивчення традиційного весільного обряду Полісся II половини XX ст. – початку XXI ст., хоча досліджуваний обряд зазнав низки змін, що призвело до змін у функціонуванні його елементів.

У контексті нашого дослідження важливими є праці вчених про весільний обряд Полісся, із-поміж яких передовсім звертаємо увагу на книгу П. Білоуса «Поліське весілля», у якій учений системно розглянув цей елемент родинної обрядовості поліщуків [1]. Водночас окремі елементи поліського весілля досліджено в публікаціях С. Богдан (побажання в родинній обрядовості Західного Полісся) [1], Л. Войтюк (коровайний обряд на весіллі та функціональне значення поліського весільного печива) [3; 4], Т. Лупій (за матеріалами перед весільної обрядовості досліджено її елемент пов'язування рушниками) [5], І. Несен (деревце у весільному ритуалі Київського Полісся) [6], Л. Половецька (приготування весільних страв та напоїв на території Полісся) [7], П. Романюк (середньополіську лексику весільного обряду) [8], О. Цвид-Гром (традиційна символіка весільного фольклору Західного Полісся) [9] та ін.

Структура весільного обряду, визначена багатьма дослідниками, на різних теренах України включає три етапи – передвесільний, власне весільний та післявесільний, що відзначаємо й у селах Олевщини, де записано традиційний поліський весільний обряд, хоча деякі етапи мають свої особливості. До передвесільного циклу належать обряди, пов'язані з досягненням згоди двох родин на шлюб молодих, – *попити, сватання, заручини, оглядини*. Увесь комплекс обрядодій, який виконували в домівках молодих, включаючи переїзд молодої до молодого і приєднання її до нової сім'ї, – цикл власне весільної обрядовості, до якого належить церемонія запрошення гостей, дівич-вечір, приготування дівчатами вінків, весільного деревця (*велца, йолца*), приготування короваю, перепій молодих, розплетення коси нареченій, яке символізувало прощання з дівуванням, покриття її хусткою, обдаровування молодих, розрізання короваю. Традиційний весільний обряд закінчувався післявесільним циклом, обрядодії якого були пов'язані з шануванням батьків із нагоди одруження сина, приєднанням невістки до родини чоловіка (відвідування молодої в сім'ї нареченого, пргтування їй обіду, ряження в циганів тощо). Усі три етапи взаємопов'язані між собою й доповнюють один одного.

Актуальність дослідження весільного обряду Олевщини зумовлена необхідністю зафіксувати цей елемент родинної обрядовості поліщуків, частина елементів якого впродовж останніх десятиріч змінюється, а сам обряд зазнає динаміки, змін та інновацій.

Об'єкт дослідження – традиційний весільний обряд Олевщини.

Матеріалом для дослідження слугували власні записи поліського весільного обряду в селах Копище та Варварівка Олевського р-ну та смт Олевськ. Особливу увагу під час втвчення цього обряду ми звернули на функціонування весільних пісень, які супроводжують це обрядодійство від його початку до кінця (записано понад 70 пісень). У процесі роботи над записом пісень ми помітили низку виразних діалектних особливостей, переважно фонетичних і морфологічних, найпоширенішими з-поміж яких є:

- 1) значне пом'якшення приголосних з огляду на відсутність звуку [и] та пом'якшення приголосних перед [е]:

*Мі по вельца ходілі,
Своє ножкі томілі,
Червоніє черевікі топталі.
Ой хвоя, хвоя борова,
ти в бору росла зелена
Ми тебе рубалі – звенела,
неслі – шумела,*

*На столє стала, зазяла,
Де ти себе кветочок набрала
Вілі девкі вел'єчка}3р.
Як у саду соловейко гнєздєчка
Ой вілі вони на селе,
Поставілі на столє (Олевськ).*

- 2) наявність голосних [о], [е] в новому закритому складі на місці давніх звуків [о], [е] та ятя:

*Війди маті з хлебом}2р.
Приїхало твоє дітя з хлебом
Не з тим дедом, що вчора був
Вон твою донечку полюбив
Чи вон буде п'яніца}2р.*

*Чи буде недбайліца
П'яніца то проспїца}2р.
Недбайліца не боїца
П'яніца на день, на два}2р.
Недбайліца навек, щодня (Копище).*

- 3) ствердіння приголосних, зокрема [р], [ц], [с]:

*Становися родинонька да вся в рад,
Бо йде наша Олєчка да й на посад
Всю вона родиноньку обойшла
Вона свого татонька ізнайшла.
Вже її головонька у веночку,
Сидить її татонько у радочку.
Вже її серденятко веселіє
Да що її Татонько йце є (Копище).
Перепі мене да мой батенько,
З повноє да з повненькоє:
До мене молоденькоє:
Я до тебе віпіваю,
Щастя-долі не вгадаю:
Чи вон буде п'яніца,
Чи веліка недбайліца.*

*Як п'яніца – то простїца,
Як недбайліца – не нагуляєца (Варварівка).
Наша пєч регоче,
Короваю хоче.
А припечок осьмєхаєца,
Короваю сподєваєца (Варварівка).
Каліновий мостє (2р.)
Гнілий не вломїса
Молодая Олєчко,
Не плач, не журїса (2р.)
Да свєкрусі поклонїса (Копище).
Де ж наш сват подєвса (2р.)?
Мов у клочья ввертєвса.
Вчора був показавса (2р.),
А сьогодні заховавса (Копище).*

- 4) Наявність повних нестягнених форм прикметників у формі множини та усічених у Н.в. однини чоловічого роду:

*Ой чїя ж то мать
на короваїнічкі зобрала}2р.
Золотіє нарукавнічкі,
та й на ручкі в'язала
Ой то ж Олєчкіна маті
короваїнічкі збірала.
Благослові, Боже,
Пречїстая тоже
І отец, і маті короваї качаті
Рості, короваю}3р.
На столє широкі
А в печє вісокі
Бо наш род велікі,
шоб було чим делїті (Олевськ).*

*Ой з гори, з гори в долїну
Бєглі коні сівіє.
Вєзлі карету сінюю,
Звенчалі Марусю силою.
Не так силою, за гроши,
Що їє Іванко хороши,
Не так за гроши золотіє,
Як їє Іванко молоді (Варварівка).*

Як видно з наведених весільних пісень, діалектні риси функціонують у кожній із них, переплітаючись одна з одною, тому не можна знайти такої, де б існувала якась одна риса, оскільки всі разом вони демонструють унікальне поліське мовлення.

Робота над вивченням поліської обрядовості дає підстави стверджувати, що традиційний весільний обряд під впливом різних чинників зазнає динаміки, що призводить до змін та інновацій. Динаміки зазнали всі етапи обряду, унаслідок чого термін сучасного весілля скоротився здебільшого до одного дня, рідше – двох. Водночас зазнали змін весільні обрядодії, зокрема запрошення на весілля, місце проведення весілля, обдаровування молодих тощо.

Опис весільного обряду здійснено від представниць старшого покоління (вік – понад 70 років), які довгий період свого життя прожили в досліджуваних селах, неодноразово були учасниками весільного обряду, співали весільні пісні, тому в їхній пам'яті збережено багато інформації про традиційний весільний обряд та його пісенний супровід. Записані понад 70 весільних пісень і приспівок, які супроводжували практично всі обрядодії трьох етапів весільного обряду, хоча найбільше їх пов'язано із власне весільним циклом, зберігаються зараз тільки в пам'яті старшого покоління, тому сьогодні пісенна весільна творчість поліщуків значно скоротилася, оскільки молодше покоління вже їх не знає. Водночас саме в цих піснях якнайповніше збережено говіркові поліські риси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоус П. Поліське весілля: Дослідження, матеріали. Житомир, 2002. 60 с.
2. Богдан С. Побаження в родинній обрядовості Західного Полісся. *Велике лядо. Збірник статей, присвячений 60-річчю доктора філологічних наук, професора Миколи Васильовича Никончука*. Житомир, 1997. С. 42–48.
3. Войтюк Л. Коровайний обряд на Поліссі. *Народна творчість та етнографія*. 2004. № 3. С. 107–112.
4. Войтюк Л. Функціональне значення поліського весільного печива. *Народна творчість та етнографія*. 2004. № 6. С. 98–101.
5. Лупій Т. Пов'яжіть на плечі рушники (за матеріалами передвесільної обрядовості Західного Полісся). *Берегиня*. 2001. № 4. С. 19–25.
6. Несен І. Околична шляхта центрального Полісся: особливості весільного ритуалу. *Народна творчість та етнографія*. 2004. № 6. С. 91–98.
7. Половецька Л. Приготування весільних страв та напоїв на території Українського Полісся. *Етнокультурна спадщина Полісся*. Випуск VII. Рівне: Перспектива, 2006. С. 192–227.
8. Романюк П. Ф. Поліське весілля: обряд і лексика. *Полісся: мова, культура, історія: Матеріали міжнародної конференції*. К.: Поліграфічна дільниця Інституту економіки НАНУ, 1996. С. 110–113.
9. Цвид-Гром О. П. Традиційна символіка весільного фольклору Західного Полісся: дис... канд. філол. наук: 10.01.07 / Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2000. 222 с.

А. А. Цеслів,
учениця КЗЗСО «Луцький ліцей № 14 імені Василя Сухомлинського»
(науковий керівник: к. ф. н., доцент С. М. Локайчук)

ДІЄСЛІВНІ МЕТАФОРИ В ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ІВАНА МАЛКОВИЧА

Самобутні поетичні тексти Івана Малковича вражають естетичністю та глибиною образів, колоритом художньо-виразових засобів. Мовна картина світу феноменального письменника нашого часу не шаблонна, їй притаманна яскрава метафоричність. Л. Кравець зазначає, що метафора – троп, побудований на вживанні слова, який позначає певний предмет (явище, ознаку, дію), для характеристики (рідше найменування) іншого предмета на основі подібності, наявної в реальній дійсності або у уяві мовця [2].

Одна з основних проблем, пов'язаних із осягненням цього тропу, – здатність різних частин мови до метафоризації. Відповідно до морфологічного підходу основою формальної класифікації метафори є належність слова, яке метафоризується, до певної частини мови. За граматичним вираженням серед метафори поділяють на субстантивні, атрибутивні, дієслівні та комбіновані [4, с. 322–323]. Подібну класифікацію подано в «Короткому словнику лінгвістичних термінів», де за формою вираження переносної ознаки розрізнено метафори іменникові, прикметникові, дієслівні та прислівникові [1, с. 88].

Дієслівна метафора – один з найчастіше використовуваних тропів у художніх творах Івана Малковича. Відомо, що дієслово «створює динамізм у метафоричному тексті, надає всім переносним ознакам рухливості, активізує їх. За своєю природою «дієслово здатне викликати таку експресивність слів у метафорі, яка найбільш вразливо діє на емоції» [6, с. 34–42].

Здебільшого явище метафоризації пов'язане з персоніфікацією – наданням предметам, явищам природи або поняттям властивостей людини, тварини, при якій абстрактне поняття, набуваючи чуттєвих рис, стає конкретним. Метафоричні перенесення у поезії І. Малковича реалізуються за допомогою зображення природних процесів та предметів навколишнього світу через використання дієслів, що позначають психоемоційний, фізичний стан людини, наприклад: *Ми босі йшли. І думу думав кінь, / і дума на очах коневих терпла* [3, с. 236]. У такий спосіб відбувається олюднення природи, надання природним явищам ознак, характерних для живих істот.

Зорові, тактильні образи надають поетичному тексту експресивності, емоційно-чуттєвої виразності: *моря сповільна замерзали / дороги зчорна позіхали* [3, с. 45]; *і зажурились Карпати, / що їх не хопив він крильми* [6, с. 216]; *а ліра – тужить гопака / і глухне від чужої лайки* [3, с. 109]; *У небі – як під крильми у круків, / кульгає вітер, мов нечистий* [3, с. 228].

Частим елементом індивідуального стилю письменника є поєднання дієслів, що позначають звук, з неживими об'єктами та явищами природи для актуалізації та інтенсифікації фонічних відчуттів. Це надає тексту конкретно-чуттєвої виразності, наприклад: *у горличку у горлички туркоче / і булькає ніч* [3, с. 39]; *Чуєш, як кров шумить / в конях і вояках?* [3, с. 44]; *бухкає з глибот / ледь в купку збите серце* [3, с. 46].

Г. Панчук зазначає, що дієслівна метафора виникає внаслідок порушення семантичного зв'язку між предметом і його дією, бо дія, яка логічно притаманна предметові одного семантичного поля, приписується предметові іншого семантичного поля [5, с. 203]. Характерною групою індивідуальних метафоричних конструкцій І. Малковича є сполуки, побудовані як результат перенесення ознак та характерних дій, рухів, виконуваних тваринами, на абстрактні поняття, об'єкти неживої природи або на людей. Найчастіше трапляються дієслова *вити, висиджувати, летіти, ревіти, повзти, кудкудакати*, наприклад: *Хай тільки вітер завиває в моїх розхристаних слідах* [3, с. 237]; *безмежний сум з дитячими очима / що*

заповзає в нас [3, с. 24]; *Посеред замку в тишій ваготі / висиджує дарунки золоті / ялинка – чарівна різдвяна квочка* [3, с. 35]; *не над нами реве вороння* [3, с. 53].

Важлива ознака індивідуальної мовної картини світу І. Малковича – застосування метафоричних сполук, у яких поєднані дієслова, що позначають стани, притаманні рослинам, з іменниками – назвами матеріальних і нематеріальних понять. Найчастіше у сферу метафоричних семантичних процесів потрапляють синонімічні лексеми *достигати*, *дозрівати* та їхній антонім *в'янути*: *Так дозріває кров* [3, с. 13]; *ледь в купку збите серце – зріє, зріє / праматір наша, і вітрисько віє, / й каміння достигає серед вод* [3, с. 46]; *Враз щось незнане тьохкає в дівчат, / пружкішають тіла і в'яне мова* [3, с. 35].

Варто також звернути увагу на синтаксичну форму дієслівних метафор. Найбільш часто вживаною будовою метафоричної конструкції є «іменник у Н. в. + дієслово + іменник в Зн. в.». Майже завжди іменник знахідного відмінка, що зазвичай виступає додатком, вказує на об'єкт, над яким було, буде або зараз здійснюється якась певна дія: *Лиш дрібен дощ / дрівці / коле* [3, с. 206]; *Каштани цвіт згребли у тисячі копичок* [3, с. 164]; *усе глибишу і глибишу / докопує вечір криницю* [3, с. 26] тощо.

Під час аналізу поетичних текстів І. Малковича було виявлено також групу метафор, утворених за схемою «іменник у Н. в. + дієслово + іменник в Ор. в.». У деяких випадках орудний відмінок іменника вказує на порівняльний зміст, наприклад: *над монастирським дахом череп'яним / зависла хмарою густа дівоча туга* [3, с. 115]; *Мотоциклісти – вовкулаки ночі – летять кометами і тонуть в горла гір* [3, с. 66].

Отже, метафори зі стрижевою дієслівною ознакою в поезіях І. Малковича свідчать про рухливий характер ліричного твору. Дієслівна метафора виникає внаслідок порушення логічного зв'язку між об'єктом і його дією, яку він виконує чи може виконувати, оскільки ця дія приписується зовсім іншому об'єктові, який в принципі таких дій не виконує. Найчастіше явище метафоризації пов'язане з персоніфікацією – наданням предметам, явищам природи або поняттям властивостей людини. У низці метафоричних мовних конструкцій зафіксовано перенесення ознак та характерних дій, рухів, виконуваних тваринами, на абстрактні поняття, об'єкти неживої природи, людей. Дієслівні метафори наповнюють авторське мовлення образністю, експресією, здатні передавати зорові, тактильні, слухові відчуття та є маркером неповторного індивідуального стилю поета.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Єрмоленко, С. Я., Бибик, С. П. & Тодор, О. Г. (2001). Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь.
2. Кравець, Л. (2000). Метафора та метонімія – два центри тропеїчної системи. *Культура слова*, 55–56, 30–36.
3. Малкович, І. (2010) *Все поруч: вибрані вірші, переклади, есеї, інтерв'ю*. Київ: Вид-во «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА».
4. Мацько, Л. І., Сидоренко, О. М. & Мацько О. М. (2003). *Стилістика української мови: підручник*. Київ: Вища школа.
5. Панчук, Г. (2015). *Метафора та її граматичне вираження у збірці О. Пахльовської «Долина храмів»*. М. Федурко (Ред.). *Рідне слово в етнокультурному вимірі (200–205)*. Дрогобич: Посвіт.
6. Пустовіт, Л. О. (1977). Засоби вираження метафори. *Культура слова*, 11, 34–42.